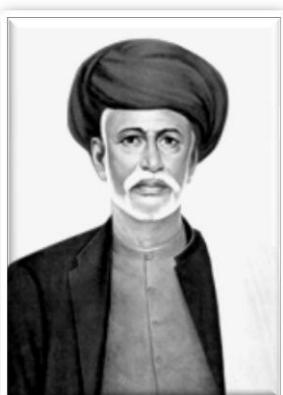
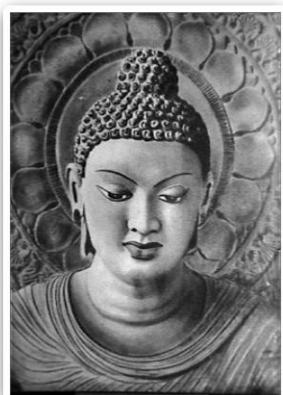

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विद्यार्थी संघटना, नागपूर

वाधोजावका

विशेषांक-२०१७

-संपादक मंडळ-

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विद्यार्थी संघटना,
नागपूर

बोधीजीविका

विशेषांक, २०१७

प्रकाशक

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विद्यार्थी संघटना, नागपूर.

आवृत्ति प्रकाशन

३० सप्टेंबर २०१७

धम्मचक्र प्रवर्तन दिन

संपादक

बोधीजीविका स्मरणिका मंडळ,

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विद्यार्थी संघटना,

नागपूर.

मुख्यपृष्ठ

सिद्धार्थ ग्राफिक्स, नागपूर

आवरण व सजावट

महेश बन्सोड, भूषण वाघमारे, घपेश ढवळे, मंगेश भैसारे, आशिष तितरे

सहयोग राशी : ३०/-

स्मरणिकेत प्रकाशित झालेल्या लेखांशी संपादक मंडळ सहमत असेलच असे नाही. स्मरणिका केवळ खाजगी वितरणासाठी.

भारताचे संविधान

प्राक्ताविका

आम्ही भारताचे लोक, भारताचे एक सार्वभौम

समाजवादी धर्मनिरपेक्ष लोकशाही गणराज्य घडविण्याचा

व त्याच्या सर्व नागरिकांस :

सामाजिक, आर्थिक व राजनैतिक न्याय;

विचार, अभिव्यक्ती, विश्वास, श्रद्धा

व उपासना यांचे स्वातंश्य;

दर्जाची व संधीची समानता;

निश्चितपणे प्राप्त करून देण्याचा

आणि त्या सर्वांमध्ये व्यक्तीची प्रतिष्ठा

व राष्ट्राची एकता आणि एकात्मता

यांचे आश्वासन देणारी बंधुता

प्रवर्धित करण्याचा संकल्पपूर्वक निर्धार करून;

आमच्या संविधानसभेत

आज दिनांक २६ नोव्हेंबर, १९४९ रोजी

याद्वारे हे संविधान अंगीकृत आणि अधिनियमित

करून स्वतःप्रत अर्पण करीत आहोत.

आदरांजली ...

आदरणीय,

‘रोहीत वेमुला’

‘गौरी लंकेश’

“माणुसकीला व न्यायाला जीवंत ठेवण्यासाठी स्वतःला संपवाव लागलं आणि तूमच्या या बलीदानांतून असंख्य हृदये पेटलीत, ही आग जातीवाद आणि असमानतेची राख करूनच शमणार आहे. आपल्या क्रांतीकारी विचारांना भावपूर्ण समर्पीत..”

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विद्यार्थी संघटनेचे संविधान

प्रतिज्ञा

मी विश्वाचा नागरिक आहे
सबंध विश्वाशी माझे बंधु-भगिनीभावाचे नाते आहे
स्वातंत्र्य, समता, बंधुत्व व न्यायाच्या मूल्यांची जपणूक करणाऱ्या
विश्वातील सर्व परंपरांचा मला अभिमान आहे
या परंपरांचा पाईक होण्याची पात्रता
माझ्या अंगी यांची म्हणून मी सदैव प्रयत्न करीन
व मानवाच्या दास्यास कारणीभूत असलेल्या सर्व प्रकारच्या
अन्याय, विषमता व अनिष्ट रुढीच्या विरोधात
अविरत संघर्ष करीन
दास्यात ख्रितपत पडलेल्या मानवजातीची
मुक्ती करण्यातच माझे सौख्य सामावलेले आहे.

ध्येय :

- स्वातंत्र्य, समता, बंधूता व न्यायाधिष्ठीत समाज निर्मितीची बांधीलकी विद्यार्थ्यांमध्ये रुजवणे व त्यासाठी संघर्ष करणे.
- लोकशाही समाजासाठी प्रबुद्ध नागरिक घडविणे.

उद्देश :

- संघटनेने स्विकारलेल्या ध्येय पूर्तीसाठी समग्र आंबेडकरी विचारधारेचा प्रचार व प्रसार करणे.
- शाळा कॉलेजातील विद्यार्थी संघटीत करणे.
- नव्या युगाला साजेशा प्रागतिक मूल्यांचा शिक्षणात आग्रह धरणे.
- आधुनिक युगातील समस्यांची जाणीव करून देवून विद्यार्थ्यांना सजग बनवणे.
- निरोगी निकोप समाजनिर्मितीसाठी विद्यार्थ्याला व्यक्तीगत निरोगी चारित्र्यवान बनवणे.
- मुलींमध्ये आत्मविश्वास निर्माण करून नेतृत्व गुण विकसित करणे. सुरक्षिततेची भावना जोपासणे.
- स्त्री-पुरुष समतेच्या मूल्यांची रुजवणूक प्रबोधन करणे.
- विद्यार्थ्यांची वसतीगृह, शैक्षणिक महागाई, दडपशाही किंवा कोणत्याही प्रकारची दडपवणूक यातून सुटका करणे व त्यासाठी संघर्ष करणे.
- ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक विकासासाठी विशेष प्रयत्न करणे.
- मागासवर्गीय मुलांच्या शिष्यवृत्त्या, तसेच आर्थिकदृष्ट्या कमकृत विद्यार्थ्यांच्या सवलती संमतीसाठी संघर्ष करणे.
- समताधिष्ठित समाजनिर्मितीच्या ध्येयाला पोषक असणाऱ्या शिक्षण क्षेत्राबाहेरील पक्ष-संघटना यांच्याशी मैत्रीपूर्ण संबंध प्रस्थापित करणे.
- जबाबदार नागरिक म्हणून योग्य ती राजकीय भूमिका घेण्यास सक्षम बनवणे.
- संघटनेने स्विकारलेली आंबेडकरवादी दृष्टी राज्यशास्त्र, समाजशास्त्र, सौंदर्यशास्त्र, तत्वज्ञान अशा सर्व विद्याशाख्यांशी जोडून विकसीत करण्यासाठी विद्यार्थ्याला वैचारिकदृष्ट्या सक्षम बनवणे व ज्ञानक्षेत्रातील संघर्ष करणे.
- लोकशाहीवादी, विज्ञाननिष्ठ व सर्वकष समतावादी शिक्षणाच्या अंमलबजावणीसाठी संघर्ष करणे.

१५. जातीव्यवस्था, धर्माधता, वर्गव्यवस्था व स्त्री—पुरुष विषमता समुळ नष्ट करण्यासाठी नवप्रबोधनाची मोहीम सातत्याने राबवणे त्यासाठी शिंबिरे, चर्चासत्र, अभ्यासमंडळ पत्रिका चालविणे.
१६. विद्यार्थ्यांच्या वैयक्तिक चारित्र्य वृद्धीसाठी प्रयत्न करणे.
१७. जातीव्यवस्थेमुळे उच्च जातींपेक्षा पाठीमागे राहिलेल्या दलित आदिवासी व इतर मागासवर्गीय विद्यार्थी—विद्यार्थीनींचे शिक्षण संरथांमधील प्रवेश शिष्यवृत्ती वाढ, वस्तीगृह प्रवेश व वस्तीगृहातील सोयी इ. प्रश्नांसाठी संघर्ष करणे.
१८. ग्रामीण आणि आर्थिकदृष्ट्या गरीब विद्यार्थी—विद्यार्थीनींना सोयी—मदत मिळवून देण्याचा प्रयत्न करणे.
१९. सर्व विद्यार्थी—विद्यार्थीनींना महाविद्यालयीन स्तरापर्यंतचे शिक्षण मोफत आणि शैक्षणिक साहित्य स्वस्त मिळाव्यात यासाठी संघर्ष करणे.
२०. विद्यार्थीनींच्या शैक्षणिक अडचणी नष्ट करण्यासाठी त्यांचे आरक्षण भरले जाईल यासाठी संघर्ष करणे.
२१. विद्यार्थीनींच्या व महिलांच्या असहायतेचा फायदा घेणारे व त्यांच्याशी तुच्छतेने व्यवहार करणाऱ्या विरुद्ध संघर्ष करणे व स्त्रियांना सन्मानाने व समानतेने समाजात राहता यावे यासाठी प्रयत्नशील राहणे.
२२. समाजातील विद्यार्थी—विद्यार्थीनींमधील धार्मिक संघर्ष व ताणतणाव नष्ट करण्याचा प्रयत्न करणे. त्याचबरोबर देशात होत असलेल्या धार्मिक व जातजमातीय अन्याय अत्याचारांच्या विरोधात विधायक आंदोलन करणे.
२३. शैक्षणिक क्षेत्रातील व समाजातील भ्रष्टाचारविरोधी संघर्ष करणे, नवसाम्राज्यवादी आर्थिक धोरण व नवे आर्थिक धोरण दलित, आदीवासी व ओबीसी जनतेलाच आर्थिक घातक असल्याने व त्यामुळे देशाचे सार्वभौमत्व धोक्यात आले असल्याने या संकटापासून देशास वाचवण्यासाठी संघर्ष करणे.
२४. नैसर्गिक संकट, परदेशी आकमण, दंगल इ. परिस्थितीत मदतकार्य करणे.
२५. जातीव्यवस्था, धर्माधता, वर्गव्यवस्था व स्त्री—पुरुष विषमता विरोधी संघर्ष करणाऱ्या देशातील इतर लोकशाहीवादी व पुरागामी विद्यार्थी संघटनांबरोबर मैत्रीचे संबंध प्रस्थापित करणे व विशिष्ट प्रश्न व मागण्यासाठी संयुक्त कृती करण्याची तयारी ठेवणे.
२६. आपल्या दैनंदिन मागण्या व व्यापक उद्दिष्टांच्या पूर्ततेसाठी जातीव्यवस्था, धर्माधता, वर्गव्यवस्था व स्त्री—पुरुष विषमता विरोधी संघर्ष करणाऱ्या देशातील सर्व लोकशाहीवादी शक्तींचा, जनचळवळींचा पाठिंबा व मदत मिळविण्याचा प्रयत्न करणे व अशा शक्तींनी केलेल्या जनचळवळींना पाठींबा व मदत देणे.
२७. युद्धविरोधी जागतिक शांतता, पर्यावरण व सर्वकष समानताप्रिष्ठित जागतिक समता निर्माण करण्यासाठी संघर्ष करणाऱ्या सर्व पुरोगामी लोकशाहीवादी शक्तींशी सदैव सक्रीय सहानुभूतीचे व भ्रातृभावाचे नाते जोडणे आणि त्यांना मदत व पाठिंबा देणे.
२८. शिक्षण पूर्ण झाल्यावर नोकरी वा व्यवसायाची हमी मिळावी अन्यथा नोकरी व्यवसाय मिळेपर्यंत बेरोजगार भत्ता मिळावा यासाठी संघर्ष करणे.

वि. सू : संघटनेचे नाव कोणासही कोठेही रजिस्टर करता येणार नाही.

संघटनेचे ब्रीदवाक्य : शिका — संघर्ष करा — संघटीत व्हा

संघटनेचा झेंडा :

आकार—रुंदीच्या सव्वापट
रंग — पांढरा, निळा
चिन्ह — अशोक चक्र
पुस्तकाच्या पानावर मध्ये पेन

सभासदत्व :

१. वयाची १६ वर्ष पूर्ण असणारा, शाळा कॉलेज, विद्यापीठातील अधिकृत शिक्षण घेत असलेल्या, कोणत्याही विद्यार्थ्यास ज्याला संघटनेची ध्येय धोरणे मान्य आहेत त्यास संघटनेचा सभासद होता येईल.
२. वार्षिक वर्गांनी न दिल्यास, शैक्षणिक कार्यकाल समाप्तीनंतर, संघटनेच्या ध्येयधोरणाशी विसंगत वर्तनानंतर आर्थिक, नैतिक कोणत्याही प्रकाराचा भ्रष्टाचार संघटनेच्या कार्यात अडथळे आणल्यास सभासदत्व रद्द होईल.

सभासदत्व - सभासदांचे अधिकार व कर्तव्ये :

१. प्रत्येक सभासदास आपला प्रतिनिधी निवडण्याचा स्वतः निवडून येण्याचा व आपल्या युनिटच्या कार्यकारणीसमोर——संघटनेच्या मेळाव्यात वा अधिवेशनात आपले मत व्यक्त करण्याचा अधिकार राहील.
२. सभासदांना राजीनामा देण्याचा अधिकार राहील.
३. सर्व सभासदांना (अखिल भारतीय) अधिवेशनात मान्य झालेला कार्यक्रम राबविण्याची जबाबदारी घ्यावी लागेल. त्याचप्रमाणे प्रत्येक सभासदाला—— संघटनेची उद्दिष्ट्ये व कार्यक्रमाचा प्रचार-प्रसार करावा लागेल. प्रत्येक सभासदास—— संघटनेचे मुख्यपत्र नियमित वाचून त्याची प्रसिद्धी व विकीची जबाबदारी घ्यावी लागेल.

शिस्तभंगाची कारवाई :

१. संघटनेचे ध्येय, कार्यक्रम व घटना यांच्या महत्वाच्या नियमांचा भंग करणाऱ्या सभासदांवर शिस्तभंगाची कारवाई केली जाईल.
२. चुकलेल्या सभासदांवर शिस्तभंगाची कारवाई करण्याआधी आत्मटिका करण्याची संधी दिली जाईल. अशा आत्मटिकेचा उद्देश चुकीची दुरुस्ती करण्यास संधी मिळेल व चुकांची पुनरावृत्ती टाळणे हा राहील.
३. इशारा संघटनांतर्गत किंवा जाहीर निर्भत्सना, पदच्युती, निलंबन व हकालपट्टी (निष्कासन) असा शिस्तभंगाच्या कारवाईचा क्रम असेल.
४. शिस्तभंगाची कारवाई स्थानिक कमिटी करू शकेल.
५. ज्या सभासदावर शिस्तभंगाची कारवाई केली गेली असेल त्याला आपल्या वर्तनाचा खुलासा करण्याचा हक्क आहे.
६. एखाद्या सभासदाला संघटनेतून काढून टाकले गेल्यास तो निर्णय त्या कमिटीच्या वरिष्ठ कमिटीने मंजूर केला पाहिजे. वरिष्ठ कमिटीकडे व अखेरीस मध्यवर्ती कार्यकारिणीकडे त्या निर्णयाविरुद्ध अपील करण्याचा हक्क निलंबीत वा निष्कासित सदस्यास आहे.

संघटनेची रचना :

१. अधिवेशन
२. कार्यकारिणी
३. राज्य, विभाग, जिल्हा, शहर, तालुका व संस्था पातळीवर संघटनेची रचना केली जाईल. संस्था हे संघटनेचे युनिट असेल.

अधिवेशन : अधिकार व कार्ये :

१. अधिवेशन हे सर्वश्रेष्ठ असेल.
२. राज्य व प्रदेश (विभाग) अधिवेशन दोन ते तीन वर्षांत एकदा भरेल.
३. जिल्हा अधिवेशन एका वर्षात एकदा.
४. शहर तालुका अधिवेशन (सर्वसाधारण सभा) सहा महिन्यात.
५. युनिट-अधिवेशन (सर्वसाधारण सभा) ३ महिन्यातून एकदा.
६. अधिवेशनाचे विषय व संचलन पद्धती याबाबतचा अंतिम निर्णय अधिवेशनच स्वतः घेईल. त्याचप्रमाणे अधिवेशनाची सूत्रधार समिती व अध्यक्ष मंडळ यांचीही निवड केली जाईल.
७. अधिवेशनासाठी विषय व संचलन पद्धती याबद्दल सभासदांस सूचना करायच्या असल्यास एक महिना अगोदर त्या कार्यकारिणीकडे पाठवाव्यात व कार्यकारिणीत सूचना करावयाच्या असल्यास एक महिना आधी त्या विचारार्थ सर्व युनिटकडे पाठवाव्यात.
८. मधल्या काळासाठी कार्याचा आढावा घेवून अधिवेशन पुढील काळासाठी कार्यक्रम ठरवील.
९. जमा-खर्च अधिवेशनापुढे सादर केला जाईल.
१०. कार्यकारिणीच्या सदस्यसंख्येची निश्चितता व तिची निवड अधिवेशनच करील.
११. निवडणुकीत जर मतभेद झाले असेल तर गुप्त मतदानाने व प्रमाणात्मक प्रतिनिधीत्व पद्धतीने कार्यकारिणीची निवड केली जाईल.

कार्यकारिणी :

१. दोन अधिवेशनाच्या मध्यंतरीच्या काळात कार्यकारिणी सर्वश्रेष्ठ राहील.
 २. अधिवेशनाच्या निर्णयाच्या अंमलबजावणीचे काम कार्यकारिणी करेल.
 ३. कार्यकम पार पाडण्यासाठी कार्यकारिणी घटनेशी सुसंगत असे नियम करेल.
 ४. कार्यकारिणीच्या सर्व सभासदांना १५ दिवस आधी सूचना द्यावी लागेल. कार्यकारिणीच्या १—३ सभासदांनी आग्रह धरल्यास २ महिन्याच्या आत बैठक बोलवावी लागेल. बैठकीत निम्या अथवा अधिक सदस्य हजर असल्यास बैठकीचे निर्णय निर्णयक ठरतील.
 ५. कार्यकारिणीवरील जागा रिकामी झाल्यास ती भरण्याचा अधिकार कार्यकारिणीस राहील.
 ६. कार्यकारिणी सदस्यांना दरवर्षी फी म्हणून रु. ५ भरावे लागतील पण कालानुरूप बदल करण्याचा अधिकार अधिवेशनाला असेल.
 ७. कार्यवाहीसाठी कार्यकारिणी निरनिराळ्या उपसमित्या रथापन करू शकते.
 ८. कार्यकारिणी आपल्या निवडीनंतर १ अध्यक्ष, १ सरचिटणीस, १ खजिनदार व २ ते ३ तेवढे संघटक व योग्य त्या संख्येनुसार उपाध्यक्ष निवडील. अध्यक्ष, सरचिटणीस व खजिनदार हिशोबास जबाबदार राहतील.
 ९. संघटनेच्या मुख्यपत्रासाठी कार्यकारिणी एक संपादकीय मंडळ नेमतील.
 १०. कार्यकारिणीच्या बैठकीत अध्यक्ष असतील, त्याच्या गैरहजेरीत सरचिटणीस अध्यक्षपदी राहतील.
 ११. कार्यकारिणीच्या निर्णयानुसार अधिवेशन भरविले जाईल.
 १२. कार्यकारिणीच्या कोणत्याही सदस्याने अथवा पदाधिकाऱ्याने गैरवर्तन किंवा संघटनेविरुद्ध कार्य केले तर त्याला काढून टाकण्याचा अधिकार कार्यकारिणीकडे राहील.

इतर विद्यार्थी संघटनांची संलग्नता :

- विशिष्ट प्रांत विभागात किंवा शैक्षणिक संस्थात कार्यरत असलेल्या कोणत्याही संघटनेला जर संघटनेची घ्येये, उद्दिष्टचे व घटना, मान्य असेल तर आणि तिच्या पाठीशी किमान विद्यार्थी संख्या असेल तर त्या संघटनेला संघटना संलग्नता देर्इल.
 - घटनेशी संलग्नता झालेल्या सर्व विद्यार्थी संघटनांना आपल्या संभासदांकडून वार्षिक संभासद फी म्हणून रु. १० घ्यावी लागेल आणि त्यातून दर सभासदामागे रु. २ संलग्नता फी म्हणून.....संघटनेस द्यावी लागेल. यात कालानुरूप बदल करण्याचा अधिकार अधिवेशनाला राहील.
 - संघटनेच्या हिताशी मेळ नसलेली कृती केल्याबद्दल अथवा संघटनेची घ्येय, उद्दिष्टचे यांना विरोधी कृती केल्याबद्दल मध्यवर्ती कार्यकारिणी कोणत्याही संलग्न घटकाची संलग्नता रद्द करू शकते. या घटकांना मध्यवर्ती कार्यकारिणीकडे अपील करण्याचा हक्क आहे. एखाद्या घटकाची संलग्नता रद्द करण्याचा निर्णय नंतर होणाऱ्या वार्षिक अधिवेशनासमोर ठेवावा लागेल.

घटना द्रुरूस्ती :

- घटनेत बदल किंवा दुरुस्ती (राष्ट्रीय) अधिवेशनच करू शकते.
 - कोणताही सदस्य घटना दुरुस्ती सूचवू इच्छित असल्यास त्या दुरुस्तीची सूचना त्याला अधिवेशनाच्या एक महिन्या आधी राष्ट्रीय (राज्य) कार्यकारिणीकडे पाठवावी लागेल.
 - कार्यकारिणी स्वतः दुरुस्ती सूचवू इच्छित असल्यास तिला त्या सूचना सर्व घटकांना अधिवेशनाच्या १ महिना आधी पाठवाव्या लागतील.
 - घटनेत सुचिलेल्या दुरुस्त्या अधिवेशनाला हजर असलेल्या एकूण प्रतिनिधीच्या २—३ एवढ्या संख्येने मंजूर करणे आवश्यक आहे.

प्रकाशक : डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विद्यार्थी संघटना,
रा. त्. म. नागपुर विद्यापीठ, नागपुर.

अंतरंग...

संविधानाची प्रास्ताविका

संघटनेचे संविधान

संपादकीय लेख

९०

अध्यक्षीय मनोगत

९२

आंबेडकरी तत्वज्ञान व व्यवहार यांच्या एकजीवीकरणाची

आवश्यकता

डॉ. शैलेंद्र लोंडे

९४

गुणवत्ता म्हणजे काय रे भाऊ?

प्रा. डॉ. भीमराव गोटे

२०

Genetic Study Prove Beyond Doubt that

Aryans are Non-Autochthonous

Vijay Mankar

२२

वेदनेची अणूशक्ती बणून न्यायाचा संघर्ष पुकारनारा

महानायक : डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

प्रा. डॉ. मुकुंद मेशाम

२९

आरक्षणाचा अधिकार आणि बाबासाहेबांचे दृष्टिकोन

घणेश ढवळे

३१

एका आंबेडकरी कार्यकर्त्याचे मरण

विवेक मोरे

३४

भारतीय राजकारणातील धर्माधतेचा वाढता प्रभाव

किर्ती अवचर

३६

गौरी लंकेश तू गार्गी पेक्षा महान आहेस

प्रा. धर्मसंगीनी रमा गोरख

४१

Death of Rationalism: A Threat to Democracy Adibh Gadpayale

४४

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे तरुणाईला मोलाचे मार्गदर्शन

डॉ. राहुल कांबळे

४५

बा भीमा (कविता)...

असीत धनविजय

४७

जाहिराती

....

४८

‘बोधीजीविका’ स्मरणिका विशेषांक - २०१७

पाचव्या आवृत्तीच्या निमित्ताने...

संपादकीय...

तरुणच क्रांती करू शकतात. पण तो तरुणपणा विचारात असावा लागतो. तो असला की मग ऐंशी वर्षाचा म्हाताराही रस्त्यावर उतरून आंदोलन करतांना आम्ही पाहिलेलं आहे. आणि नसला की ऐन विशीतला तरुणही नैराशेच्या गर्तेत खितपत पडून जीवन अनुभवतांना दिसतो आहे. अलीकडील पश्चिम आशियाई राष्ट्रांमध्ये **Arab Spring** नावाने झालेली **Tahrir Square** किंवा **Jasmine Revolution** यात तरुणांचा प्रचंड सहभाग होता. परंतु लोकशाहीची मूल्ये पूर्णपणे न समजल्यामूळे मानवी कल्याणाच्या व सर्वसमावेशकतेचा विचार नसल्यामूळे त्या क्रांत्या फसलेल्या आज आपणाला दिसत आहेत. याऊलट आंबेडकरी चळवळही धर्मविरहीत, विज्ञानवादी, सद्विवेकबुद्धीच्या आधारित समता निर्माण करणारी मानव कल्याणाची चळवळ आहे. यात तरुणांचा सहभाग वाढला तर सामाजिक क्रांती अटल आहे.

आज बाबासाहेबांच्या नावावर चालणाऱ्या हजारो राजकीय व सामाजिक संघटना आहेत पण त्यात तरुणांचा पाहिजे तसा सहभाग दिसत नाही व विद्यार्थी संघटना तर नाहीच नाही. अशा परिस्थितीत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विद्यार्थी संघटनेचे विद्यार्थी म्हणून आम्ही जेव्हा काम करीत आहोत तेव्हा आम्हाला सर्व बाजूंनी भक्कम असा प्रतिसाद समाजाकडून, विद्यार्थ्यांकडून व तरुणांकडून मिळते आहे आणि म्हणूनच आता आमची जबाबदारी अधिक वाढली आहे असे आम्ही समजतो.

प्रतिक्रांतीच्या माध्यमातून अज्ञान व विषमता पसरविण्याचे कार्य युद्ध पातळीवर चालू आहे. अशाही परिस्थितीत क्रांतीची चक्रे गतीमान करण्यासाठी आम्ही तरुण विशेषत: डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विद्यार्थी संघटनेचे तरुण तत्पर आहोत. हे ज्ञान प्रसाराचं काम आम्हाला सतत न थकता करावं लागणार आहे. या वंचीत समाजाकडून कसलीही अपेक्षा न ठेवता आम्ही या समाजाचे काही देणे लागतो तेव्हा स्वतःच्या पायावर उभं राहून या समाजासाठीही झटावे लागणार असल्याचं भान आम्हाला आहे आणि म्हणून कसलीही प्रसिद्धीची व तात्कालीक काहीतरी मिळविण्याची घाई न करता आज जर आम्ही निरंतर काम करत असू तर याचे परिणाम आम्हाला येणाऱ्या पुढील काळात नक्कीच दिसतील. सिद्धार्थ गौतमाला जेव्हा ज्ञान प्राप्ती झाली तेव्हापासून ते बुद्ध म्हणून ओळखल्या जाऊ लागले. ज्ञान म्हणजेच बुद्ध व बुद्ध म्हणजेच ज्ञान. याच ज्ञानाच्या क्रांतीचा वसा पुढे बाबासाहेबांनी चालविला. कोलंबीया विद्यापीठाने प्रकाशीत केलेल्या यादित जगातील आजवर झालेल्या दहा विद्वानांमध्ये त्यांचे मानाचे स्थान आहे. आज त्यांचा महान विद्वान, कायदेपंडीत, उच्च कोटीचे समाजशास्त्रज्ञ, अर्थतज्ज व मानवी जीवनाच्या कल्याणाचा विचार साधणारा प्रज्ञावंत म्हणून जगात सन्मान केला जातो. आज त्यांच्या लिखाणाला जागतिक स्तरावर सर्वांत जास्त मागणी आहे.

एवढेच नक्हे तर दक्षिण आफ्रिकेचे माजी राष्ट्राध्यक्ष नेल्सन मंडेला यांनी “**Dr. Babasaheb Ambedkar Writings and Speeches**” चे सर्व खंड दक्षिण आफ्रिकेतील सर्व शासकीय ग्रंथालयात अनिवार्य केलेली आहेत, यावरून बाबासाहेबांच्या मानवी कल्याणाच्या विचारांची जागतिक प्रचीती दिसून येते.

आमच्याकडे आर्थिक व राजकीय ताकद फार कमी आहे. तेव्हा या विचारांच्या ज्ञानाची ताकद हेच आमचे सामर्थ्य आहे हे तरुणांनी लक्षात घ्यावे. कारण याच विचाराला दूषीत करून आपल्या परीने अर्थ लावून त्याला एका विकृत स्वरूपात मांडण्याचा प्रयत्न जागतिक स्तरावर मोठ्या प्रमाणात होतांना दिसत आहे. अरुंधती रँय यांनी बाबासाहेबांच्या “**Annihilation of Caste**” या ग्रंथावर **Annotation** लिहीले आहे. अरुण शौरी यांनी बाबासाहेबांच्या राष्ट्रभक्तीवर शंका व्यक्त करून आपली वैचारिक दिवाळखोरी दाखविलेली आहे. कधी बुद्धाची तुलना गांधीसोबत करून गांधीला बुद्धांच्या बरोबर दाखविण्याचे शहाणपण केले जाते. अर्थात वेळेवेळी जेव्हा असे प्रयत्न झाले तेव्हा **Ambedkarite Intellecuals** नी त्यांना त्याच तोडीची उत्तरे देऊन त्यांची दमछाक केलेली आहे. इतिहासातही असे अनेक प्रयत्न झालेले आहेत व येणाऱ्या काळात ते अधिक तीव्रतेने होणार नाहीत याची कुणीही शाश्वती देऊ शकणार नाही. तेव्हा या आव्हानाला समोर जाण्यासाठी आम्हालाही आंतरराष्ट्रीय घडामोडीशी नाळ जोडावी लागेल.

याच अनुषंगाने नव्या पिढीमध्ये विचारांची चेतना निर्माण व्हावी, त्यांनी या दिशेने वाटचाल करावी यासाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विद्यार्थी संघटना प्रयत्नशील आहे. याचाच एक भाग म्हणून आम्ही मागच्या वर्षी ‘बोधीजीविका’ या वार्षिकांकाची प्रथमावृती काढली होती. त्याला प्रचंड प्रतिसादही मिळाला. त्यात आम्ही सुप्रसिद्ध लेखकांच्या लेखांचा समावेश केला होता.

पाचव्या आवृत्तीत तरुण व जे व्यक्ती प्रभावी लिखाण करू शकतात पण समाजात फार परिचीत नाहीत अशा विचारवंतांना तथा नव्यानेच लिखाण करणाऱ्यांना आम्ही प्राधान्य देत आहोत. सोबतच संघटनेकडून १४ प्रप्रिल २०१७ला विदर्भस्तरीय निबंध स्पर्धा आयोजित केली होती. त्यातील प्रथम पुरस्कार प्राप्त किंतु अवचर यांच्या निबंधाचा समावेश करण्यात आला. या कामासाठी संघटनेचे अध्यक्ष, पदाधिकारी व संपादकीय मंडळाचे सर्व विद्यार्थी यांचा फार मोलाचा वाटा आहे. अर्थात हे टिम वर्क असल्यामुळे याचे सर्व श्रेय संघटनेत काम करणाऱ्या सर्व विद्यार्थ्यांना जाते. चुकाविरहीत बोधीजीविका निर्माण करण्याचा आम्ही प्रयत्न केला. त्या असतीलच तर निर्दर्शनास आणून घाव्या. आपल्या प्रतिक्रियांच्या प्रतिक्षेत...

सर्वांना धम्मचक्र प्रवर्तन दिनाच्या मंगल कामना...

संपादकीय मंडळ

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विद्यार्थी संघटना,
नागपूर

‘बोधीजीविका’ स्मरणिका विशेषांक - २०१७

अध्यक्षीय मनोगत...

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर असे प्रतिपादन करतात की, ‘विद्यार्थ्याच्या अंगी सामाजिक बांधीलकी असावी.’” पुढे असे म्हणतात की, ‘विद्यार्थ्यांनी आपल्या विद्यार्थी दशेतच विद्या प्राप्त करण्यासाठी कसून झाटावे. ही उत्कृष्ट समाधानाची गोष्ट आहे. परंतु त्याच बरोबर सामाजिक संघटनेच्या कार्याची धुरा त्यांनी आपल्या खांद्यावर घेतली पाहिजे. आपल्या सान्यांच्या इच्छा तृप्त करण्याचे सामर्थ्य आपल्या कोणातच नाही. म्हणून ज्यांनी त्यांनी आपल्या वैयक्तिक मनिषा किंवा आकांक्षा पूर्ण न झाल्या तर लगेच फटकून वागण्यात आपण आपला आत्मनाश करून घेत आहोत. व्यक्तीगत स्वार्थपेक्षा समाजाच्या फायद्याकडे आपण अधिक लक्ष दिले पाहिजे.” या गोष्टीला अनुसरून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विद्यार्थी संघटना दिनांक १४ एप्रिल १९८१ मध्ये सामाजिक, शैक्षणिक तसेच सांस्कृतिक परिवर्तनाच्या विचारातून स्थापन झाली. असंख्य निष्ठावान व त्याग आणि बलीदानाची तयारी ठेवण्याच्या विद्यार्थ्यांच्या अहोरात्र मेहनतीतून ३७ वे वर्ष पूर्ण करत आहे. प्रत्येक वर्षी काळानुरूप आवश्यक ते न्यायोचित बदल स्विकारत नवनविन आळ्हाने पेलण्यास सक्षम विद्यार्थी घडविण्याचे कार्य संघटना सातत्याने करीत आहे. या वाटचालीत संघटनेने तथागत बुद्धाची करूणा जपणारे व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या क्रांतिकारी विचारांनी भारावलेले अनेक अधिकारी, प्राध्यापक तसेच समाजास आदर्श ठरणारे व्यक्तीमत्व निर्माण केले आहेत. एक विद्यार्थी म्हणून आपले भवितव्य उज्ज्वल करण्याचे कर्तव्य पार पाडत असतांना सामाजिक जबाबदारीची जाणिव आम्ही जपतो व इतर विद्यार्थ्यांना त्यांच्या अधिकारांची ओळख करून देत अनेक भुमिका सारख्याच तन्मयतेने आम्ही सर्व विद्यार्थी बजावत आहोत.

समाजात समता, स्वातंत्र्य, न्याय, बधुंता प्रस्थापित करण्याची ऊर्मी आम्हा विद्यार्थ्यांमध्ये संघटनेच्या आजपर्यंत झालेल्या कार्यामुळे सतत तेवत राहते. विद्यार्थी हिताचे कार्य करतांना, चर्चा, निवेदन, मोर्चे व आंदोलन इत्यादी मार्गांचा अवलंब संघटना करीत असते. विद्यार्थ्यांचा सामाजिक, आर्थिक, कलात्मक, नेतृत्व व सर्वांगीन विकास घडविण्यासाठी संघटना सतत प्रयत्नशील आहे. शासन, प्रशासन व संबंधितांच्या चांगल्या निर्णयांचे स्वागत जितक्या उत्साहात आम्ही करतो, तितक्याच तिक्रतेने विद्यार्थी हितास बाधक ठरणाऱ्या निर्णयांचा विरोध आम्ही करत आहोत व करत राहू. विद्यार्थ्यांसाठी मार्गदर्शन कार्यशाळा, व्याख्यानमाला तसेच विविध स्पर्धांचे आयोजन मोठ्या प्रमाणात करण्यात येते. दरवर्षी प्रमाणे यावर्षी सुद्धा धम्मचक्र प्रवर्तन दिनाला नागपूरातील पावन दिक्षाभुमीवर जगभरातुन येणाऱ्या जनसमुदायाच्या व्यवस्थेसंबंधी, पिण्याचे पाणी वितरणासाठी, परिसराच्या स्वच्छतेसाठी तसेच

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विद्यार्थी संघटनेद्वारे प्रकाशित होणाऱ्या ‘बोधीजीविका’ या विशेषांकाचे विमोचन व वितरण करण्यात येत आहे.

वर्ष २०१७-१८ या शैक्षणिक सत्रात संघटनेच्या सल्लागार मंडळाच्या मार्गदर्शनात कॅम्पसमधे आंदोलन करण्यात आले. आंदोलनाची तीव्रता बघता विद्यापीठ प्रशासनाने संघटनेच्या बन्याच मागण्या पूर्ण केल्या. येणाऱ्या काळात संघटनेतर्फे राष्ट्रीय स्तरावरचे विविध चर्चासत्र आयोजीत करण्यात येतील. त्याचीच एक कडी म्हणून २३ सप्टेंबर २०१७ ला स्नेहमिलन आणि परिसंवादाचा कार्यक्रम आयोजीत करण्यात आला होता. त्यात इंडिया टूडेचे संपादक आणि वरिष्ठ पत्रकार दिलीप मंडळ यांनी संबोधित केले.

येणाऱ्या काळात संघटना देशभरातील विविध विद्यापीठातील आंबेडकरी विचारांच्या संघटनांशी समन्वयाने कार्य करेल. त्यासाठी जास्त जास्त सदस्यांची नोंदणी प्रक्रिया राबविण्यात येणार आहे. सोबतच देशात घडणाऱ्या विविध विद्यार्थ्यांशी निगडीत घडामोँडींवर आणि विद्यार्थ्यांवर होणाऱ्या अत्याचारांविरुद्ध संघटना समर्थपणे उभी राहिल. कुठल्याही राजकीय पक्षांच्या आधाराशिवाय संघटना स्वाभिमानाने कार्यरत आहे. जनमानसात एक नैतिक व प्रभावशाली संघटनेचा लौकीक मिळत असल्याबाबत आनंद होत आहे. छातीत भिमकार्याची आग पेटली असतांना बाबासाहेबांच्या सळसळत्या लेखणीचा आदर्श समोर ठेवून समाजात क्रांतीची ताकत ठेवणाऱ्या आम्हा तरुणांची फौज सतत धडपडत राहील. यातून मानसातील माणूसपण जागे ठेवण्यासाठी विद्रोह करण्यासाठी तसेच सर्व जाती, धर्मातील युवकांमध्ये मानवतावादी विचारांचे बीजे पेरण्यासाठी संघटना सदैव तत्पर राहील. ही मंगलकामना...!

जय भिम...!

समीर महाजन

अध्यक्ष (सत्र २०१७-१८)

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विद्यार्थी संघटना

आंबेडकरी तत्वज्ञान व व्यवहार यांच्या एकजीवीकरणाची आवश्यकता

डॉ. शैलेंद्र लेंडे

प्राध्यापक व मराठी विभागप्रमुख, रा. तु. म. नागपूर विद्यापीठ, नागपूर

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या युगप्रवर्तक क्रांतिकार्यातून साकार झालेला धर्मचक्रप्रवर्तनदिन आपण सालाबादाप्रमाणे याही वर्षी मोठ्या उत्साहात साजरा करीत आहोत. मागील वर्षी बाबासाहेबांची शतकोत्तर रौप्य महोत्सवी जयंती देशभरातील सर्व राज्यांमध्ये लहानमोठ्या खेडेगावांपासून तर मोठमोठ्या महानगरांपर्यंत प्रचंड धुमधडाक्यात संपन्न केली गेली. अगदी संयुक्त राष्ट्रसंघामध्ये देखील डॉ. आंबेडकरांचा जयंतीदिन मोठ्या उल्हासात साजरा केला गेला. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या शतकोत्तर रौप्य महोत्सवी जयंती वर्षानिमित्त देशात संपूर्ण वर्षभर सार्वजनिक पातळीपासून तर शासकीय पातळीपर्यंत मोठमोठे कार्यक्रम घेतले गेले. हे कार्यक्रम अनेकानेक प्रकारचे होते. अनेकानेक रंगांचे होते. अनेकानेक वृत्ती-प्रवृत्तीचे होते. अनेकानेक मनोवृत्तीचे होते. आणि ते अनेकानेक भूमिकांचे देखील होते. त्यामध्ये रंगीबेरंगी मनोरंजनपर कार्यक्रमांपासून तर नाना प्रकारच्या वैचारिक अभिसरणाच्या कार्यक्रमांचा समावेश होता. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या शतकोत्तर रौप्य महोत्सवी वर्षाच्या निमित्ताने संपूर्ण भारतीय समाजमन जणू काही आंबेडकरमय झालेले आहे की काय, या प्रकारचे भास-आभास मागील वर्षी विविधांगी कार्यक्रमांच्या व उपक्रमांच्या रूपातून सतत होत राहिले. या भास-आभासाचे साद-पडसाद अद्याप पडत असतानाच आज कालौघानुसार डॉ. बाबासाहेबांचे हे १२६ वे जयंती वर्ष आले आणि त्यानंतरचा हा धर्मचक्रप्रवर्तनदिनही आलेला आहे. हा धर्मचक्रप्रवर्तनदिन साजरा करण्यासाठी आपण सर्व मोठ्या उल्हासित अंतःकरणाने सज्ज झालेलो आहोत.

भारतवर्षामध्ये बौद्ध धर्माची सामूहिकपणे दीक्षा घेण्याची स्मृती जागृत करणारा हा धर्मचक्रप्रवर्तनदिन साजरा करताना आपले मन साहजिकपणे मोठे पुलकित होत चाललेले आहे. आपले शरीर रोमांचित होत चाललेले आहे. यानिमित्ताने या देशातील उपेक्षित-वंचित वर्गाचा, तळपातळीवरील समाजाचा व सर्वसामान्य जनतेचा ऊर अभिमानाने भरून येत आहे. ह्या दिवशी ह्या सर्वांचा माथा अधिक उन्नत होत आहे आणि काया अधिक उजल होत चालली आहे. डॉ. बाबासाहेबांच्या अतुलनीय कार्यकर्तृत्वामुळे आपल्या अभावग्रस्त जीवनास व दुर्लक्षित आयुष्यास नवा अर्थ प्राप झाला, ही भावना सर्वांच्या मुखी-मानसी पहावयास मिळत आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी केलेल्या बौद्ध धर्मस्वीकाराबद्दलचा आपल्या मनातील आदरभाव, पूज्यभाव व कृतज्ञताभाव व्यक्त करण्याच्या भावनेतून अनेकानेक कार्यक्रमांची रेलचेल दीक्षाभूमीवर सातत्याने होत असते. त्याचबरोबर दीनदलित वर्गांच्या, उपेक्षित समाजघटकांच्या, नवबौद्ध समाजबांधवांच्या वस्त्यावस्त्यांमध्ये देखील यानिमित्ताने मोठे आनंदाचे व आल्हादाचे वातावरण असते.

बौद्ध धर्मचक्रप्रवर्तनदिनाच्या निमित्ताने आपल्या अवतीभवती दिसून येणारे हे चित्र मोठे भावगम्भी आहे, यात शंकाच नाही. यानिमित्ताने दीक्षाभूमीवर सातत्याने दिसून येणारे आनंददायी चित्र हे देखील मोठे भावोत्तेजक स्वरूपाचे आहे, याच वादच नाही. पण हे चित्र म्हणजे पूर्णचित्र आहे काय? हे चित्र म्हणजे आजच्या वस्तुस्थितीचे यथार्थ चित्र आहे काय? किंवा हे चित्र म्हणजे भारतीय पातळीवरील एकसंघ, एकजीव स्वरूपाचे चित्र आहे काय? आणि हे चित्र म्हणजे येथील व्यक्तीजीवनाची व समाजजीवनाची एकच एक बाजू आहे काय? असे एक ना अनेक प्रश्न या निमित्ताने उपस्थित होतात. आणि या प्रश्नांचा आपण जेव्हा अधिकाधिक विवेकशील दृष्टीने विचार करू गेलो तर या चित्राची दुसरी बाजू आपल्या समोर उभी राहते. आणि ही बाजू जसजशी स्पष्ट होत जाते, तसेच ही बाजू आपल्या तना-मनासच नव्हे तर विचार-बुद्धीस तळामुळापासून अस्वस्थ करून सोडते. वरवर पाहता मोठे सुबक वाटणारे आपल्या अवतीभवतीचे चित्र मुळात टिचलेल्या काचेप्रमाणे असल्याचे दिसून येते. आणि हे चित्र आपल्या व्यक्तीजीवनाचे, आपल्या समाजजीवनाचे दुहेरीपण व दुटप्पीपण प्रकट होत जाते. विशेषत: डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचारदृष्टीतून आपण आजच्या समाजवास्तवाचा विचार करू गेलो तर आपली दुहेरी, दुटप्पी व अंतर्विरोधग्रस्त वृत्ती कधी नव्हे इतक्या तीव्रतेने उजागर होत जाते.

आपण आपल्या सर्वसामान्य नागरिकाच्या दृष्टीतून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या कार्यकर्तृत्वाकडे जेव्हा पाहतो, तेव्हा आपली दृष्टी त्यांच्या कार्यक्रांतीने व कृतितेजाने दिपून जाते. आपण त्यांच्या क्रांतिकारक विचारकार्यासमोर नतमस्तक होऊन जातो. त्यांनी भारतीय पातळीवर केलेल्या अनन्यसाधारण कार्यकर्तृत्वापुढे आपणास आपले सर्वसामान्यपण अधिकाधिक जाणू लागते. अशा परिस्थितीमध्ये डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे स्मरण करणे, त्यांच्या कार्यकर्तृत्वाला उजाळा देणे, त्यांच्या कार्याचे गुणगाण गाणे हे आपल्या हाती उरते. अनेक वेळेस आपली ही गुणगैरवाची वृत्ती स्मरणभक्ती व स्मरणरंजनाच्या पातळीवरही येत असते. अर्थात डॉ. आंबेडकरांच्या संबंधातील आपल्या मनात असलेला अपार पूज्यभाव आपणास स्मरणभक्तीच्या व स्मरणरंजनाच्या पातळीवर आणून सोडत असतो. आणि तो आपल्यासारख्या सर्वसामान्य लोकांच्या दृष्टीतून स्वाभाविक देखील ठरतो. पण येथे एक मूलभूत प्रश्न उपस्थित होतो. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा उदोउदो करत त्यांच्या संबंधातील केवळ स्मरणभक्ती करणे, स्मरणरंजन करणे, त्यांच्या संबंधातील कार्यक्रमांमधून मनोरंजन करणे व मनोविनोदन करणे हे त्यांच्या कार्याचे विचारकार्याचा वारसा पुढे चालविण्यासाठी पुरेसे आहे काय? या प्रश्नाचा विचार गंभीरपणे करण्याची वेळ आज आपणा सर्वावर सामूहिक स्वरूपात येवून ठेपली आहे. विशेषत: सध्यास्थितीतील समाजवास्तवाच्या संदर्भात तर हे आत्यंतिक महत्त्वाचे व अत्यावश्यक असे ठरते.

आजच्या भारतीय समाजाचा विचार केवळ एकस्तरीय, एकरेषीय व एकजिनसी पद्धतीने करून चालणार नाही. भारतीय समाजामध्ये विविधतेत एकता आहे आणि एकत्रेमध्ये विविधता आहे, हे स्वयंस्पष्टच आहे. पण तरीही या समाजाचा विचार आपणास सरळधोपटपणे करणे ठीक होणार नाही. आज आपण आपल्या समाजस्थितीकडे व देशस्थितीकडे आपल्या (सर्वसामान्य व्यक्तिरूपाच्या) दृष्टीतून पाहत असतो आणि त्यानुसार आपले जीवनमार्ग ठरवित असतो. आपल्या वैयक्तिक

जीवनाकरिता (व आपल्या तथाकथित प्रगतीकरिता) ते ठीकही असू शकेल. पण आज आपल्या समाजस्थितीचा व देशस्थितीचा विचार या देशाच्या शिल्पकाराच्या, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या दृष्टीतून करण्याची वेळ प्रकर्षणे आलेली आहे. आपल्या समकाळाचा विचार आपल्या सर्वसामान्यपणाच्या दृष्टीतून करायाचा की या देशाची नवनिर्मिती करणार्‌या डॉ. आंबेडकरांच्या विचारदृष्टीतून करायचा, याचा निर्णय घेवून डॉ. आंबेडकरांच्या विचारमार्गाने वाटचाल करणे हे आज क्रमप्राप्त ठरते.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या दृष्टीतून आजच्या भारतीय समाजाचा विचार केल्यास आपला समाज जाणीवांच्या व विचारांच्या दृष्टीतून पुन्हा एकदा भारतीय स्वातंत्र्यकालीन समाजाच्या परिस्थितीपर्यंत येवून थांबला असल्याचे लक्षात येते. भारतीय स्वातंत्र्यानंतरच्या सात दशकांमध्ये भारताने जीवनाच्या विविध क्षेत्रांत नेत्रिदिपक प्रगती केल्याचे दिसून येते. भौतिक, औद्योगिक, तांत्रिक, वैज्ञानिक, माहिती-तंत्रज्ञान व आणखीही अन्य क्षेत्रांमध्ये भारतीय समाजाने कालानुरूप फार मोठी कामगिरी बजावली निर्विवादपणे बजावली आहे. आणि त्यामुळे येथील समाजाचे जीवनमान व राहणीमानही मोठ्या प्रमाणात सुधारले आहे. पण जाणीवांच्या, वृत्तीच्या व विचारांच्या व मानसिकतेच्या दृष्टीतून विचार केल्यास आपल्या समाजाची अवस्था मोठी निराशाजनक मानावी लागते. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या विचारदृष्टीतून समाजाच्या जाणीवांचा, विचारांचा, वृत्तीचा व मानसिकतेचा भाग विशेष महत्वाचा ठरतो. समाजविकासाकरिता व देशविकासाकरिता जाणीवा, विचार, वृत्ती आणि मानसिकता यांची विकाससन्मुख वाटचाल महत्वाची ठरत असते. यासंबंधातील आपल्या समाजाची वाटचाल स्थितिस्थापक ठरली आहे, असे मोठे खेदाने नमूद करावे लागते. इतकेच नव्हे तर सयःस्थितीमध्ये ती नाना प्रकारच्या विसंगतींनी भरलेली व अंतर्विरोधग्रस्त देखील ठरली असल्याचे लक्षात येते. ही विसंगतीपूर्ण व अंतर्विरोधग्रस्त परिस्थिती अभिजन, बहुजन व तळपातळीवरील समाज, या सर्वच समाजघटकांना तपशिलाच्या कमीअधिक फरकाने लागू पडणारी आहे, असे म्हटल्यास ते फारसे गैरलागू ठरणार नाही.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी भारताच्या संविधानसभेत संविधानाचा शेवटचा मसुदा मांडताना २५ नोव्हेंबर १९४९ रोजी जे ऐतिहासिक भाषण केले होते, त्याचा उल्लेख या ठिकाणी करणे अन्यावश्यक ठरते. त्यांचे हे भाषण स्वातंत्र्यकालीन भारतीय समाजस्थितीला जितके लागू पडणारे आहे, तितकेच ते समकालीन समाजस्थितीला लागू पडणारे आहे. उलट आजच्या काळासाठी तर ते विशेषच लागू पडणारे आहे. भारताला गणराज्य प्राप्त होताना आपण एक विसंगतीपूर्ण व अंतर्विरोधग्रस्त जीवनात प्रवेश करीत असल्याचा धोकागर्भित इशारा त्यांनी या भाषणातून दिलेला होता. ज्या संविधानाचा स्वीकार आपण केलेला आहे, ते संविधान स्वातंत्र्य, समता, बंधुता व लोकशाही मूल्यात्मकता यांच्यावर अधिष्ठित आहे. आणि ज्या देशाने ह्या संविधानाचा स्वीकार केला आहे, त्या देशाची मानसिकता ही पारतंत्र्यवादी, विषमतावादी, श्रेष्ठकनिष्ठतावादी व सामंतवादी स्वरूपाची आहे. देशाला प्राप्त झालेले संविधान आणि देशाची पूर्वापार चालत आलेली मानसिकता यांच्यामधील विसंगती जर आपण तत्काळ दूर केली नाही, तर आपल्या लोकशाहीचा डोलाराच उद्धवस्त होईल, हा भारतीय

गणराज्याच्या पूर्वसंध्येला सात दशकांपूर्वी डॉ. आंबेडकरांनी ट्युक केलेला धोका समकालात अधिकच गडद होताना दिसते. समकालीन समाजवास्तवाचा चेहरामोहरा आपणास डॉ. आंबेडकरांच्या उपरोक्त विधानांच्या प्रकाशात लख्खपणे पाहता येतो व त्याचा अन्वयार्थ समजूनही घेता येतो. त्यांनी ट्युक केलेल्या या धोक्याचे प्रत्यंतर भारतीय राजकारणात, समाजकारणात व धर्मकारणात मागील साठ-सतर वर्षांच्या कालखंडात कधी थिमेपणे तर कधी तीव्रपणे वारंवार येत गेले. आणि आज भारतीय स्वातंत्र्याच्या सतर वर्षांच्या व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या १२६ ट्या जयंती वर्षानंतर येणार्या या धम्मचक्रप्रवर्तनदिनाच्या पार्श्वभूमीवर या धोक्याची तीव्रता कितीतरी पटीने वाढली असल्याचे आपणास दिसून येत आहे.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या विचारदृष्टीतून आजच्या समाजजीवनाचा विचार केल्यास आजचा भारतीय समाज कशा स्वरूपाचा दिसून येतो ? आज भारतीय समाजामध्ये गतिशीलता वाढलेली आहे. या समाजाची क्रय-विक्रयशीलता वाढलेली आहे. या समाजाला अनेकानेक स्वरूपाच्या विकासाच्या संधी प्राप्त होत चाललेल्या आहेत. या समाजाला अत्याधुनिक ज्ञानविज्ञानाचा, तंत्रज्ञानाचा, संगणकीय प्रगतीचा, नानाविध प्रसारमाध्यमांचा व ई-जगताचा पुरेपूर फायदा घेता येत आहे. हा समाज जागतिकीकरणाच्या लाटेवर स्वार होत चाललेला आहे आणि देश-विदेशामध्ये सुबतापूर्ण स्वरूपात भ्रमंती करत व स्थिरस्थावर होत चालला आहे. हा समाज 'कर लो दुनिया मुळ्ठी मे' अशा अवस्थेपर्यंत येवून पोचला आहे. या समाजातील वरिष्ठ व अभिजन वर्ग हा अधिकाधिक समृद्ध होत चालला आहे. या समाजातील मध्यमवर्गातून नवश्रीमंत वर्ग निर्माण होत चालला आहे आणि अधिकाधिक श्रीमंतीकडे व सुखवादाकडे तो धावत चालला आहे. येथील तळपातळीवरील समाजातून एक नवा नोकरीदार पांढरपेशा वर्ग मागील काही दशकांमध्ये मेहनतीने देशपातळीवर पुढे आलेला आहे आणि बर्याच अंशी शहरी-निमशहरी भागात सुस्थापित देखील होत चालला आहे. या नोकरदार वर्गातील मुलेबाळे हे जागतिकीकरणजन्य परिस्थितीचा काही प्रमाणात फायदा देखील घेत चालली आहेत आणि त्यामधून त्यांना जग हे छोटे होत चालल्याचा भावानुभव प्राप्त होत चालला आहे. अर्थात भारतीय स्वातंत्र्याच्या सर्व प्रकारच्या सुखसोयी घेणारा हा समाज म्हणजे काही पूर्ण भारतीय समाज नव्हे, तर हा समाज म्हणजे आधीपासून अभिजन असलेला, अभिजन झालेला, अधिजनत्वाकडे वाटचाल केलेला व करू पाहणारा, उच्च मध्यमवर्गीय, निम्नस्तरातून वर येवून आर्थिक स्वरूपात स्थिरावलेला असा प्रस्थापित व नवप्रस्थापित व नवप्रस्थापनामार्गावरील समाज आहे.

येथील तळपातळीवरील अभावग्रस्त समाज मात्र जीवाच्या आकांताने अद्याप स्वतःच्या अस्तित्वाला शोधण्याचा प्रयत्न करीत चालला आहे आणि कधी ठेचकाळत, तर कधी भोवंडत आपल्या आयुष्याला आकार देण्याचा प्रयास करीत चालला आहे. येथील बहुजन वर्ग, गाव-शहरातील स्त्री वर्ग, ग्रामीण शेतकरी वर्ग, मजूर वर्ग, खेड्यापाड्यातील दलित-वंचित वर्ग, दरीडोंगरीचा आदिवासी वर्ग, भटक्या-विमुक्तांचा वर्ग, बकाल वस्त्यांतील व झोपडपट्यांतील श्रमजिवींचा वर्ग यांच्या समोर जीवनमरणाचे प्रश्न निर्माण झालेले आहेत. या प्रश्नांची उत्तरे कशी शोधायची आणि या प्रश्नांच्या उत्तरासाठी आज कोणाकडे पहायचे, या विवंचनेत ते आहेत. सुखवंत, धनवंत व पांढरपेशा वर्गासाठीच्या बर्याच प्रमाणातील सुखसमृद्धीच्या

काळात व तळपातळीवरील अभावग्रस्त, दुर्लक्षित, पीडित वर्गासाठीच्या प्रश्न-विवंचनेच्या काळात, या दोन्ही पातळ्यांवरील वर्गाकरिता डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे आधारस्तंभ व प्रेरणास्तंभ ठरतात. अर्थात या दोन्ही स्तरांवरील भारतीय समाजाकरिता डॉ. आंबेडकरांचे हे आधाररूप व प्रेरणारूप भिन्न स्वरूपाचे व भिन्न आशयाचे राहणार, हे स्पष्टच आहे. या दोन्ही स्तरांवरील समाज डॉ. आंबेडकरांना वंदनीय मानणे, ही त्यांच्या अस्तित्वाची व त्यांच्या अस्तेपणाची पूर्वाट ठरते. परिणामस्वरूपी, त्यांचा जयंती दिन, त्यांच्या कार्यातून अस्तित्वात आलेला धम्मचक्रप्रवर्तनदिन आणि आणखीही तत्सम दिन या सर्वाकरिता सभासमारंभाचे, उपक्रम-कार्यक्रमाचे, सणा-उत्सवाचे दिनविशेष ठरतात.

आजच्या काळात सर्व प्रकारचे तेजाचे दीप नाहीसे झालेले असल्याच्या व आणि काजवे तेवढे प्रकाशाचा टेंभा मिरविण्याच्या काळात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या कार्यकर्तृत्वाला उजाळा देणे, त्यांचे स्मरण करणे, त्यांना वंदन करणे, त्यांचे प्रतिमापूजन करणे स्वाभाविकच ठरते. पण केवळ हे पुरेसे आहे काय, याचा विचार आपण केवळ करणार आहोत ? डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे कालच्या भारताचे, आजच्या भारताचे आणि उद्याच्याही भारताचे अनन्यसाधारण विचारवंत आहेत, यात शंकाच नाही. त्यांची विचारदृष्टी ही भारतभाग्योदयाची एकमेव आणि अद्वितीय विचारदृष्टी आहे, हे भारतीय स्वातंत्र्यकाळापासून तर आजतागायत सिद्ध झाले आहे आणि पुढील ते निरंतर सिद्ध होत राहील. येथे मूलभूत प्रश्न हा आहे की, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचारदृष्टीचा हा वारसा कसा जतन करायचा आणि या वारशाला कसे समृद्ध करायचे ? हा वारसा कोणी जतन करायचा आणि या वारशाच्या संवर्धनाचे खरेखुरे उत्तराधिकारी कोण, हा आणखी पुढचा प्रश्न आहेच. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांवर विचारांवर केवळ विशिष्ट वर्गाचा, विशिष्ट समाजाचा, विशिष्ट समूहाचा विशेषाधिकार आहे काय, हा प्रश्न देखील उपस्थित होऊ शकतो आणि तसा तो होत असतो. पण तूर्तीस हे लक्षात घेतले पाहिजे, की डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचारदृष्टीचा वारसा जतन करण्याची, त्याचे संवर्धन करण्याची जबाबदारी भारतातील प्रत्येक जबाबदार व्यक्तीची असली तरी तळपातळीवरील समाजातून, उपेक्षित-वंचित समूहातून, बहुजन वर्गातून, सर्वहारा घटकातून, सर्वसामान्य स्त्री वर्गातून पुढे आलेल्या लोकांची ही जबाबदारी विशेषपणे ठरते. प्रागतिक भूमिका असणार्या, समाजपरिवर्तनावर व समाजप्रबोधनावर विश्वास असणार्या, प्रगतिशीलतेचा ध्यास घेऊन कार्य करणार्या, समाजजागरण करणार्या व्यक्तींची व संस्थांची जबाबदारी तर त्याहनही मोठी ठरते. फुले-शाहू-आंबेडकरी विचारपरंपरेतून पुढे आलेल्या व्यक्तींची तर ती सर्वार्थाने जबाबदारी पार पाडताना डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचारदृष्टीला कसे कृतिप्रवण करता येईल, या विचारदृष्टीला जास्तीत जास्त विशुद्ध व तत्त्वसंगत कसे ठेवता येईल, या विचारदृष्टीला मूलभूत कृतिकार्याची जोड कशी देता येईल, या विचारदृष्टीनुसार आंबेडकरी तत्त्वज्ञान आणि त्याचे प्रत्यक्ष उपयोजन यांच्यामध्ये एकरूपता कशी ठेवता येईल, याची काळजी घेणे आणि त्यानुरूप निरंतर कृतिकार्यक्रम राबवणे, हे या सर्वांचे सामूहिक कर्तव्य ठरते. या कर्तव्यामध्ये तात्कालिक व प्रासंगिक दिनविशेषात्मक कार्यक्रम महत्वाचे ठरतात, त्याचप्रमाणे,

किंबहुना त्यापेक्षाही जास्त आंबेडकरी विचारदृष्टीनिष्ठ तत्त्व आणि व्यवहार यांचे एकत्र कायम ठेवणारे सातत्यपूर्ण उपक्रम व कार्यक्रम अतिमहत्वपूर्ण ठरतात.

आजचा काळ हा भारतीय पातळीवरच नव्हे तर जागतिक पातळीवर देखील मोठा गुंतागुंतीचा, व्यामिश्र स्वरूपाचा व परस्परविरोध व परस्परविसंगतीनी भरलेला काळ आहे. आजचा काळ आभासात्मक सत्याचा काळ आहे. आजचा काळ वेगवेगळ्या तथ्यांना सत्य मानण्याचा व त्यांना सत्य म्हणून पुढे रेटण्याचा काळ आहे. त्याचबरोबर हा काळ सत्याचा अपलापाचा तसेच सत्य आणि भ्रम यांच्या बेमालुम एकजिवीकरणाचा काळ आहे. आजचा काळ प्रचंड वेगाचा, आवेगाचा, आवेशाचा, आश्वासनांचा, आवाहकतेचा आणि आवाजीपणाचा काळ आहे. हा काळ सत्तालोलुपतेचा, सत्ताप्रासीच्या असीम आकांक्षेचा आणि सत्तासंवर्धनासाठी सर्व प्रकारच्या असत्यांवर सतेचे मुखवटे चढविण्याचा आणि 'जित्तं मया' म्हणत आसुरी आनंद ओरबाडण्याचा व सत्ताधुंदीत सर्व प्रकारच्या इतिहासाची तोडमोड करण्याचा काळ आहे. आजचा काळ त्यागाचे नाव घेत सर्व प्रकारचे सुखोपभोग घेण्याचा आणि त्यासाठी इतिहासपुरुषांचे विरूपीकरण व विदुपीकरण करण्याचा काळ आहे. आजचा हा काळ बौद्धिक व वैचारिक दारिद्र्याचा, सपाटपणाचा, अराजकाचा व भेसळीचा काळ आहे. हा काळ बौद्धिक व वैचारिक अविश्वासाचा काळ आहे आणि भावनिक व संवेदनात्मक उद्दीपणाचा काळ आहे. अशा परिस्थितीत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या क्रांतिकारक कार्यकर्तृत्वाचा विचार केवळ प्रासंगिक व तात्कालिक कार्यक्रमांपुरता करून कसा चालेल ? त्यासाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा बौद्धिक व वैचारिक वारसा धीरगंभीरपणे सातत्यपूर्ण स्वरूपात चालविण्याची गरज आहे. आणि त्यासाठी तात्त्विक व व्यावहारिक पातळीवर व्यक्ती आणि समाजजीवनामध्ये एकरूपता आणण्याची आणि त्यानुसार समाजजीवनाची निर्मिती करण्याची अत्यावश्यकता आहे. आणि अशा प्रकारची आंबेडकरी विचारदृष्टीतील समाजनिर्मिती करणे ही काही अमूर्त स्वरूपाची कल्पना नव्हे. ती प्रत्येक व्यक्तीला त्यानुरूप समूर्त करण्याची व त्याच्या व्यक्तित्वाची जडणघडण करण्याची प्रक्रिया आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या विचारदृष्टीतील व्यक्तिजीवनाची व समाजजीवनाची निर्मिती करायची असेल तर भावनिक व संवेदनात्मक पैलूबरोबरच, किंबहुना त्याहीपेक्षा जास्त वैचारिक व बौद्धिक दृष्टीतून या प्रकारच्या समाजनिर्मितीकरिता निरंतर प्रयत्नशील राहावे लागणार आहे. आणि हा मार्ग अर्थातच आंबेडकरी तत्त्वज्ञान व प्रत्यक्ष त्यानुसार व्यवहार यांच्या एकजिवीकरणातूनच प्राप्त होण्याची शक्यता आहे. या वर्षाच्या या धम्मक्रप्रवर्तनदिनाच्या निमित्ताने आंबेडकरी तत्त्वज्ञान व त्यानुरूप प्रत्यक्ष वर्तन-व्यवहार यांच्या एकजिवीकरणाची प्रेरणा आपणा सर्वांमध्ये सामूहिकपणे निर्माण झाली तर ती आजच्या काळाची मोठी फलश्रुती ठरेल.

गुणवत्ता म्हणजे काय रे भाऊ?

प्रा.डॉ. भीमराव गोटे,

माजी विभागप्रमुख,

शिक्षणशास्त्र विभाग, रा.नु.म. नागपूर विद्यापीठ

सेवानिवृत्त (फोन : ९८२२२३५०२९)

अलिकडे इयत्ता १० वी, १२ वीचे स्टेट आणि सेंट्रल बोर्डचे निकाल पाहिल्यावर या भारत देशात दरवर्शी गुणवत्तप्राप्त विद्यार्थ्यांची संख्या लोकसंख्या वाढीपेक्षाही जास्त गतीने वाढत आहे; असे दिसतेलोकसंख्या वाढीमुळे कोणाला आनंद होण्याचे काही कारण नाही. काही अती धार्मिक प्रवृत्तीच्या लोकांना होत असेल ती गोष्ट वेगळी; पण ‘गुणवत्तप्राप्त’ विद्यार्थ्यांची संख्या वाढल्यामुळे कोणालाही आनंद व्हायलाच हवा. अगदी ज्यांची मुळे अनुत्तीर्ण झाली असतील; त्यांना सुद्धा. कारण देशात एवढ्या मोठ्या प्रमाणात ‘गुणवत्ताधारक’ मुळे तयार होत आहेत; याचा अर्थ आपला देश गुणवंत लोकांचा देश म्हणून गणला जाईल. त्याचा आनंद व्हायला नको! अशा प्रकारच्या निकालाचा आलेख दरवर्शी वाढतच आहे. हे माणील काही वर्षांच्या निकालांवरून लक्षात येते. त्यामुळे अशा ‘गुणवंत’ मुलांची दरवर्शी मोठ्या प्रमाणात भर पडत असल्यामुळे साहाजिकच देशाचा विकास झपाठ्याने होत आहे व संपूर्ण देशात चारित्र्यसंपन्न व नितीमान नागरीकांचे प्रमाण वाढत आहे; असे समजायला हरकत नाही. परंतु समाजाचे अवलोकन केल्यास असे चित्र दिसते कां? असा प्रश्न पडतो. दररोज घडणारे गुन्हे, चोच्या, खून, मारामारी, दंगली, भ्रष्टाचार, बलात्कार इत्यादी अनैतिकतेच्या घटना वाचल्यावर या प्रश्नाचे उत्तर नकारात्मक येते. वास्तविकत: चारित्र्यसंपन्न व नितीमान नागरीक घडविणे हा शिक्षणाचा मुख्य हेतू आहे. परंतु दिवसे दिवस वाढत चाललेल्या गुणवंत विद्यार्थ्यांसोबतच गुन्हेगारीचे व अनैतिकतेचे प्रमाण सुदूधा वाढत चालले आहे. यावरून हेच आजच्या शिक्षणाचे फलीत आहे; असे दिसते.याचा गांभिर्याने विचार केला पाहिजे व यामागचे कारण समजून घेतलेच पाहिजे. परीक्षेचा उद्देश केवळ विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता किंवा त्यांचा दर्जा ठरविणे एवढ्या पुरताच मर्यादित नाही; तर शिक्षकांच्या अध्यापनाचा परिणाम जाणून घेण्यासाठीही आहे. त्यामुळे शिक्षकांना आपल्या अध्यापन पद्धतीत बदल व सुधारणा करण्यास मदत होते. परंतु शिक्षक याचा किती विचार करतात ते त्यांनाच माहित. प्रचलीत परीक्षा पद्धतीत शिक्षकांच्या अध्यापनाचा दर्जा ठरविण्याची सोय नाही; तसेच विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता व शिक्षणाचा दर्जा ठरविण्याचीही सोय नाही. त्यात केवळ विद्यार्थ्यांच्या स्मरणशक्तीचे मापन करण्याची सोय आहे. त्यामुळे जो विद्यार्थी गुणवत्ताधारक म्हणून घोषित केला जातो; तो केवळ ‘टक्केवारीधारक’ असतो. म्हणूनच आजचे भालेय शिक्षण म्हणजे पोपट बनविणारे कारखाने व पदवी शिक्षण म्हणजे सुशिक्षित बेरोजगार निर्माण करण्याचे कारखाने बनले आहेवर्तमान स्थितीत सर्व साधारणपणे वार्षिक परीक्षेच्या आधारे विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन करून त्यांचे यशापयश ठरविले जाते. त्यात प्रत्येक विषयाच्या घटक चाचण्या, तिमाही, सहामाही, सत्रांत परीक्षा अशा अनेक प्रकारच्या नियतकालीक परीक्षा सुद्धा सतत घेतल्या जातात. यालाच निरंतर मूल्यमापन म्हटले जाते. परंतु या सर्व परीक्षांद्वारे शिक्षणाची उद्दिष्टे किती प्रमाणात साध्य होतात? विद्यार्थ्यांच्या वर्तनात अपेक्षित बदल कितपत घडून येतो? हा मोठा गंभीर प्रश्न आहे. याचा विचार शिक्षणतज्ज्ञ व राज्यकर्ते करीत नाही असे नाही. पण हे शिक्षणतज्ज्ञ वा राज्यकर्ते याच शिक्षण पद्धतीतून घडलेले असल्याने त्यांना यावर उपाय सूचत नाही; व ज्यांना उपाय सूचतो ते शिक्षणतज्ज्ञ वा राज्यकर्ते बनू भाकत नाही. हे

या देशाचे फार मोठे दुर्देव होय. परीक्षेला अती महत्त्व दिले गेल्या मुळे विद्यार्थ्यांचा, शिक्षकांचा व पालकांचाही फक्त परीक्षा पास करण्याकडे व जास्तीत जास्त टक्केवारीकडे जास्त कल असतो. त्यामुळे आजची शिक्षणपद्धती परीक्षाकेंद्री बनली असून; विद्यार्थी हा अध्ययनार्थी न राहता तो केवळ परीक्षार्थी बनला आहे. आपल्या स्मरणशक्तीन्या आधारे परीक्षा पास करणे व जास्तीत जास्त टक्केवारी मिळविणे; एवढाच हेतू शिल्लक उरला आहे.

शाळा कॉलेजातील शिक्षक परीक्षेपूर्वी एकतर्फी अभ्यासक्रम पूर्ण करून देतात. परंतु विद्यार्थ्यांना त्यातले किती कळले? याचा विचार केला जात नाही. त्यामुळे विद्यार्थी केवळ अभ्यासक्रमाचे व पाठ्युस्तकातील पाठांचे पाठांतर करणारे यंत्र बनतो. याचा परिणाम असा होतो की; विद्यार्थी जेव्हा शिक्षण पूर्ण करून बाहेर पडतो; तेव्हा तो परीक्षेकरीता पाठ केलेले कालांतराने विसरून जातो. त्यातला अत्यल्प भाग लक्षात राहतो. त्यामुळे प्राप्त केलेल्या ज्ञानाचा व्यवहारात उपयोग करण्याची क्षमता निर्माण होत नाही. विद्यार्थ्यांचा शारीरिक, मानसिक व सामाजिक विकास, कार्यकुशलता, सृजनशीलता आणि त्यांचा सर्वांगीण विकास करणाऱ्या सर्व गोष्टींकडे दुर्लक्ष होत असते. याचे एकच कारण म्हणजे; परीक्षेला व टक्केवारीचे दिले जाणारे अवास्तव महत्त्व होय. त्यामुळे आजचे विद्यार्थी हे रेसचे घोडे बनलेले आहेत. त्यांच्या वयाचा व मानसिक शक्तीचा विचारच केला जात नाही. परीक्षेचे केवळ विद्यार्थ्यावरच नव्हे तर त्यांच्या पालकांवर सुद्धा मानसिक दडपण असते. कित्येक विद्यार्थी परीक्षा जवळ आली की आजारी पडतात. परीक्षेच्या कालावधीत घावरणे, उलट्या होणे, चक्कर येणे, घाम सुटणे; अशा अनेक प्रकारच्या समस्या आढळून येतात. विशेषत: इयता १० वी आणि १२ वीची परीक्षा देणारे विद्यार्थी अतिशय मानसिक तणावाखाली असतात. तसेच ७० ते ८० टक्के विद्यार्थ्यांमध्ये परीक्षेमुळे तणाव, चिंता व भितीचा आरोग्यावर विपरीत परिणाम होतो. या वर्गातील विद्यार्थ्यांचे आत्महत्त्येचे प्रमाण अधिक असल्याचे संशोधनाचे निष्कर्ष आहेत. सद्याच्या परीक्षेतील टक्केवारीद्वारे गुणवत्तेचे मापन मुळीच करता येत नाही. कारण टक्केवारी म्हणजे गुणवत्ता नव्हे. खरे तर विद्यार्थ्यांनी प्रत्यक्षात काय शिकले, त्यांनी काय आत्मसात केले व कोणत्या गुणांचा किती विकास झाला; तसेच शिक्षकांनी किती व कसे शिकवले; या प्रश्नांची उत्तरे परीक्षेच्या निकालातून मिळायला हवी. यातून विद्यार्थ्यांलाही आपली वास्तविक प्रगती किती झाली; हे कळायला हवे. परंतु असे होत नाही. याचा अर्थ परीक्षाच घेऊ नये; असे नव्हे. परीक्षा आवश्यक आहे म्हणून परीक्षेवर आक्षेप न घेता परीक्षा पद्धतीतील दोष व त्रृटी शोधणे आवश्यक आहे. परंतु ते न करता काही विद्वानांनी परीक्षाच बंद करण्याचा सरकारला सल्ला दिला व प्राथमिक स्तरावर परीक्षा बंद करून एक पीढीच बरबाद करून टाकली. याचेच दुसरे टोक म्हणजे अंतर्गत मूल्यमापन होय. यातून शाळा कॉलेजला व पर्यायाने संस्थाचालकांना आपले उखळ पांढरे करण्याची आयती संधी उपलब्ध झाली. शाळेत फक्त प्रवेश स्या. वर्गात उपस्थित राहण्याची सक्ती नाही. त्यामुळे शिक्षक वा प्राध्यापकांना पगार देण्याचीही गरज नाही. असे पोरखेळ चालवल्याने शिक्षणाचा सतत खेळखंडोबा होत आहे. म्हणूनच दहा वर्षांपूर्वी ज्यांचा आम्ही गुणवतं विद्यार्थी म्हणून सत्कार केला होता; ते आज अधिकारी बनले. त्यांच्याकडे एक सामान्य नागरीक म्हणून आपण जेव्हा एखादे काम घेऊन जातो; तेव्हा तो लाच खाल्ल्याशिवाय कामच करीत नाही. तेव्हा सहज प्रश्न पडतो की; हेच कां ते गुणवतं विद्यार्थी? ज्यांचा आम्ही सत्कार केला होता!

Genetic Studies Prove Beyond Doubt That 'Aryans' Are "Non-Autochthonous" i.e. Foreign In India. The "Shraman Dhamma & Culture" of 'PraBuddha Gondwanaland' Is Developed By Indigenous Nagas - Asuras.

By - Vijay Mankar

The so called *traivarnikas* i.e. brahmins, khatriyas & vaishyas are not only non-Nagas, but also of Foreign Eurasian origin in India. The 'Indigenous Bahujans' Debate settles. Anadi vedic counter culture crumbles.

I] Genetic Research of University of Huddersfield.

The recent studies conducted by *University of HUDDERSFIELD*, UK in its research "**A genetic chronology for the Indian Subcontinent points to heavily sex-biased dispersals**" as cited in BMC Evolutionary Biology (2017) 17 : 88 with leading contributions by *Martin B. Richards, MarinaSilva & othrs.* - on the basis of a detailed, high-resolution mitogenome analysis with summaries of autosomal data and Y-chromosome lineages were able to tease out from the mitogenome data **genetic influx from Central Asia in the Bronze Age which was strongly male driven**, consistent with the patriarchal, patrilocal and patrilineal social structure attributed to the inferred pastoralist early Indo-European society. This was part of a **much wider process of Indo-European expansion**, with an ultimate source in the Pontic-Caspian region, which carried closely Y-chromosome lineages, a smaller fraction of autosomal genomewide variation and an even smaller fraction of mitogenomes across a vast swathe of Eurasia between 5 and 3.5 thousand years ago (ka).

The research based on maternally inherited mitochondrial DNA (mt DNA) [or DNA of mothers lineage] allowed the researcher to identify specific lineage clusters (clades or haplogroups) and to correlate them with geography and to map the time by applying a reliable mitogenome molecular clock [30]. The synonymous clock of one substitution in every 7884 yrs and a mitogenome clock of one substitution every 3624 yrs.

Whereas indigenous South Asian mtDNA lineages were traced as back as 73,000 yrs. ago and certainly upto 55.3 thousand yrs in the western and southern region of the continent and major discernible signal in indigenous lineages begining 12-9 ka ago across the subcontinent. The main non-autochthonous [or foreign] component in the subcontinent, the Iran/Caucasus/Steppe [brown] exceeds 35% in Pakistan and Gujarat [23-25%]. Its worth mentioning that the Narmada Man is older than 1.5 lakh yrs ago; and Bhimbetka complex remains (M.P.) of Paleolithic period more than 1 lakh years old. So the traces of mtDNA **73ka** is in consonance with this.

According to the research the current paradigm for explaining modern Indian population structure suggests that they derive from admixture between two main ancestral populations, Ancient North Indians (ANI) and Ancient South Indians (ASI), there is a very strong sex bias in the ancestry of South Asians. The *female* line of descent is mostly autochthonous and traces back to the first settlement ~55ka or 55,000 yrs. ago. The M, N & R haplogroups suggest a major expansion across the Indian sub-continent - 45-35ka. The lower age of M is most striking in Central India dates back to ~40ka and Microlithic technology can be traced to ~45ka supporting this region as the likely source of re-expansion. However, the *male* line of descent emphasizes more recent ancestry, since the LGM [or last 4 ka] and more of Indo-European [IE]. **The "Stepe hypothesis" or migrations of IE from Eurassia have been strongly supported by the Genome-wide, Y-chromosome and mtDNA analysis of Yamnaya pastoralists -5 ka.**

Archeological evidence suggests that Middle Bronze Age Andronovo descendants (aryans) of the Early Bronze Age horse-based, postoralist and chariot using Sintashta culture, located in the grasslands and river valleys to the east of the Southern Ural Mountains and likely speaking a proto-Indo-Iranian language, probably expanded east and south into Central Asia by ~3.8 ka. Andronovo groups, and potentially Sintashta groups before them, are thought to have infiltrated and dominated the *soma*-using Bactrian Margiana Archedological Complex (BMAC) in Turkmenistan/northern Afghanistan by 3.5 ka and possibly as early as 4 ka [not before this].

The Bactrian Margiana Archeological Complex (BMAC) came into contact with the Indus Valley Civilisation (IVC) in Baluchistan from ~ 4ka onwards, around the beginning of the Indus Valley decline, with postoralist dominated groups dispersing further into South Asia by ~3.5ka, as well as west-wards across northern Iran into Syria, which came under the sway of the Indo-Iranian-speaking Mitanni and Anatolia. This study does not in any way contradicts this archeological evidence, but suggest that haplogroup R1a expanded both west and east across Eurasia during late Neolithic/Bronze Age. R1a-M17 (R1a-M198 or R1a-L9) accounts for 17.5% of male lineages in Indian data overall, and it displays significantly higher frequencies in IE than in Dravidian speakers. The recently refined Y-chromosome tree strongly suggest that R1a is indeed a highly plausible marker for the long-contested Bronze Age spread of Indro-Aryan speakers into South Asia in multiple waves of arrival ~4ka.

The R1a West Eurasian paternal lineages vary from ~25% in the northwest India to ~20% in north east to ~14% in the south, but taking caste & language into account ~50% in so called upper caste IE speakers, to almost ~0% in eastern Austro-Asiatic speakers. **That is the so called b3s are having mtDNA of Indo-Europeans, rather than Asian of Bahujans.**

The last 4 millennia (i.e. 4,000 yrs.) witnessed major cultural changes in the Indian Subcontinent, with the decline of IVC and rise of vedic religion, based on a strict caste system associated with the arrival of Indo-Aryan speakers. The mix of autochthonous and immigrant genetic lineages seen across South Asia, however suggests a gradual merging of male-dominated Andronovo/BMAC immigrants with the indigenous descendants of the IVC later, possibly associated with the spread of the megalithic culture as far south as Sri Lanka in the first century Before Common Era (BCE), prior to the establishment of full Jati- caste system very roughly ~ 2ka.

Earlier Studies Reconfirmed.

This research of Huddersfield University is a reconfirmation indeed of earlier once done by *Anatole A. Klyosov & Igor L. Rozhanskii* of The Academy of DNA Genealogy, Newton, USA, as published in Advances in Anthropology 2012, Vol. 2, No. 1, 1-13 on Scientific Research Journal titled. "**Haplogroup R1a as the Proto Indo-Europeans and the Legendary Aryans as Witnessed by the DNA of their Current Descendants.**"

The research by Klyosov and Rozhanskii on R1a1 haplogroup established the fact that it was brought by the Aryans in the middle of 2nd BCE. It migrated as "military expeditions" to the south, east, and south-east as the historic Aryans from the south Siberia. The migrations/military expeditions of these IE Aryans from south Siberia and northern/northwestern China in the east to south Ural & north India, and further west across Iranian Plateau, took place between 4200-3600 ka. As a result, in Anatolia and Mitanni, South Ural, Iran, India, and beyond the Ural Mountains, in south Siberia, in all those areas today's linguistics find the same languages : the aryan, IE or the Iranian family of languages. They all have the same aryan root. They founded common "horse" breeding terminology and shared essentially the same vocabulary for house hold items, gods & religious terms, although sometimes twisted due to "human factor" as found in India and Iran.

This research categorically disproved as "flawed" the earlier study by *Swaorkar, Sharma* and others. of 2009 : "*The Indian origin of paternal haplogroup R1a1 substantiates the autochthonous origin of Brahmins and the caste system*"; published in Journal of Human Genetics (2009) 54, 47-55 postulating the theory of west ward migrations of R1a haplotypes to Central Asia & South Siberia i.e. to say that the most common ancestors of R1a haplotypes were Indian who migrated west ward 12,000 - 15,000 ka. **This flawed theory stands refuted now.**

The Utah University Research Vindicated.

It is worth mention that it were *Michael Bamshad* and otrs. who in "**Genetic Evidence on the Origins of Indian Caste Populations**", a research done by University of Utah, USA [and Dept. of Anthropology, Andhra University; University of Madras; ASI, Calcutta and other Universities] have proved on the basis of mtDNA and Y-Chromosome that 20-30% of Indian mtDNA haplotypes belong to West Eurasian haplogroups, and the frequency of these haplotypes is proportional to caste rank, the highest frequency of West Eurasian haplotypes being found in the [so called] upper castes. In contrast, for paternally inherited Y-Chromosome variation each caste is more similar to Europeans than to Asians. Moreover, the affinity to Europeans is proportionate to caste rank, the [so called] upper castes being most similar to Europeans, particularly East Europeans i.e. a greater West Eurasian male admixture with castes of higher rank.

Analysis of an enhanced data [1 LI I VE-1 and 39 Alu elements] demonstrated that the [so called] upper castes have a higher affinity to Europeans than to Asians, and they are significantly more similar to Europeans than one the [so called] lower castes, who are more similar to Asians or proto-Asian origin.

Among the [so called] upper castes the genetic distance between :
brahmins and Europeans is smaller - 0.10, than
the kshatriyas and Europeans - 0.12, or
vysya and Europeans - 0.16

The study concluded by stating that the [so called] upper castes [or so called brahmins, kshatriyas & vaishyas or b3s] are more similar to Europeans than to Asians, middle castes [i.e. so called Shudras or OBCs] are equidistant from the two groups, and [so called] lower castes [i.e. the Varnabhayas or SCs, STs, DNTs] are most similar to Asians. The genetic distance between caste populations and Africans is progressively larger moving from lower to middle to upper caste groups.

Whereas this research of Utah University estimated 20-30% of Indian population having West Eurasian genetic haplogroups, the Huddersfield University research has estimated it to be around 20% only. This means genetically profiling the Indian population, around 20% is the population of *so called traivarnikas* (or b3s) and 80% that of the SCs, STs, DNTs and OBCs or Mulnivasi Bahujans.

Thus researches of **Utah University to University of Huddersfield**, the 8 years of genetic research from 2009 to 2017 has established beyond doubt that the SCs, STs, DNTs, OBCs and Religious Minorities converted from them, are INDIGENOUS BAHUJANS, and the so called *traivarnika* brahmins, kshatriyas and vaishyas of

foreign origin. What to say about the later invaders the *Scythians* and Parthians & Huns; pretending to be ultranationalists today. (Refer. p. 28, Hand Book on Rajputs by A. H. Bingley, 1899, 3rd AES reprint 2011, New Delhi; Ch. VI of Annal & Anti quies of Rajasthan by James Tod, 1832, Rupa Pub. 1997, New Delhi); and Ch. 15 The Rajputs, A Brief History of India, Alain Danielou, 1971, Inner Traditions India Home Office, USA)

II] Indigenous Nagas- Asuras : The Builders of 1st & 2nd Civilization 30,000 yrs. ago of "Shraman Culture and Dhama.

The 1st Civilization :

Alain Danielou, in his monumental but lucid research *A Brief History of India* (ref. *ibid*), has brought out the facts of the Proto-Austroloids (mostly Tribals) started microlithic civilization 50,000 yrs. ago. The geometric microlithic civilization 50,000 yrs ago. The geometric microliths, bone tools (lower and middle Paleolithic 1 lakh to 40 ka) have been discovered in the Krishna Godavari valley, Vindhyan Hill caves (Bhimbetka Complex) and Narmada valley civilizations; much before the Indus Valley Civilization (IVC) remains at Mehargarh 9ka.

The first inhabitants whose non-assimilated survivors still exist in India spoke and continue to speak **Munda Languages** and linked to the most ancient strata of population in Burma, Malaysia, and IndoChina, and include the *Vaddas* of Srilanka, the *Talas* of the Celebes, the *Batins* of Sumatra, and the *Aboriginal Peoples* of Australia. The Munda languages group is "the most widely diffused on earth". It has been traced from Easter Islan off the coast of South Ameria in the east to Madagascar in the west, and from NewZeland in the south to the Punjab in the north. There are striking similarities between the culture of the Munda peoples and that of the *Pygmyes*. The Munda languages are particualry rich in vowels and semiconsonants, and utilize prefixes, suffixes, and infixes, which denote singularity, duality, or plurality. There are striking similarities between certain popular yodeling songs from the Caucasus and the Tyrol, songs of the Pygmies, and those of the Gonds in India.

Their social, ethical, and religious concepts and the richness of their languages bear witness to a long history, which must formerly have been kinder to them, and its a [misconcept] to consider that such people were savage. The *Santhals*, *Mundas*, *Gonds* (Gondali of Ptolemy), *Bhils*; *Kui-kolami* and *Kondhi* speaking people of Central-West South-Eastern India (viz. M.P., Maharashtra, Gujrat, Rajasthan, CG, Telangana, Odisha, Jharkhand, Andhra Pradesh & WB); the population of the Nicobar islands, the *khasis* of Assam; the *Veddas* of Srilanka belong to the same culture and belong to the **Naga (snake) Clan**. SriLanka was even called the isle of the Naga (Naga-dwipa). The *Abhiras* or *Ahirs* (Yadavas) who lost the language of their forefathers, but have preserved many of their customs also belong to Naga clan. These Proto-Austroloids or Indigenous Tribals are the first inhabitants of India whose ancestral remains can even be genetically traced as far back as **55.3 ka** in the Southern, Central & Western parts of Indian subcontinent. Several branches of M haplogroup display signals of dispersals from the east and the centre dating to **~45-35 ka** with an origin in central India. (Ref. Richards & Silva, Huddersfield University)

Among the Munda peoples we find [not] dietary restrictions, no social taboos, none of the religious or moral conceptions that are characteristic of the caste Hindus. They developed the 'Gana', 'Gondul', or Republican system, Sangh System, brefet of caste system. Whereas we often find in popular Hinduism same traces of this great prehistorical civilization. So certainly these pre-vedic people [more than 50ka, than the vedic aryans] were not the followers of vedic-brahmanic hinduism. *What was their religion & culture then?* We shall see this later from the writings of *N.N. Bhattacharya, Lalmani Joshi, Motiram Kangale and Roar Bijonnes and others*.

We can attribute this 1st "Cradle of Civilization" of Indigenous Nagas-Asuras as Cave Civilization, and River Civilization in Godavari-Krishna Valley, Vindhyan Hills, Narmada Valley, and Satpuda Caves; much before the IVC of India-Pakistan belt.

The 2nd Civilization :

The 2nd Civilization in India was buildup by the *Dravidians*, and the other branches of the great Mediterranean race, the *Iberians* of Spain, the *Ligurians*, *Palasgians*, *Etruscans*, *Libyans*, *Minoans* of Crete; the *Cyprians*, *Egyptians*, *Hitties* and the *Summerians*. The MohenjoDaro Script have much resemblance to the scripts of these countries.

The Indian 'cradle of civilization' of these ancient peoples of Dravidian culture included the populations of the 'Indus and Ganges' basin as a whole, as well as those of Central India. These people greatly mixed with the older aboriginal peoples - the Mundas, Negritos, and others, with the contribution of African and Madagascan elements. The period of their civilization can be traced to Mehergarh 9-10 ka in the IVC; much ahead of the vedic aryans (atleast 6ka before their invasion). The term *Dravidian* comes from Pali : *Damila*, from which the modern adjective Tamil derives. The name *Termilai* given by Herodatus to the ancient inhabitants of Greece is probably the same as *Dramila*.

Basque (western Iberians), Georgian (eastern Iberians), Sumerian, and even Tukish; Sumerian and Hurrian (a language of ancient mesopotomai, Syria, and Asia Minor) seen to be the languages most directly related to Dravidian.

Its worth mentioning that Dr. B. R. Sakpal (i.e. Ambavadekar or Ambedkar) considered the *Nagas* and *Dravidas* as one and the same people of two different names. Nagas as a "racial or cultural name", and Dravida the linguistic name. He also considered the Nagas as preinhabitants than aryans in India, and having a distinct

'thought and culture'. He considers them to be civilized people. (ref. pp. 300, 292 BAWS Vol. 7, 1948; p. 563, BAWS Vol. 18 Part 3, 25.11.1958)

The 'cultural and economic links' of IVC with Mesopotamia and Egypt is a much established fact now, and needs no mention here. From rural relics of civilization to the urban phase at MohenjoDaro-Harappa IVC's sociology, economy-polity-culture is well distinct, and non-aryan. The religion of IVC included the cults of the Mother and of Siva. Siva merely means "favourable" [and not the brahmanised god Mahesh as later depicted by the vedic aryas] shaivism remained the dominant religion in India until the arrival of the aryans, who violently attacked the Shiva cult and phallus worship [natures creation] in particular. Later however *Shaivism* was integrated into brahmanic religion. This **Siva** is one ancient individual or **Sambava**, the king of Nagas Asuras, Adintha, or a seat headed by 88 **Sambu Madavas** [Motiram Kangale], is a fact which must be expostulated for reinventing the primial SHRAMAN RELIGION [Dhamma; Tantra, Yoga, Meditation, Ayurveda etc.].

The myth of 'Osiris', which the Egyptians believe to have come from India riding a bull-the vehicle of Shiva. The ithyphallic god 'Min' was also considered to be of Asian origin. The cults of Dionysus in Greece and of Bacchus in Latin countries are also related to Shaivism. Alexander identified the Indian Shiva with "Dionysus", which the Greeks consider as the sacred homeland of Dionysus. The *Tantras* and *Agamas* is the sacred literature of Shaivism. *Upanishads* (800 BCE) takes a great part of its inspiration from ancient Shaivite philosophy. The texts mention sages, spiritual masters of the *Asuras* whose teachings were adopted by the aryans. The *murder of Asuras*, their leader Vritti [by Indra], and of Titans by Zeus the gods of the aryans recorded in Orphic writings, and the rebirth of Dionysus [Shiva] among the "new men" are proven historical facts. This may be an indication to the fact that there we more than one Shiva or a legacy of Yogis as Shivas. Vedic-brahmanism [or todays Hinduism] is largely an adoption and continuation of pre-aryans Shaivism, the main religion of the peoples who established the Indus Civilization, whose traces can be found in Greece, Egypt, Rome and through the Christian world.

Apart from Shaivism, Jainism [traced from Rishabha/Adinatha] a moralistic and atheistic religion dates back to pre-vedic period with a series of Tirthankaras [Rishabha, Malli (a women tirthankara), Arishkanemi, Parshva, Mahavira and others]. A mention of 24 of them is found in Jain Literature. The genalogies of Jain Tirthankaras and kings like Parshava are also traced to the *Nagas*. Buddhism is also a Shraman Religion. The origins of **Siddharth Gautama Buddha** is also now traced to Tribal [Tharu] genalogies of Uttarpradesh- Nepal belt, rather the aryan kshatriya clan. Alain Danielou writes that the tiles *kshatriya* was often given to royal families of Dravidian descent, and not classically only to the fourfold classification of aryan social order. This is what was done of late to Shivaji, a King from Shudras, by brahmins. Naval Kumar Viyogi also holds a similar view and held Sakyas & the Lichchavis as *Nagas* (pp. 114-5, *Nagas*, 2002, D. K. Pub. New Delhi). A through research in this regard is required, and by scholars of Buddhism shall certainly pay attention to it.

Thus the SHRAMAN DHAMMA and CULTURE *encompasses* Koya Punem, Jainism, Buddhism; Shaivism, Tantra; Yoga, Meditation, Ayurveda, Urbanization, Egalitarian, Scientific and Humanitarian society. It predates back to 50 ka and certainly inform of a civilization atleast 30 ka from the "Cave Civilizations" of Vindhya, Satpuda, Bhimbetka Complex, Kachargad (Gondia Dist.) to "River Valley Civilization" of Krishna-Godavari, Narmada and IVC, upto 3 ka [and the cultural continuity of which lives even today, inspite of vedic-brahmanic hinduism]. Danielou also considers both *Rama* and *Krishna* as legendary heros of Dravidian Civilization [later brahmanised by brahmins]. They were both dark skinned. Valmiki Ramayan nowhere mentions Rama as arya. Greeks identified Krishna as *Heracles*. This view is also held by Navalkumar Viyogi regarding the Naga origin of Rama & Krishna [Ikshwaka-family or Nagas]. (ref. *Nagas : The Ancient Rulers of India*, 2002, DK Publ., New Delhi, pp. 114-5, 242-3)

The 3rd Counter-Civilization :

Needless to repeat here that the aryan invasion 3600-4000 yrs ago to India brought the vedic religion from Eurasia [Turkestan and the plains of Russia] is much related to the Persian religion and to the religions of Greece and northern Europe; and santifies the *chaturvarna* 4 fold classification, priesthood and rituals, as religion *dharma* [and not Dhamma].

Least be written about the worst, the better it is. Let it be clear that not the vedic religion [3.6 ka], but the Shraman Religion [30-55 ka] is the religion & culture of India, our Motherland - PraBuddha Gondwanaland, Naga Dwipa, Singar Dwipa, Koyamuri Dwipa; Jambudveep, Bharat [can also be related to Bharata, the son of Rishaba the founder of Jainism].

III] "Shraman Religion and Culture" [Shraman Dhamma Va Sanskruti] - The Original, Ancient, Greater Tradition of India.

Danielou in his chapters of 1st & 2nd civilization has most categorically pointed out to the pre-vedic Shaivism & Jainism, and to animistic religion [Koya Punem as depicted by Kangale] before that. He certainly proved the 1st civilization [created by Nagas-Asuras 25,000 before] as worlds most ancient culture. R. Bjonnnes in his latest book on *Tantra* points to the "basic forms of tantra" which existed even prior to Shiva's time as "Shramanic Cultures" (p. 74, *Tantra : The Yoga of Love*, Ramesh Bjonnnes or Roar Bjonnnes, 2014, Hay House India, New Delhi). Bjonnnes categorically establishes Tantra & Yoga as pre-vedic in his book and article *Tantra and Veda : The Untold Story*. He even sights the Shamanic elements in North German religions, and that *tantric spirituality* was later considered *veda-bhaya* by vedic brahmins (pp. 65-6, 76, *ibid*). In the article Bjonnnes has established that it was *Tantra*, that first influenced the vedas. He classifies the ancient religous populace as *Tantric Dravidians* and *Vedic aryans*. He also relies upon the

genetic studies of University of Utah to prove the foreign origin of aryans and vedic religion, as vedas have no mention of IVC or agriculture; grid streets, drainage system; granaries, water houses, craft production, scales etc. He sights geneticist Lynn Jarde of University of Utah that "a group of males" was largely responsible for the aryan invasion.

There are now enough researches that *Confucious Anglects* [teachings] were inspired from Shramanism. So **China's Great Culture** is indeed Shramanism, as taught by Confusias, Tao and latter Buddhism.

It was however *N. N. Bhattacharyya* who in *History of The Tantric Religion* (1982, reprint 2005, Manohar Publishers & Distributors, New Delhi) most authentically brought out the egalitarian, scientific, materialistic, spiritual, humanistic philosophy & practices of Tantric religion. He even ascribed that how the Tribal born *vrsala* Siddharth Gautama was given an identity of *cakravartin ksatriya* or a universal monarch by the brahmins (ref. p. 23, *ibid*); that most of the Tantric Teachers were from the *lower classes* [or Bahujans, non-brahmins], and Tantra rejects the *varna system* and *patricarchy*; advocated science, empirical knowledge, medicine, agriculture & productivity. That Tantra was considered as *ved-bahaya* by the vedic-brahmins, who considered, all those initiated into the Pancaratra, Kapalika, Kalamukha and Sakta doctrines; to Baudha, Arhat, Pasupata and Sambhava doctrines as non-vedic (*asrauta*) doctrines [*Sutasamhita*]. (ref. pp. 10-50, Introduction, *ibid*). That *Indra* exterminated the Trantric followers and the Yatis. (ref. pp. 157-9, *ibid*)

So the Nagas-Asuras [i.e. today's Bahujans] were both *varna bahayas* and *ved bahayas*, i.e. not in four fold aryan social system and its religious scheme of sanatan dharma. They had their "distinct thought & culture", much superior than aryans, as extolled by Dr. B. R. Sakpal (i.e. Ambavadekar or Ambedkar) (ref. *Supra*)

LalMani Joshi, in *Brahmanism, Buddhism & Hinduism* (1967, Critical Quest 2007, New Delhi, India) has categorically pointed to the pre-vedic *Sramanism* and the non-brahmanic sages viz. Yatis, Munis, Sramana [as distinct from the vedic rishis]. Like Kapil Muni, Buddha [Vasalaka, or outcaste i.e. varnabhava or a Naga-Asura] was also described as an *Asura* by early brahmanical texts. That *varna*, *yajna* and *ashrama* were the foundations of vedic-brahmanism; unlike *Shramanism*- in Samkhya-Yoga, Jainism, Ajivika teachings and Buddhism which were held by brahmin as demonic teachings or teachings of Rakshasas [one who protects 'Raksh' others, agriculture, granaries, dame, forts etc.] and Asuras. That the oldest Upnishadic themselves prove the pre-vedic [non-vedic], non-brahmanic and non-aryan [Nagas-Asuras, i.e. to say aryans are a - Nagas, a-Asuras] religion in the prehistoric India created by *Yatis*, *Munis*, *Mundakas*, *Sramanas*, *Vaikhansas*, *Vratyas*, *Angirasas*, who were Tribes with ascetics as their teachers. Whereas *Yatis* were killed by Indra, the *Vaikhanasa* ascetics by the brahmanical followers of Indra.

Buddha was a Naga and not an Aryan Kshetriya :

A view on the indigenous, civilized and philosophical Nagas, and barbaric aryans and the "religion" of the former finds support in the research of *A. S. Raleigh* in *The Hermitic History of The Aryan Invasion*. It was the barbaric aryans who destroyed the civilization, culture & religion of philosophical Nagas, is a categorical view held by Raleigh. Whereas the Naga Kingdom of India was destroyed by the Indian branch of aryans, that in Iran by the Iranian branch. However even after this destruction the Nagas survived their culture, and **the Sakya clan of Siddharth Buddha was of Nagas. Thus Buddha or Sakya Muni is indeed a Naga Muni.**

Lal Mani decodes **Tathagatha** (tatha + agata) as one who has arrived (agata) at the Timeless Nibbana in the same way (tatha), as as the Enlightened Ones of former ages i.e. that Buddhas *preeceeding* Siddharth Gautam Buddha since old ages. All Buddhas and Pratyaka-Buddhas known to Buddhist tradition (some **25** or more) are the ancient enlightened ones of the Sraman religion originated by the Nagas-Asuras [and not a kshatriya of four fold aryan social system].

There are strong references of 6 Buddhas **Vipassi**, **Sikhi**, **Vessabhu**, **Kakusandha**, **Konagamana** and **Kassapa** in the Digha and Samyutta Nikayas as immediate predecessors of Gautama. The Nigoli Sagar Pillar Inscription of Ashoka refers to Kanakamuni [or Kongama] Buddha, as predecessor of Buddha and one of the numerous Buddhas.

The word 'Hindu' neither finds mention in Buddhism, nor any of Shraman tradition. Also not in vedic or Upnishadic literature. Where as the mention of Nagas-Asuras [Koya-Koyature] is very much a historical fact. Whereas Buddha Himself ascribed "self" as Tathagata, the 'Eightfold Path' [not Aryo, but Nago-Asuro Attingiko Maggo] is called as an 'Ancient Path' (*puranam maggam*). So is the law of Dependent Origination or *Paticcasamuppada*, *Pratityasamutpada* are called as ancient. Buddha rightfully acclaimed His Dhamma belonging to antiquity; nay of *Pubba Bhagawants*. The "[NAGO-ASURO] AATTHINGIKO MAGGO", and Pratityasamutpada was unknown to the illiterate, savagous, worldly oriented, mundane vedic-brahmins, with their varna, yagna and ashrama trinity of inequality & inhumanism.

Thus *Sramanism* is the Great Tradition originated in Ancient India in which moral & spiritual 'exertion' (Srama) is the dominant ideal, its teachers were ascetics called Sramanas or Munis who believed in moral Karma, empirical knowledge and practised meditation, yoga, austerities and wellbeing of humankind (*ibid, emphasis & explanations are Mine*).

Nay it can be safely adduced that Meditation, Yoga, Ayurveda, Agriculture, Productivity, Trade, Seals, Art & Culture, Science and Society which is egalitarian; brefet of patriarchy, caste are all of Shraman Religion and Culture.

The **Six Buddhas** [Vippasi, Sikhi, Vessabhu, Kakucchnada, Kanakamuni & Kasypa]; Tirthankaras, Yatis, Munis, Mundakas, Sramans, Vaikhnasas, Vratyas, Angirasas; Bhikkus were the enlightened ones and wise seers of Shraman Religion. From Tatagatas, Sambhu Madavas [Motiram Kangale; as discussed below], Tirthan Karas or Pubba Bhagvanto [Past Blessed Ones], Rishabha, Sambava, Siva, to Krishna [though later brahminised as a pantheon], Buddha, Mahavira were all of this "Great Shraman Tradition", created and cultivated by the Nagas-Asuras *some* 30,000 yrs. ago in Cave Civilization of Vidhyans, Satpuda hills, and River Valley Civilization of Krishna-Godawari, Narmada and Indus Valley.

Finally let us have a look at the Tribal Indigenous references to this great "Shraman Dhamma and Culture". It is *Motiram Kangale* a Tribal Scholar who did research on the most ancient Koya-Koyatari or civilised cave man & women, who not only created civilization but also a religion.

Kangale mentions **88** Sambhu Madhavas (Sambhu Sekh or Svyambhu i.e. self-enlightened) before the invasion of aryans. S = 5, Bhu - Land, Madhav = Father [*Madhav* latter pronounced as Mahadev]; or the Lord of 5 lands, who established and reign the seat at Panakmedhi (Pachmadi) in Satpuda mountains (of M. P., Maharashtra). The first Sambhu Madhav called as Sambhu Mula (Mula name of wife) established 'path of wisdom' - "Mandsul Sari" or path of Three Values [$\text{Ir eaU H\$m } \text{mJ}\text{C}$]. It is a path to develop humanbeing in 3 faculties-intellect + body + mind.

The period of last Sambhu Madhav called as Sambhu Parvati (daughter of aryans) was the one where aryan invasion took place on the Tribal Koya, Koyature or civilized cave men. Therefore it can be well understood that 3.6 ka when aryan invasion took place in IVC, before that these 87 [total 88-1] Sambhu Madav regined. Even if one lived the life of 100 yrs it can be safely adduced that 8700 yrs before aryan invasion this culture existed i.e. $3600 + 87000 = 12,300$ yrs. ago. According to the Tribal history during the region of Sambhu Gavra, a mid regin, Rupolingo established Gondhi Punem, Pu = Truth, Nem = Path or the 'Path of Truth' and was later held as Kuparlingo Mathvapoy. He got enlightened at Salekasa, Gondia District, Maharashtra, in Kachargad cave. All the members of the Tribal society were called as Koya, Koyature or the community of Koyas (born from of mothers womb; civilized cave men) and followers of Koya Punem.

The Motherland identified by these Koya Koyature is **Saigar Dwip** or Gondidiveep which means Saig = 5, ar - water, Dwip = land or "Land of 5 Continents" surrounded by water. Can it be related with ancient Gondwanaland or Koyamuri Dwip? The most ancient geological land which separated millions of years ago. These Koyas (womb of mother) established the republican & socialist 'Gondola System'.

Koya Punem believes in the changing universe and its timelessness as existed since times; not created or controlled by any creator/god, and humanbeing are part of nature.

The aryan brahmins tried to defile indigenus Sambhu Madhav as Pashupati-Lord of beasts, and Lord of Rakshas, Dasyas. It shows that the Indigenous Tribal culture & religion was much ancient than the vedic-brahmanism, which was created by Nagas-Asuras or the Civilized Indigenous People.

Kangale whereas relates Koya Punem with the Buddhism as Path of Three Jewels, but clearly distinguishes the former with Hinduism as contradictory. That is the Tribal religion has no affinity to vedic-brahmanism or todays Hinduism. (pp. 1-22, *Pari Kupar Lingo Gondi Punem Darshan*, Acharya Motiram Kangale, 2011, Nagpur, India)

Kangale in his book *Decipherment of Indus Script in Gondi* (2012, Nagpur, India) ascribes Gondi culture as pre-Dravidian, and Gondi language as proto-Dravidian. He also tried to prove the migration of these civilized *Koya Koyature* from central-south India to SE, SW and NW India upto Indus Valley which according to him was Magommuri/Montgomeri region of 12, and not 5 rivers. Where the republics of Koyas were established and later destroyed by Kiskundi = fire bearing aryans. Names Mohanjaedaro = Murvakot and Harappa = Harvakot republics. That the Yogi sitting in meditative yoga posture with tri Sigmoru depicts the three jewells of "Mandalsuri", which is worn by Gond cultural teams even today. An attempt by Kangale, post *Asko Parpolo* and *Walter A. Fairservice* has been made to decipher Indus Script, as well.

The **geographical spread** of this 1st civilization of Koya Koyatures was in Satpuda, Vindyas, Saletekdi, Maikal, Amurkot & Kamur hills; and rives of Narmada, Penganga, Venganga, Tapi, Pench, Mahanandi, Son, Jwala, Godavari, Indravati, Gangrel. The remains of inscriptions, engravings & paintings in caves are found in Gadaketa, Nariyavasi, Baroda, Peachvedi, Nagdvar, Baniyaber, Adamgad, Kacharged, Sasakaran, Hirapur, Narsingpur, Bhimbetka, Abchand, Singrauli, Sonbhadra; the mention of which is not found in rigveda. This proves that the aryans were [not] familiar with this 1st civilization as they invaded Gondwana land 26,000 yrs., [30-4=26] after the advent of this ancient civilization. Only some *Puranas* find some familiarity to these Sumera, or Satpuda. Kangale gives a date of 50 ka - 25 ka to the origin of this civilization. Though the DNA of indigenous people is traced in Central South India upto 55 ka, and relics of homosapiens 1.5 - 2.5 lakh years ago at Mansar and Narmada Valley, but the stages of civilization must be corroborated. Any how the "cave civilization" are of 30 ka (Kangale, Gondwana Ka Sanskrutik Itihas, 2011; Gondoka Mul Nivas Sthool Parichay, 2011, Nagpur, India). Nay the Bhimbetka complex predates to 1 lakh yrs. ago, and its paintings painted by the mixture of minerals 30 ka.

P. S. Sardar gives elaborate references to Vidarbha Civilization, Vidarbha = Warhad, and ancient origin of Marhati language [and not Marathi]. Prakrit, Pali, and Sanskrit all originated from Marhati. Marhati was the language

of the Nagas (Mahars and Marathas) of Vidarbha. Archelogical sites mentioned by Sardar are Mansar (Nagpur), Papamiyachi Tekdi (Chandrapur), Pawnar (Wardha), Koundinyapur (Washim), Riddhapur (Amravati). According to him they are atleast 50 ka, whereas the remains of homosapiens are 2.5 lakh years old in the region of Vidarbha (Mah.). (ref. Indus Script, 2012, Mulnivasi Pub. Trust, Pune, India)

Conclusion :

Many more evidences can be cited in support of all the above, but from historical, linguistic, archeological to genetical evidences all now establish this beyond fact that:

(1) The genes (mtDNA) of Indigenous People, the Nagas - Asuras [Koya-Koyature] has been found 55 ka, in India; whereas those of aryans only 3.6-4.0 ka, which invaded from Eurussia. The relics of homesapien in central-south India is 2.5 lakh yrs. old, at Narmada & Mansar. The paleolithic cave tools at Bhimbetka complex atleast 1 lakh years old, and paintings 30 ka.

(2) That the so called *travirnika* brahmin, kshatriya and vaishyas are aryans and of foreign origin [Eurasia], whereas the former *Varnabhayas* or SCs, STs, DNTs, and *Shudras* or OBCs and all Minorities who converted from them are indigenous Nagas-Asuras.

(3) That the "Shraman Dhamma (religion) & Civilization", well preceeded atleast 30 ka as developed by the Buddhas, Yatis, Munis, Mundakas, Tirthankaras and is the original Greater Tradition of India; whereas the vedic religion only 3.6 ka. So [not] '*sanatan dharma*' but "*Shraman Dhamma*" is the great ancient religion of India.

From Pubbo Bhagvatas [i.e. Past Buddhas before Siddharth Gautama Buddha] Sambhu Madhav, Rishabha, Kuparlingo, Siva, to Gautama Buddha & Mahavira - these wisemen & ascetics gave birth to Shraman religion, cultivated & cultured it. Whether Koya Punem, Jainism, Buddhism, Saivism, Sankhya, Ajivika, Tantra; they are all shades of Shraman religion. **Buddhism the most scientific development of this.**

4) The ancient names of India i.e. Bharat [to us not of vedic tribes, but the son of Rishabha], preceeding it was **Singar Dwip, Koyamuri Dwip, Naga Dwip or Gondwanaland; Jambudveep.**

So "**PraBuddha Gondwanaland**" is our Motherland, where our great indigenous ancestral Nagas - Asuras (Koya Koyature) developed 1st Human Civilization in Vindhyan, Satpuda, Narmada Region and can be ascribed as Vindhyan Cave Civilization (VCC), Satpuda Cave Civilization (SCC), Narmada Valley Civilization (NVC), Krishna-Godawari Valley Civilization (KGVC), Vidarbha Plateau Civilization (VPC) and later, Indus Valley Civilization (IVC). Whereas the mtDNA genetic group of our forefathers & mothers is traced atleast 55 ka, it can be safely concluded that the first "cave civilization" and "river valley civilization" at Bhimbetka Complex (Bhopal, MP), Kachargad (Gondia), Nagdwar complex (Satpuda, MP), and the Central-South, Central-East, Central-West India Civilization is as ancient as 30 ka. Spread in Vindhyas, Satpuda; Telangana-AP, Odisha-Jharkhand, M.P- C.G.-Vidarbha, Gujrat and WB.

5) That the Shraman Civilization was basically republican, egalitarian, ascetic, socialistic, scientific, materialistic, humanistic for wellbeing of individual and society. That **Meditation, Yoga, Ayurveda, Agriculture, Irrigation, Trade, Productivity, Scripts, Seals, Measurments, Education, Universities, Welfare Activities** are all essentials of Shraman Culture; and not vedic-brahmanic counter-culture, of *havan, pujan, mundan*.

6) From Sambhu Madhav, Sambhava, Sambar, Rishaba, Siva, Vritti, Ravana [even Rama & Krishna- but later brahmanised and coopted in vedic-brahmanic religious scheme], Buddha, Mahavira; Shishunag, Chandragupt, Ashoka to Mahatma Phoooley, Birsa Munda, Iyothee Thass, Ayyankali, Shahu Maharaj, Narayanguru & Dr. Ambedkar; the medieval Saints like Kabir, Ravidas, Nandnar, Ghasidas, Chokhamela, Tukarammaharaj, Namdev are all *Nagas-Asuras and* propounders of Shraman religion & culture, to name the most significant few.

Let us cherish this Great Ideal ! The Great Legacy & Culture or our "Shraman Dhamma, Civilization & Culture" and create an Enlightened India, PraBuddha Rashtra in PraBuddha Gondwanabhumi, the Singar Dwip, Koyamuri Dwip, Naga Dwip!

I am a Shramanite, Ambedkarite and Buddhist! So must be you !!

JaiBhim ! JaiPraBuddha Rashtra !!

A Tribute to All Great 'Nagas-Asuras', and the Greatest amongst them - Buddha and Babasaheb !

वेदनांची अणूशक्ती बनवून न्यायाचा संघर्ष पुकारणारा महानायक-डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

प्रा.डॉ. मुकूंद गोपाल मेश्राम
राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख
एम.आर.बी.टी. कॉलेज, मौदा,
जि. नागपूर

वेदांची नशा पंडीत, पौरेहितीक आणि पुजाच्यांना जसजशी चढत गेली तसेतसा वेदनांचा अग्निदाह माथेफिरु धर्मांधाच्या पापभिरु कर्मकांडामार्फत बहुजन समाजाची ससेहोलपट करू लागली. ब्राह्मण—क्षत्रिय—वैश्य या १५ टक्के महाजनांची ८५ टक्के बहुजनांतील शुद्रांनी गुलामगिरी पत्करली. अनुसरून केले तेळ्हापासून भारतीय उच्चस्त समाजाला अस्पृश्य मानल्या गेले. हिंदू धर्माच्या चौकटीतील शुद्र आणि गावकुसाबाहेरील अस्पृश्य यांच्यात देखील पराकोटीची उच्चनीच्यता मानसिक पठलावर धर्माच्या मार्फत हलाहल जहरासारखी भिनण्याने शुद्रेखील अस्पृश्यांचा कर्दनकाळ बनले. धर्माच्या नावांवर ते महाजनांसाठी अनपेड पोलीस प्रमाणे आक्रांत माजवू लागले आणि अस्पृश्यांच्या सहाय्याला सूर्यही शंभरी नंबरी काळोख ठरला. सयाजीराव गायकवाडांनी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांना शासन दायित्व म्हणून शिक्षणासाठी शिष्यवृत्ती दिली. परंतु त्यांचे विवरण मनूभाई मेहता यांनी जणू कर्ज दिल्याच्या अविर्भावात शिक्षण अर्ध्यात टाकून भारतात येण्यास भाग पाडले. त्यामुळे बाबासाहेबांना डी.एस.सी.चा अभ्यासक्रम आरंभाक्षणी सोडावा लागला. म. गांधीजींच्या गुजरातमध्ये १९१३ साली बडोदे सरकारच्या सैन्यात लेफ्टनंट म्हणून नियुक्ती झाली. परंतु अस्पृश्यतेच्या अरण्य वणव्यात त्यांना ऑफिसात अव्यंत अपमानास्पद वागणूक मिळाली. परंतु महासूर्य अंधार गिडयांना घावरला नाही. त्याने चंग बांधला. १९२३ पर्यंत भारतात सर्वोच्च विश्वविभू तीत झाला. १९२४ साली बहिष्कृत हितकारिणी सभा स्थापन केली आणि कामाला लागला. अस्पृश्यांचे दैन्य यातना त्यांनी स्वतः अनुभवल्यामुळे त्या अग्निदाहाची जीवघेणी तीव्रता त्यांना उत्तमपणे ज्ञात होती. प्राध्यापक, वकील, राजकारणी, प्रिंसिपाल अशा विविध पदांवर काम करताना हिंदू समाजाचा गुणवान ज्ञानवंत म्हणून त्यांच्याकडे जिब्बाळ्याने पाहणारे जिवाभावाचे कोण?.....

३१ जानेवारी १९२० च्या ‘मुकनायक’ पाक्षिकाने खुल्या वैचारिक चेतनेला स्फूरण चढले. त्यानंतर योजलेल्या “बहिष्कृत भारत” चळवळीच्या मूळखू मैदानी जातीय निवाडा घोषीत केला. आणि गांधी—आंबेडकर वादाचा भयंकर वणवा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांवर आक्रांतप्रमाणे आ वासून उभा होता. बाबासाहेबातील बोधिसत्वाने २४ सप्टेंबर १९३२ रोजी सही करून म. गांधीजींवर करूणेचा वर्षाव केला. अशा कसलेल्या महात्म्याशी बाबासाहेबांना प्रदीर्घ संघर्ष करावा लागला. काहीच नसलेल्या भुकेकंगाल भग्नभणगांच्या न्याय्यहक्कांची लढाई मोठ्या कौशल्याने लढण्याचे कसब सिद्ध झाले. भारत स्वातंत्र्य बरोबर ११ वर्ष आधी १५ ऑगस्ट १९३६ रोजी बाबासाहेबांनी बहुजनांना सत्ताप्राप्तीचा स्वाभिमानी शहाणपणा दिला. मुंबई विधानसभेत कॉग्रेसच्या कसोशीच्या विरोधाला सुरुंग लावून बाबासाहेबांनी धैर्यने लढत दिली व विजयी झाले. शामराव परूळेकर, भाऊसाहेब गडकरी, रामकृष्ण भातनकर, अनंतराव चित्रे अशा सर्वांना घेऊन विजयी झालेला स्वतंत्र मजूर पक्ष प्रस्थापितांपूढे फार मोठे आवाहन होते. मात्र ती लोकशाहीचा सिंहनाद करणारी गुरुकिल्ली ठरली. १९४२ साली व्हॉइसरॉय जनरलच्या कौसीलांत (केंद्र सरकार) जागा मिळवून आपली गुणवत्ता सामाजिक कल्याणासाठी पणाला लावली. ‘महार’ रेजिमेंट’ च्या पूर्नबाधणीमुळे पूनश्च कार्यसिद्धीची संधी मिळाली. महार बटालियनने जीवाची बाजी लावून पाकिस्तानातून भारतात आणि भारतातून पाकिस्तानात जाणा—येणारांची काळजी स्वतःच्या प्राणाची पर्वा न करता वाहीली.

राष्ट्रसंकटात युद्धसमयी सुदृश्यांची मागणी करणारांची ही भेकड औलाद नव्हे. देशासाठी संविधानाची जडणघडण करतांना शेवटच्या माणसाला सर्वोच्च स्थानी आणून पहिल्याच्या बरोबरीत बसविल्याशिवाय ‘विजिगिषू राष्ट्र घडणे न लगे’ हे निश्चन सांगितले. देशाच्या नकाशात इतरांच्या बरोबरीत अस्पृश्यांना आणण्याचा त्यांचा इरादा.

ज्या समाजाला शिक्षण, संस्कार, संपन्नता, सन्मान, सामर्थ्य वानगीलाप देखील नव्हते. शुद्राच्यांही अघोरी अवहेलना सहन करता करता ना की नऊ झाले आले होते. त्यापैकी भारताचा राष्ट्रपती, भारतीय सर्वोच्च न्यायालयाचा सरन्यायाधिश, तोफेप्रमाणे धडाडू लागले. अस्पृश्येतेच्या असह्य वेदना अगतिकतेच्या जोखडांना झुगारून अस्मितेच्या लढयासाठी अणूबॉम्ब बनविण्यात बाबासाहेब सफल झाले. आईनस्टाईन हा भगवान गौतम बुद्धांच्या सापेक्षतावादाचा निखळ अनूयायी होता. त्याने बॉम्ब बनविला. त्यामुळे जगात काही प्रमाणात भयग्रस्तता आहे. परंतु बाबासाहेब वेगळ्या धर्तीचे सायंटिस्ट होते. ९ मे १९१६ रोजी अमेरिकेत गोल्डनवायझरच्या सेमिनारमध्ये त्यांनी आपल्या तिक्ष्ण अभ्यासाची धार, सामाजिक ध्येय स्पष्टपणे सांगितले होते. आता धैर्यने भारतात शोषीत—पिडीत—वंचितांच्या कामाला लागले. तेहापर्यंत जशी देशासाठी स्वातंत्र्याची; तशी समाजाला समतेची आणि राष्ट्रीय सोष्टवासाठी बंधूभावाची नितांत आवश्यकता असते हे इतरांना न कळण्या बरोबरीत होते. राजकीय की सामाजिक? हा टिळक आगरकर वाद अस्पृश्यांच्या अभ्युदयासाठी उद्घाटनालाही येणारा नव्हे. अस्पृश्यांचे प्रश्नच मुळता: निराळे, न्यायाचा मानवतावादी दृष्टीकोन कोणाच्या ध्यानीमनीही येत नाही. वैदीक सनातन्यांची चातुर्वर्णी चौकट दगडधोंडे पूजता पूजता दगडी काळजाच्या निष्ठूर माणसांची बनली होती. अस्पृश्य आपले कोणीच नाही या अविर्भावात उच्चभू समाज वावरत होता. बाबासाहेबांनी शुद्र पूर्वी कोण होते? आणि अस्पृश्यपूर्वी कोण होते? या दोन पूस्तकांनी अस्तित्व की अस्मिता? हे अधोरेखित केले. १ जानेवारी १८१८ चा भिमा कोरेगावचा अद्भूत रणसंग्राम ध्यानात आणून दिला. ‘अस्तित्वासाठी कुत्रिगिरी पत्करण्यापेक्षा माणूसकीच्या सूत्रासाठी मृत्यू बरा.’ हे तत्वशील संस्कृतीचे द्योतक नव्हे.

पहिल्या गोलमेज परीषदेत २० नोव्हेंबर १९३० रोजी बाबासाहेबांनी भर इंग्लंडमध्ये सप्राट आणि पंतप्रधानांच्या समोर भारतीयांची गाळ्हाणी मांडून त्यांनी अपयशी सिद्ध केले. हे बघून म. गांधींनी त्यांना ‘थेर राष्ट्रभक्त’ म्हणून गैरविले. अर्थात यावेळी गांधीजी अनुपस्थित होते. परंतु दुसऱ्या गोलमेज परिषदेला जाण्यापूर्वी मुलाखतीत १४ ऑगस्ट १९३१ रोजी मुंबई येथे ‘मणी भवन’ मध्ये दोघांमध्ये वैचारिक संघर्ष उफाळला. ४ ऑगस्ट १९३१ रोजी अस्पृश्यांच्या हितांसाठी ब्रिटीश सरकारने यु.जी.सी. या सर्वोच्च उच्च शिक्षण निर्धारक नियामक संस्थेचा अध्यक्ष बनतो. धोरण निर्धारणाची धमक ज्या प्रमाणात आमच्या (एस.एसी., एस.टी., एन.टी., व्ही.जे, ओबीसी) नेत्यांमध्ये असेल त्याप्रमाणे यथासिद्ध निर्णय निर्मिती संभव आहे. आपले प्रतिनिधी (राजकारणी) खरोखर आपले प्रतिनिधित्व करतात काय? हा मूळ प्रश्न आहे. त्यांचे राजकारण स्वतःपूरते असेल; त्यात समाजहिताचे काहीच नसेल तर वेगळ्या प्रतिनिधित्वाचे धोरण आखण्याशिवाय तरणोपाय नाही. कारण शिलेदार शेणखाऊ बनल्यास किल्ला धोक्यात येतो. वाड्यावर घंटी बांधणारे बोके गृहधोका आणत आहेत. बाबासाहेब क्रांतीरथ तिथेच अडलेला दिसतो.

आरक्षणाचा अधिकार आणि बाबासाहेबांचे दृष्टीकोण

घपेश पी. ढवळे
मो.नं. : ८६००४४५६०
ई-मेल : ghapesh84@gmail.com

मागील काही वर्षपासून देशात आरक्षणाचा मुद्दा ताणून धरला जात आहे. आता नौकरितील पदोनन्ती आरक्षण आणि ओबीसी विद्यार्थ्यांच्या छात्रवृत्तीत केलेली कपात यामुळे पुन्हा चर्चेला येत आहे. मला नाही तर कुणालाच नको? अशी मानसिकता, हार्दीक पटेल सारख्या २१ वर्षीय मुलांची असू शकतो ही एक शोकांतिका आहे. एकीकडे भारताच्या स्वातंत्र्याची ७० वर्षे पूर्ण होत असतांना आरक्षणाचे लाभार्थी होण्याची उच्च जातीतील लोकांची धळपळ ही वर्णश्रेष्ठत्व कायम स्वरूपी टिकवून ठेवण्यासाठी आहे असे म्हटले तर ते अधिक संयुक्तिक ठरेल. आजही न्यायव्यवस्था मंत्रालयातील सचिवालय संरक्षण विभाग आणि देशभरातील प्रशासनात कीती मागासवर्गीयांना निर्णय घेण्याचे अधिकार आहे. ज्या महत्वाच्या मंत्रालयातील विभागात धोरण ठरविल्या जाते. ज्या ठिकाणी मागासवर्गीय सनदी अधिकान्याचे ठिकाण नगण्य आहे. हयाचा अर्थ या निर्णय प्रक्रियेच्या क्षेत्रात आरक्षण असून देखील प्रचंड अनुशोष आहे. त्याची जबाबदारी घेण्याची हीमत या उच्चभू नेत्यांकडे प्रशासकीय अधिकान्यांमध्ये नाही. उलट द्वेषमूलक भावना ठेवून आरक्षण संपले पाहीजे अशी मागणी करून आपली 'ना लायकी' उघड होईल या भितीने हे उपटसुंभ ग्रासले आहे.

आरक्षण संपवायचे असेल तर ॲड. प्रकाश आंबेडकर यांनी केलेल्या मागणीनुसार या देशातील प्रत्येक नागरिकांच्या टी.सी. (बदली प्रमाणपत्र) मधून जात नावाचा रकाना समुद्रच नष्ट करावा लागेल. किंवूना जात नावाची नोंद कोणत्याच सरकारी दस्तऐवजामध्ये ठेवता येणार नाही. कुणीही उच्च नाही कुणीही निच नाही. (स्पृश्य—अस्पृश्य नाही). मागास नाही, सर्व समान आहेत. हा कायदा करावा लागेल डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर म्हणतात वर्ण आणि जाती राष्ट्रविरोधी आहेत. यांना नष्ट करूनच आपण एक सशक्त राष्ट्राची निर्मिती करू शकतो. प्रसिद्ध समाजशास्त्रज्ञ मार्क टेवन म्हणतात, जेव्हा जगातल्या पहिल्या लबाळाची मुलाखत जगातल्या पहिल्या मुर्खासोबत झाली. तिथूनच धर्म आणि जातीचा उगम झाला. त्यांच्याही समोर जाऊन एक अमेरिकन विचारवंत म्हणतो की, भारत हा जातीचा पागलखाना आहे. ज्या दीवरीं या देशात सर्वांना समान अधिकार स्वातंत्र्य आणि मुलभूत अधिकार मिळतील तेव्हा कुणीच आरक्षणाची मागणी करणार नाही.

आरक्षणाची मागणी का उठली?

जगातील सर्वच गज्यघटनांचा विचार इतिहास काळातून केला तर आपल्याला आढळेल की, त्या काळात एका विशिष्ट समुदायालाच अधिकार असायचा राजकीय व्यवस्थेसोबतच सामाजिक व्यवस्थेतही हया समुदायांकडून सामान्य नागरिकांना तुच्छतेची वागणूक मिळायची उच्च वर्णीयांना भोगविलास आणि वाटेल तसे जगण्याची अनुमती होती. तर, सामान्यांच्या मुलभूत अधिकारावरही या सामंतशाही समुदायाचा अधिकार होता. समता आणि स्वातंत्र्याची गरज सर्वच मानवप्राण्यांना असते. ते मिळाले नाही तर उठाव झाल्याचे उदाहरणही इतिहासात आहेत. तेराव्या शतकात इंग्लंडमधील राजावर अंकुश लावण्यासाठी तेथील प्रजेने 'मऱ्या चार्ट'ची घोषणा केली होती आणि त्याचीच

फलश्रृती सतराव्या शतकात बिल ऑफ राईट्स बनविण्यात आला. अठराव्या शतकात फ्रेंच राज्यक्रांतीमुळे स्वातंत्र्यता, समता आणि बंधुता लोकांना मिळाली, अमेरिका मध्येही स्वातंत्र्याचा फर्मान काढून निग्रोणा बरोबरीची संधी दिली. १९ व्या शतकात सामान्य माणसाला भारतात जगणे अशक्य होते. गुटुघर (गुरुकुल) मध्ये उच्च जातीचे विद्यार्थीच शिक्षण घेऊ शकत होते. या प्रकारच्या सामाजिक विषमतेमुळेच २७ सप्टेंबर १९०२ मध्ये कोल्हापूर प्रांतात छत्रपति शाहु महाराजांनी सरकारी नौकरीत (ब्राह्मण, प्रभू, कायस्य) हयांना सोडून सगळ्या साठी ५० टक्के आरक्षणाची तरतूद केली होती. म्हैसूर राज्यात ही १९२१ मध्ये आरक्षण लागू झाला. मद्रास प्रेसिडेंसी मध्येप्रांतिय निवडणूकीत १९२१ मध्ये जस्टीस पार्टीचे प्रतिनिधी मोठ्या संख्येने निवडून आले. त्याच्या सांगण्यावरून सरकारी नौकरीत मागास जारीना ६९ टक्के आरक्षणाचा प्रस्ताव पारीत झाला होता. सन १९१२ मध्ये महाराष्ट्रात शिवराम जानबा कांबळे नावाच्या माणसाने आरक्षणाचा मुद्दा उचलून धरला होता. १९ व्या शतकात इंग्रजांच्या फौजेत महार बटालीयन अस्तित्वात होती. यावरून दिसते की आरक्षण पूर्वीपासूनच खालच्या जारीच्या लोकांची सामाजिक, आर्थिक, राजकीय स्थिती बरोबरीने व्हावी यासाठी काही प्रमाणात आरक्षण दिल्या जात होता.

भारतात अडची हजार वर्षांपूर्वी काही जारीना अस्पृश्य तुच्छ मानून हिनवल्या जात होता. कुत्र्या—मांजर पेश्वाही या जारीना तुच्छ मानल्या जात असे. सार्वजनिक ठिकाणी या जारीना यायला मज्जाव असायचा. रस्त्याने जातांना हातात झाडू आणि गळयात घाळग ठेवावं लागत असे हात लावले तरी विटाळ व्हायचा. १९ व्या शतकात महात्मा ज्योतीबा फुले आणि सावित्रीबाई फुले यांनी शाळा काढून काही प्रमाणात यावर अंकुश लावण्याचा प्रयत्न केला. १९२८ मध्ये सायमण कमीशन समोर डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी ‘दलीत’ शब्दाएवजी डिस्प्रेस्ट कास्ट शब्द वापरला आणि तसे प्रतिवेदनही दिले. त्यावेळेसपासून ‘अस्पृश्य समजल्या जाणाऱ्या’ जारीना शेड्ड्यूल कास्ट मध्ये टाकून सरकारी दस्तऐवजामध्ये नव्ही ओळख मिळाली.

१९३२ मध्ये झालेल्या दुसऱ्या गोलमेज परिषदेमध्ये काँग्रेसचे नेतृत्व करणाऱ्या गांधींनी वेगळ्या मतदार संघाचा विरोध केला, त्यावेळेस गांधींनी तर्क दिला की, अस्पृश्यता ही मानवी समाजाला लागलेली अनिष्ट प्रथा आहे. त्यासाठी जनजागृती कार्यक्रम राबवून तिला संपविली जाईल. जर अस्पृश्यांना वेगळा मतदार संघ दिला तर देशाच्या विकासासाठी अडथळा होईल दूसरी गोष्ट अशी समोर केली की, अस्पृश्य समाज गावागावात विखुरलेला आहे आणि उच्चवर्णीय लोकांच्या शेतीवर अवलंबून आहे. बन्याचवेळा दोन्ही घटक परस्परावर अवलंबून आहेत जर वेगळे मतदारसंघ दिले तर गावागावात संघर्ष निर्माण होईल आणि पदोपदी अस्पृश्यांना अन्यायाला सामोरे जावे लागेल. यावरून गांधी थांबले नाहीत जर ब्रिटीश सरकारने वेगळा मतदारसंघ दिला तर आमरण उपोषण करण्याची धमकी दिली. १७ ऑगस्ट १९३२ ला ब्रिटिश प्रधानमंत्री कॅम्युनल अवार्ड ही घोषणा करता. दलितांना वेगळा मतदार संघ जाहीर केला. त्यावेळेस गोलमेज परिषदेतून भारतात वापस आलेल्या गांधींनी येखडा तुरुंगातून ब्रिटीश प्रधानमंत्र्याला तार पाठवून २० सप्टेंबर १९३२ पासून उपोषणाला सुरुवात करतात. ह्यामुळे देशात खळबळ माजते, काँग्रेसचे नेते मदन मोहन मालविय डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांना भेटायला जातात आणि विनवनी करून २७ सप्टेंबर १९३२ ला गांधीसोबत बाबासाहेबांचा करार होतो आणि ब्रिटिश प्रधानमंत्री मॅकडोनाल्ड संमती घेवून वेगळा मतदार संघ रद्द करतात.

पूणे करारातील तरतुदी –

१. डिस्प्रेस्ट कॉस्ट ला केंद्रिय कौन्सील सोबतच प्रांतीय कौन्सील मध्ये आरक्षीत जागा राहतील.
२. सरकारी नोकरीमध्ये ‘शेड्चूल्ड कॉस्ट’ ला त्यांच्या लोकसंख्येच्या आधारावर सिटा आरक्षित राहतील.
३. सार्वजनिक पानवठे, शाळा, मंदीर, सामाजिक संस्था इत्यादी ठीकाणी ‘शेड्चूल्ड कॉस्ट च्या लोकांना बरोबरीचे स्थान मिळण्यास सर्व मदत करतील.

पूणे करारानंतर दलितांचे (शेड्चूल्ड कास्ट) चे सर्व अधिकार आणि महत्वाचे आरक्षण संपले असे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे पूणे करारानंतर केलेले वक्तव्य आहे.

आजही आपल्या समोर राजकीय लोकशाहीला पूर्णत्व देण्याचा प्रश्न उभा आहे. एक मनुष्य एक मत एक मूल्य हे तत्व राजकारणात आपण मान्य करीत आहोत. तथापि त्यांची अंमलबजावणी न करता विषमतेने होरपळलेल्या मागासवर्गीयांना त्यांचे हक्क आणि अधिकारापासून वंचीत ठेवले तर ही संपूर्ण यंत्रणाच ते उल्थवल्याशिवाय राहणार नाही हे विदारक वास्तव डॉ. बाबासाहेबांनी २६ जानेवारी केलेल्या भाषणातून मांडलेले आहे. यांची जाणीव करून देणेही संयुक्तीक आहे.

संविधानात आरक्षणाबाबत अशा तरतुदी असतानाही मोहन भागवतजी का का आरक्षणाची गरज कालमर्यादा ठरविण्यासाठी समीती स्थापन करावी असे वक्तव्य करतात. यामागील पाश्वर्भूमी समजणे आवश्यक आहे. हार्दिक पटेल म्हणतो आरक्षणासाठी घटनेत बदल करणे आवश्यक आहे. दर्ढा म्हणतात की, आता जातिय आरक्षण संपायला हवा आज देशात आरक्षणाच्या नावाखाली राजस्थानातील गुज्जर, हरियाणातील जाठ, महारा ट्रातील मराठा, धनगर हया सर्व जाती प्रगत आणि पुढारलेल्या आहेत. राजकीय आर्थिक, शैक्षणिक आणि सामाजिक ह्या चारही स्थितीत ह्या जाती उजव्या आहेत. मग आरक्षण का? तर या देशातील केंद्र सरकारलाही आरक्षणावर अंकुश लावायचे आहे. एकीकडे आरक्षण देशात बंद होणार नाही असे तर दुसरीकडे आरक्षणाच्या नावावर मागासवर्गीय समाजावर होणारे अन्याय, अत्याचार यावरून असे दिसते की, यांना आरक्षण संपवायचे नाही. पण आरक्षणाचा लाभही हया मागासवर्गीयांना लूटू द्यायचा नाही. म्हणूनच केंद्रातील एक समाजकल्याण खात्यांच्या मंत्राकडून वदवून घेतले जाते, की क्रीकेट आणि चित्रपटातही मागासवर्गीयांना आरक्षण द्या. अश्याच मागण्या वारंवार करून येणाऱ्या काळात वाचलेलं आरक्षणही बंद केल्या जाईल यात शंका नाही. सलग प्रदेश लोकभाषा अर्वाचीन भांडवलदारी, आर्थिक सहजीवन राष्ट्रीय संस्कृती तिची अस्मीत जपणारी रा ट्रीय भावना या सर्व घटकांचा लाभ ज्या लोकसमुहाल समाजाला ऐतिहासिक विकासामुळे होतो. त्यांना राष्ट्र ही संघटना बनविता येते. आपल्याकडल्या राष्ट्रवादाच्या कल्पनेचा विकासक्रम पाहीला की आज भारतीय राष्ट्रवादाला धर्माधिष्ठित राष्ट्रवादाच्या संकल्पनेने जी आव्हाने देशात उभी केली आहे. याविषयीची चर्चा आपल्याकडल्या त्या राजकीय तत्वज्ञानाच्या अभ्यासकांनी सेक्युलरिझिम गैरसेक्युलरीझमच्या वैचारिक गोंधळात पडून चालली आहे.

एका आंबेडकरी कार्यकर्त्यांचे मरण.....

विवेक मोरे, पुणे

नेमक सांगायच तर सोमवार दि. २० मे, २०१३ रोजी रात्री १० वाजता आम्ही वरळी, समशान भूमीत जयवंत कांबळेला जाळून आले. जाळून म्हणजे आम्ही विश्वीवत त्यांचा देह चितेवर वगैरे ठेवून मग त्यांच्या सरणाला आग लावली, असे काही झाल नाही. त्याला सरळ इलेक्ट्रीक भट्टीमध्ये टाकण्यात आले, अर्ध्या तासात जयवंताची राख हातात, चित रचायची म्हणजे लाकडे आली, तूप आले, रँकेल आले आणि हे सर्व करण्यासाठी मग पैसे आले नेमकी पैशयाचीच कमतरता होती. जयवंतकडे पैशयावरून आठवलं, सगळी दूनिया पैशाला लक्ष्मी वगैरे म्हणते. पण जयवंत मात्र पैशाला रंडी म्हणायचा. रंडेला नैतिकता वगैरे काही नसते ती फक्त श्रीमतांच्याच मांडीवर बसते आणि गरीबांकडे ढुकूनही बघत नाही. जयवंत म्हणायचा पैशाचेही तसच असत. तसा तो मुळचा विद्रोहीच होता.

पॅथरन्या सुरवातीपासूनच जयवंत त्यात क्रियाशील होता. सुरवातीला राजा—नामदेव भाईची जी एकत्रित पॅथर होती. त्यामध्ये राडे करायला जयवंत सगळ्यात पुढे असायचा, परंतु नंतर पॅथर फुटली. राजा ढालेनी मांस मुळमेंट काढली. नामदेवची वेगळी दलित पॅथर जन्माला आली आणि त्या दोन्ही संघटना थंड झाल्यावर आठवलेनी ‘भारतीय दलित पॅथर’ काढली पुढे ती सुद्धा बरखास्त करून सगळे रिपब्लिकन पक्ष म्हणून एक झाले. आठवले समाजकल्याण मंत्री झाले. या सगळ्या प्रवासानंतर जयवंतला ‘पॅथर’ या शब्दाबद्दल प्रचंड घृणा निर्माण झाली.

पॅथरन्या पहिल्या फळीतला जयवंत. जयवंत पॅथरन्या मोर्चात घोषणा दयायचा. ‘हर जोर जुल्म के टक्कर में संघर्ष हमारा नारा है।’ सत्ता संपत्ती से कोसो दूर म्हणणारे पॅथर सत्तेला चटावली आणि ‘सत्तेसाठी सर्व काही’ असे म्हणून लागली. पॅथरन्या नेत्याचा आक्रमकपणा संपवून त्यांचे राजकीय नेते झाले. युत्या—आघाड्या करून बच्याच जनानी ‘चळवळ गेली तेल लावत’ म्हणत आपले हात धुवून घेतले. आपले घरे भरली, माड्या बांधल्या, गाड्या घेतल्या पण या सर्व प्रकाराने जयवंत मुळापासून हादरला, भांगावून गेला, बाबासाहेबांच्या परिवर्तनाचे एक बुलंद स्वर्ज डोळयात घेवून जगणारा जयवंत मग मात्र या तथाकथित चळवळ नावाच्याच चळवळीपासून सुटत गेला.

पण चळवळीपासून तुटल्यानंतर जयवंत कुणाचा बॉडीगार्ड, सिक्युरिटी गार्ड अशी काही ना काही कामे तो आपल्या प्रपंचासाठी करीत राहीला. इंदू मिलवर आदोलनानंतर त्याचा लहान भाऊ वसंत आंबेडकर भवन मध्ये येवू लागला. एकदा भीमा कोरेगावला जात असतांना वसंत एका तरूण मुलाला घेवून आला व मला म्हणाला हा जयवंतचा मुलगा ‘लंकेश’. प्रवासात लंकेश बरोबर खूप गप्पा रंगल्या त्याच्याकडून कळले की, जयवंत खूप आजारी आहे. जेव्हा मी घरी जावून जयवंता भेटलो तेव्हा मला धक्काच बसला आडदंडा जयवंत एकदम ‘पोक्या’ झाला होता. अठराविश्व दारिद्र्यात प्रामाणिक आंबेडकरी कार्यकर्ता कसा जगतो त्याचे जिवंत प्रत्यंतर मला आलं.

आंबेडकरी कार्यकर्ता आपले घरदार वाच्यावर सोडून आयुष्यभर चळवळीसाठी काम करतो. परंतु ज्यावेळेस त्याचे वाईट दिवस येतात. त्यावेळेस चळवळ त्याच्याकडे दुंकूनही बघत नाही. हाच जयवंत काँग्रेसमध्ये असता तर एखाद्या महामंडळावर गेला असता, राष्ट्रवादीत असता तर एखादा सरकारी कॉट्रकट मिळवून गव्हर झाला असता किंवा शिवसेनेत असता तर किमान एखादा शीव वडा पाव स्टॉल तरी त्याला नक्कीच मिळाला असता. जयवंत सारख्या तडफदार कार्यकर्त्याला हे सहज शक्य झालं असत. पण त्याच्या आंबेडकरी निष्ठेने त्याला या सर्वावर पाणी फेरावे लागले. संघीसाधू हुशार कार्यकर्ता बारमध्ये बसून चळवळीवर तासनतास चर्चा करतात, पाच—सहा हजाराचा सहज चुराळा करतात. हातामध्ये गळ्यामध्ये सोन्याचा जाळजूळ साखळ्या घालून मिरवतात. अशावेळी एक सच्चा कार्यकर्ता पैशाअभावी शिवडीच्या टिबी हॉस्पीटलमध्ये आपला शेवटचा श्वास घेत असतो. ज्या चळवळीसाठी जयवंत उध्वस्त झाला. त्याच्या प्रेतयात्रेला आनंदराज आंबेडकर यांच्याशिवाय एकही आंबेडकरी नेता उपस्थित नव्हता. मला प्रश्न पडतो, जयवंत उध्वस्त झालाय की चळवळ उध्वस्त झाली?

बाघासारखा काळा भिन्न जयवंताचा सगळ्यांना खूप आधार वाटायचा. जयवंत उभा राहीला की वैरी थरथर कापायचा. अन्याय झाला जयवंत पाहीजे, मोर्चे काढायचाय जयवंत पाहीजे, राडा करायचाय जयवंत पाहीजे, संकट कोसळल्य जयवंत पाहीजे आणि मग जयवंत आजारी पडला, बिघण्यात खिळला, आर्थिक चचचणीने ग्रासला, तेव्हा त्याच्या मदतीला चळवळ पाहीजे होती. पण त्यावेळीस कोणीही त्याच्या मदतीला नव्हते. ज्या चळवळीसाठी ज्या माणसांसाठी जयवंतने कसलीच फिकीर केली नाही ती चळवळ, ती माणसे आज जयवंताकडे पाठ फिरवून उभी होती आणि याच अपेक्षाभंगाणे जयवंत खचत चालला होता. जयवंत टिबीच्या आजराने मेला असं. जरी दिसत असलं तरी ते पूर्ण सत्य नाही. खरी गोष्ट ही की, आपल्या चळवळीणे त्याचा अक्षरक्ष मर्दर केला आहे. चळवळीसाठी रक्त सांडणारे असे कितीतरी जयवंत आज पैशाअभावी तडफडत मरत असतील, अशावेळी हे सर्व डोळ्यासमोर पाहात असणाऱ्या जयवंत च्या मुलाने, लंकेशने जर चळवळीपासून दूर जाण्याचा विचार केला तर दोष कुणाला द्यायचा, ही नविन पिढी जर चळवळीपासून दूर गेली तर ही चळवळ जिवंत राहूच शकणार नाही. सर्वसामान्य कार्यकर्त्यांची चुल विझवून त्याला उध्वस्त करून उद्या आपण शासनकर्ती जमात जरी बनलो. तरी त्या शासनकर्ती जमातीला काही अर्थ असणार नाही आणि म्हणून जर आंबेडकरी चळवळ जिवंत ठेवायची असेल तर शेकडो जयवंत आपल्याला शाबूत ठेवावेच लागतील व ही जबाबदारी कोणा ऐकाची नसून आपल्या सर्वांचीच आहे.

भारतीय राजकारणातील धर्माधितेचा वाढता प्रभाव

किर्ती देवरावजी अवचर
एम.ए.मराठी. प्रथम वर्ष
ग.तु.म.ना. विद्यापीठ, नागपूर,
मोबाईल नं. ९६७३२३९०८२.

(सदर लेख १४ एप्रिल २०१७ ला डॉ. बाबासाहेब आबेडकर विद्यापीठ विद्यार्थी संघटनेकडून आयोजीत निबंध संघर्षेतील प्रथम पुरस्कार प्राप्त आहे.)

धर्म ही अफूची गोळी आहे असे कार्ल माक्सिने म्हटले होते. धर्म आणि राजकारण या दोन्ही गोष्टी भिन्न स्वरूपाच्या आहेत. किंवदूना त्या दोघांचेही मार्ग व दिशा वेगवेगळ्या आहेत. धर्मसत्तेला राजसत्तेपासुन दुर ठेवण्यातच या देशाचे व प्रामुख्याने इथल्या विविध जाती, पंथाचे हित आहे. अन्यथा हा राजकारणातील धर्माधितेचा वाढता प्रभाव एखाद्या धर्माचे एकतर्फी पुरस्कार करून लोकशाहीचा फडशा पाडल्याशिवाय राहणार नाही. व त्यातुनच पुन्हा एकदा देश मुठभर सत्ताधारी व धर्माचे अवडंबर माजवणाऱ्या लोकांच्या हाती जावून येथील सर्वसामान्य जनता धर्माधितेची गुलाम होईल. याची चिन्हे आजपासुनच क्षितीजावर उमडू लागली आहेत. ती ओळखुण त्याला वेळीच लगाम घालून हा देश, येथील लोकशाही, व संविधान संरक्षणात जागृत होऊन लढा देणे यासाठी विचार करण्याची वेळ सर्वापुढे उभी ठाकली आहे.

धर्माची चर्चा जगातील सर्व समाजात त्यांच्या जन्मापासुन सुरु आहे. धर्माकडे मानवमुक्तीचे, समाजमुक्तीचे एक साधन म्हणून बघितले जात असल्याने धर्मसंबंधीची चर्चा याच दिशेने होत आहे. परंतु आज कोणाचा धर्म श्रेष्ठ आहे याचे अभिनिवेशी वाद सुरु आहेत. प्रत्येक धर्मसमुहु दुसऱ्या धर्मसमुहाशी स्पर्धा करण्यासाठी रस्त्यावर उतरत आहे. धर्माला राजकीय सत्ता प्राप्तीचे आणि इतर धार्मिक समुदायावर वर्चस्व प्राप्त करण्याचे हत्यार मानले जात आहे. त्यासाठी धार्मिक दहशतवाद, विद्रोष पसरवणारी वक्तव्य, आणि धर्माच्या नावाने प्रचंड हिंसा केली जात आहे. त्यामुळे धर्माचिकित्सा व राजकीय चिकित्साची यापुर्वी कधीही नव्हती एवढी गरज निर्माण झाली आहे. आज धर्माच्या नावाने होत असलेल्या संहाराला थांबविण्याचा तो एक उपाय बनु शकेल. धर्मधुरिणांनी राजकीय क्षेत्र व्यापून सतेच्या वापराने आपल्या दुषित प्रवृत्तीला वेग देण्याला सुरुवात केली आहे. राजकीय यंत्रणेत धर्माचे साधु, सन्यासी यांना दिलेले महत्व त्यांच्या वागणुकीतून स्प ट दिसून येत आहे. राजकारणाच्या माध्यमातून सत्ता काबिज करून या देशात स्वधर्माला अनुकूल होईल अशा नीती तयार केल्या जात आहेत. त्यामुळे देशाच्या एकतेला व अंखडतेला धोखा निर्माण झाला आहे.

ही धर्मधुरिणांची बाहूबली फौज राजकीय संतेच्या माध्यमातून धार्मिक विचारांचे पीक सर्वत्र पसरवत आहे. त्यामुळे धर्मसत्ता राजकिय सत्तेवर वया श्रेष्ठ अशा लोकशाहीच्या मानगुठीवर बसु पाहत आहे. नव्हे तर अर्धे अधिक बसली आहे. हे वेळीच रोखणे क्रमप्राप्त आहे.

भारत हे प्रजासत्ताक राष्ट्र आहे. त्याचा अर्थ प्रजेची सत्ता. २६ जानेवारी १९५० ला आमच्या त्या काळच्या नेत्यांनी एक भव्यदिव्य स्वप्न पहिले इंग्रजांच्या राजवटीखाली असणारी सत्ता पुर्णपणे भारतीयांच्या हाती सोपविण्याचे, कल्याणकारी सरकारची स्थापना करून समाजातील तळागाठातील लोकांपर्यंत हे मिळालेले स्वातंत्र्य पोहचवयाचे. त्यासाठी २६ जानेवारी १९५० ला भारत देशाचे संविधान लागू झाले. व हजारी वर्षांपासून ठराविक लोकांच्या हाती असलेली सत्ता आता खुन्या अर्थाने सर्व सामान्य जनतेच्या हाती येणार होती. खुप मोठी जबाबदारी या देशाच्या प्रत्येकावर येणार होती.

आज ६७ वर्ष पूर्ण झाली, आम्ही या प्रजासत्ताक राष्ट्राचे एक जबाबदार नागरिक म्हणून जगत आहोत. ज्या भारत देशाचे स्वप्न आम्ही पाहिले होते. तो देश हाच आहे का? उत्तर नाही असेल तर का नाही? कोण शोधणार याचे उत्तर? काहीतरी चुकल्यासारखे वाटतेय का तुम्हाला? आज प्रजासत्ताक शतक ही साजरे करू, पण तुम्हाला वाटते का त्या वेळी काही बदललेले असेल? कुठ तरी चुकतय हो आपल? आजच्या या श्रेष्ठ अशा राज्यपद्धतीवर ज्यातून आपण आपल्या सर्वांगीण विकासासाठी आपल्या प्रतिनिधीच्या माध्यमातून शासक नेमतो त्यावर आज धार्मिक अंथश्रद्धा व धार्मिक दांभिकतेचा प्रभाव आता वाढतांना दिसून येतोय. त्यामुळे या प्रबळ अशा लोकशाहीला व लोकशाहीचा आत्मा असणाऱ्या संविधानाला या मुळभर धार्मिक धर्मधुरिणांकडुन धोका निर्माण झाला आहे. व लोकशाही न्हास पावण्यास सुरुवात झाली आहे. आपला काल—आज—उद्या या तिन्ही चा विचार करण्याची वेळ आली आहे. व त्यातूनच आपली लोकशाही व सर्वांचा उद्धारक या देशाचे संविधान यांच्या बचावाची वेळ येवून ठेवली आहे. आणि हा विचार कुठल्या तरी पिढीला एकदा करावाच लागेल मग तो आपणच का करू नये?

कधीही न मावळणाऱ्या इंग्रजी सत्तेचा सूर्य अखेर १५ ऑगस्ट १९४७ ला मावळला जगातील सर्वांत मोठ्या स्वातंत्र्यलढ्याचा शेवट झाला. आणि देश परकीय गुलामीतून मुक्त होऊन जनतेन स्वातंत्र्याचा मुक्त श्वास घेतला. ह्याच तेजस्वी आणि प्रेरणाहायी स्वातंत्र्य लढ्याचा उजवल इतिहास दाखविणारे एक ही स्मारक आमच्या या महान देशात असु नये? यापेक्षा शरमेची दुसरी गोष्ट काय असु शकेल? केवळ या स्वातंत्र्य लढ्याला अर्पण केलेले एकही स्मारक आमच्या या अखंड देशात कुठेही नाही. येणाऱ्या पिढीला दाखविण्याकरिता अभिमानाने सांगण्याकरिता मग देशात आज जातीय व धार्मिक समिकरणांच्या माध्यमातून धर्माधितेचे स्तोम माजवून मंदिरे बांधणे, देवी—देवतांचे स्मारके उभे करणे, विविध धार्मिक सोहळ्यांचे आयोजन करणे व त्यात कोठवधी रूपये उधळणे, शुद्धीकरण करणे यासारख्या निर्र्थक गोष्टीचे अवंडवर का गाजविले जात आहे? यातूनच धर्ममार्तडाना काय साध्य करायचे आहे? देशाने धर्मनिरपेक्ष राष्ट्राचा स्विकार केलेला असल्याने व या काव्य देशात अनेक जाती, धर्म, पंथाचे लोक गुण्यागोविंदाने नांदत असतांना धर्माधिर्मात धार्मिक तेढ निर्माण करून हा अशांतेचा व हिसेचा वणवा सतत धगधगत ठेवण्याने काय सार्थ होणार आहे? खरच माणसापेक्षा धर्म मोठा आहे काय? धर्माच्या लढ्यात बहुमोल माणवी जीवन व्यर्थ घालवणे खरच योग्य आहे का? याचा विचार करणे आज अगत्याचे आहे. देशाला प्रगतीच्या शिखरावर अत्युच्य स्थानी पोहोचविण्यासाठी व जगात देशाला महासत्तेचा मान मिळवून देण्यासाठी धर्मसत्ता, देवी—देवता,

अज्ञान, रुढी, या सर्वांना मुठमाती देवुन विज्ञानाची, तंत्रज्ञानाची कास धरणे अगत्याचे आहे. तरच देश प्रगतीच्या अत्युच्च शिखरावर विराजमान होईल.

संविधानाच्या माध्यमाने या देशातील दलित, शोषित, पिडित व तळागाळातील प्रत्येक माणूस म्हणून जगण्याचा अधिकार मिळाला. संविधानाने सर्वांना एक विश्वास दिला, प्रत्येकाला सन्मानाने जगण्याचा न्याय मिळवून दिला. मग त्याचा धर्म, जात, भाषा, लिंग कोणतेही असो सर्व जन एकाच पातळीवर, कोणीही मोठा नाही. किंवा लहान नाही. सर्व भारतीय समान! हजारों वर्षांच्या गुलामगिरीतून मुक्त होऊन एका स्वातंत्र्याची पहाट अनेकांच्या आयुष्यात प्रथमच आली. प्रत्येक भारतीय नागरिकांच्या मुलभूत अधिकारांना संरक्षण देण्यात आले. धर्म स्वातंत्र्य, विचार स्वातंत्र्य, गरिब, कष्टकरी, अल्पसंख्य आणि मागासलेल्या समाजाचे संरक्षण आणि संवर्धन, ठराविक समाजाकडे आलेली शिक्षणाची मक्तेदारी मोडुन संविधानाने शिक्षणाची द्वारे सर्वांसाठी खुली केली. सरकारसाठी जनतेच्या कल्याणार्थ काही मार्गदर्शक तत्त्वाची तरतूदही केली. छोट्यात—छोट्या गोष्टीचा विचार करून कोणावरही अन्याय न करता एवढ्या मोठ्या देशाचे संविधान लिहले गेले. सर्व—सर्व समावले आहे या संविधानामध्ये मग असे का घडले की ६७ वर्ष पूर्ण होऊनही आजही आम्ही सर्वसामान्य मुलभूत गरजा देखील पुर्ण करू शकलो नाही? याला जबाबदार कोण? बेरोजगारी, उपासमारी, भ्रष्टाचार, देवी—देवता, कर्मकांड, गुन्हेगारी यासारख्या अनेक घटनांनी देशाला पूर्ण पोखरूण टाकलेले आहे. या देशाच्या प्रगतीकडे लक्ष न देता. आम्हाला धर्माधर्मात, जातीपातीत गुंतवून ठेवल्या जात आहे. व त्यातूनच आमच्या सामाजिक प्रगतीला धर्माच्या माध्यमातून लगाम घातला जात आहे. धर्माधर्मात तेढ निर्माण करू पाहत आहेत. देशातील या सर्व बुरचटलेल्या परिस्थितीकडे दुर्लक्ष करून भारत एक महासत्ता होण्याची स्वजे बघणारी आम्ही आणि आमच्याच देशात असलेली ही भयंकर परिस्थिती! हा एवढा मोठा विरोधाभास! कस शक्य आहे महासत्ता बनन? महासत्ता बनण्याआधी संविधानाने दिलेली सत्ता, अधिकार तरी सर्वांपर्यंत पोहचू शकला का हे आधी बघावे लागेल.

पण नेमक काय चुकलं? या सर्वांना जबाबदार कोण? तर त्याचे उत्तर असेल आपणच देशातील राजकारणात धर्माधितेचा वाढल्या प्रभावाला व सत्तेच्या माध्यमातून धर्माधिता, देवी—देवता, यासारख्या निष्कारण गोष्टीला जो धर्मधुरिणांच्या संघटनेकडून वाव दिला जातोय याला आपणच सर्व जबाबदार आहोत. राजकारणांनी आणि आपण नागरिकांनी मिळून आपल्या देशाची वाट लावली. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर म्हणायचे, “संविधानामध्ये तर सर्वच बाबींचा समावेश केला आहे. पण याची अमलबजावणी कशी होते यावर सगळ काही अवलंबून आहे.” आणि तेच झालं! हे संविधान चुक लोकांच्या हाती पडल. आज संविधान लागु होऊन ६७ वर्षे झाली तर काही आम्ही खरच पुर्णपणे स्वातंत्र्य झालो का? संविधानात अंतर्भुत केलेल्या सर्व अधिकारांचा व कल्याणकारी राज्याचा आम्हाला लाभ मिळतोय का? तर त्याच उत्तर असेल नाही.

राजेरजवाडे गेले आणि आता आमदार, खासदार आणि मंत्री आले त्यांना जसा वाटला तसा आमचा देश त्यांनी चालवायचा आम्ही मस्त या रथात आपली बुँद घट्ट टेकवून बसले आहोत. सर्वांना वाटतोय आमचा हा रथ

फार वेगात प्रगतीच्या दिशेने पळतोय. पण मित्रांनो या भारत देशाच्या या रथाची चाके धर्माधंता, देवी—देवता, रूढी पंरपरा, स्वधर्मरक्षण मंदिर बनविणे, दंगे, आंदोलन, हिंसाचार, बलात्कार, शोषण, विठंबना, संविधान बदल, आरक्षण यासारख्या अधोगतीचे लक्षण असणाऱ्या चिखलात खोलवर घट्ट रुतली आहे. गेली कित्येक वर्ष आम्ही एकाच जागी अडकून पडलो आहो नव्हे तर अधोगतीला लागलोय कारण या कुविचारी धर्माच्या ठेकेदारांना धर्माचे प्रस्थ माजवून या देशात सतत अशांतता पसरविण्याची आहे. त्यांना या देशात संविधानाने निर्माण होणारे कल्याणकारी राज्य नको हवे आहे. कारण त्यामुळे त्यांच्या अस्तित्वाला व रोजी रोटीच्या पोट भरण्याच्या साधनाला धोखा आहे. धर्माच्या दांभिंकंतेचे त्याचे पितळ हा समाज, वैचारिक झाल्याने उघडे पडत आहे. त्यामुळेच हे धर्ममार्तंड जाती—जातीत विष कालवून व भोळ्या—बाबळ्या निस्वार्थी समाजाला या धर्माच्या भांडणात गुरफून ठेवुन आपला स्वार्थ साधत आहे. त्यामुळेच या देशाचे वातावरण धर्मरूपी विषाणे प्रदुषित होत असुन सर्वांच्या अस्तित्वाला धोखा निर्माण झाला आहे.

सगळे जग हे वेगाने पुढे—पुढे जात असतांना आपण मात्र मंदिर—मस्जीद च्या लळ्यामध्ये व्यस्त आहेत. आजही जातीच्या नावावर गावागावात अन्याय—अत्याचार होत आहेत. त्यातच आमचा मोठेपणा! खाली दबलेल्या लोकांना अजुन दाबायचे यातच आमची सर्व क्रयशक्ती व्यर्थ घालवत आहो. संपूर्ण समाजव्यवस्था पोखरली जात आहे. ज्या संविधानाची निर्मिती समाज घडविण्यासाठी झाली आज त्याचाच आधार घेऊन समाजामध्ये विकृती निर्माण करित आहेत.

त्यामुळे देशातील प्रत्येक सुजाण नागरिकाने या धर्माधंतेचा बळी न पडता एवढा मोठा पसारा असलेल्या ‘विविधातारूपी एकतेचा’ रथ पुढे प्रगतीच्या दिशेने ढकलायला बळ लावयला पाहिजे. आता आपल्या जागेवरून उठण्याची वेळ आलेली आहे. आपण कोणत्या लोकांना हा देश चालवण्याचे महत्वाचे काम सोपवत आहेत हे एकदा तपासुन बघायला पाहिजे.

‘सारा सिस्टीम ही खराब है’ असे म्हणून ६७ वर्ष पार पडली. काय बदल घडला? काहीच नाही. अजुन परिस्थिती उलट बिकट होतीये. परंतु अजुनही आपण आपली जागा सोडलेली नाहीये. आपण स्वतः काही केले नाही व करणाऱ्यालाही साथ दिली नाही. ज्या व्यवस्थेला आपण रोज शिव्या घालतो, पण आपण विसरतो कि या व्यवस्थेचा सर्वात मोठा भाग आपण आहेत. आपण ६७ वर्ष बदललो नाही. तर व्यवस्था कशी बदलेल? ज्या व्यवस्थेचा सर्वात मोठा भाग जर असेल ती व्यवस्था तरी कसं काम करेल?

कुठलाही देश हा परिपूर्ण नसतो, तो तसा बनवावा लागतो. त्यासाठी किमान प्रामाणिक प्रयत्न तरी करावे लागतात. मग जर बहुसंख्य समाज जो कि सुस्तावलेला आहे तो पेटला की नक्कीच बदल होऊ शकतो. आज संविधान हे असे अस्त्र आहे की, याच अस्त्राचा उपयोग करून आम्ही धर्मसत्तेच्या वाढत्या प्रभावाला आव्हान देवू शकतो शिक्षणाचा अधिकार, धर्मस्वातंत्र्याचा अधिकार, माहितीचा अधिकार आणि कायदे या आधारे आम्ही देशात सुरु झालेल्या धर्मातील, रूढी, पंरपरा, उच्च निचता, कर्मकांड यांच्या प्रसाराला रोखु शकतो. हे पण लक्षात ठेवावे

लागेल की, सगळच काही अंधकारमय नाही, पण अंधारमात्र पसरलाय आणितो अजुन भयंकर होत आहे. याधर्मतेच्या विळळ्यात राष्ट्राचे भविष्य पूर्णतः अंधकारमय होण्याआधी या अंधाराची जाणीव आपणाला झाली पाहिजे. कारण तेहाच तर प्रकाशकडे जाण्याची गरज भासेल. यासाठी सर्देव लक्षात ठेवले पाहिजे की, ?

“या देशाला स्वातंत्र्य सहजासहजी मिळाले नाही. या स्वातंत्र्यासाठी अनेक स्वातंत्र्यविरांचे फार मोठे बलिदान गेले. स्वातंत्र्यासाठी अनेक देशभक्त फासावर गेले. अनेकांनी तुरुंगात यमयातना भोगल्या, काहींनी आपल्या घरादारावर तुळशीपत्र ठेवले. कित्येक भूमिगत झाले अनेकांच्या संसाराची राख रांगोळी झाली त्यांच्या त्यागातून स्वातंत्र्य मिळाले. या देशवीरांचे आपल्यावर मोठे ऋण आहेत. या ऋणातून मुक्त होती प्रत्येक भारतीयांचे आद्य कर्तव्य आहे. आपण समाजासाठी व देशासाठी काही वेळ देणे हे माझे कर्तव्य आहे ही भावना प्रत्यकाच्या मनात निर्माण झाली पाहिजे. या देशात धर्माधितेच्या विरोधात लढा देऊन राजकारणामागे सारा देश व्यापू पाहणाऱ्या या धर्मार्थांना वेळीच लगाम घालण्याचे स्वप्र प्रत्येकांनी मनाशी बाळगले पाहिजे क्हिएतनामसारखा देश युवकांनी घडविला, उच्चस्त कोरियाला युवकांनीच सावरले, राखेच्या ढिगाऱ्यातून जपानला युवकांनीच वर काढले ही उदाहरणे आपल्यासमोर आहेत. हा आदर्श युवकांनी घ्यावा.” अन्यथा धार्मिक गुलामीचे व पारतंत्र्याचे हे कळवळलेले घनघोर ढग आपणावर बदा—बदा कोसळतात वेळ लागणार नाही. व त्यातच आपला अंत निश्चीत आहे.

गौरी लंकेश तू गार्गी पेक्षा महान आहेस

प्रा. धर्मसंगीनी रमा गोरख
महिला अध्ययन केन्द्र,
रा. तु. म. नागपूर विद्यापीठ, नागपूर.
मो. ९४०५४२८५११

गार्गी_माति_प्राक्षीर्मा_ते_मूर्धा_व्याप्त' (इतके प्रश्न विचारू नको गार्गी, नाही तर तुझे डोके/ मेंदू फुटेल!) आणि हे शब्द ऐकून गार्गी गप्प बसली. फार प्राचीन कथा आहे. विदेहाचा राजा जनक याने ब्राह्मसभेचे आयोजन केले होते. विजेत्यासाठी ट्रांकी ऐवजी एक हजार जिवंत गाई (त्यांना सोन्याची पदके पण होती!) जनकाने स्पर्धेची सुरुवात करतानाच सांगितले की, वाद जिंकेल त्याने गाई घेऊन जाव्यात. झालं! वाद वगैरे सुरुच व्हायचाच होता तर, याजवल्क्याने आपल्या शिष्यांकडे पाहून उत्साहात म्हणा किंवा फाजिल अंहकाराने म्हटले, 'प्रिय, समश्ववा हया गाई घराकडे हाकत ने!' तेव्हा सहजिकच उपस्थित सभागृहातील अभ्यासकांना वैचारिक दहशत बसल्याने कशीतरी चर्चेची औपचारिकता उरकण्यात आली. जनकाचा राजर्षी अश्वला तसेच उद्दालकासारख्या काहींनी वाद घालवण्याचा प्रयत्न केला. पण याजवल्क्याने त्यांना निरुत्तर केले.

मग शेवटी गार्गी उभी राहिली आणि म्हणाली, अजून तू जिंकला नाहीस तरी गार्यांचा कळप घेऊन चाललास! हे बरोबर नाही. मला काही प्रश्न विचारायचे आहेत. विचारू काय? परवानगी मिळताच तीने प्रश्न विचारने सुरु केले....

- 'हे याजवल्क्या, पाण्यात सगळं मिसळून जात तर पाणी कशात मिसळतं?
- गार्गी, ते वाफेत मिसळतं.
- 'वाफ कशात मिळते?'
- 'गार्गी, अंतरिक्षात मिसळते.'

पण थांबेल ती गार्गी कसली!.... ती याजवल्क्याने प्रत्येक उत्तर हे प्रश्न बनवित गेली. आणि याजवल्क्याचा पारा चढला. आणि त्याने वरील धमकीवजा वाक्य गार्गीवर फेकले. "गार्गी माति प्राक्षीर्मा ते मूर्धा व्याप्त" म्हणजे, इतके प्रश्न विचारू नको गार्गी, तुझे डोके फुटेल. ही धमकी ऐकून गार्गी गप्प बसली. असो. तर अशी गार्गीची मुस्कटदाबी. मग गार्गीने तो विषय सोडून दिला. आणि पुन्हा नव्याने आणखी दोन प्रश्न विचारू द्यावेत असा आग्रह केला. हे प्रश्न टाईम आणि स्पेसच्या संदर्भात होते.

याजवल्क्याने या प्रश्नाचे उत्तर दिले की, या मागे अक्षर तत्व कार्यरत आहे. ते या बाबीवर नियंत्रण ठेवते... यानंतर गार्गीने सभेतील वादपटूना उद्देशून म्हटले, "ऐका, जर काही भले पाहिजे तर याजवल्क्याचा नमस्कार करा आणि आपल्या सुटकेचा रस्ता शोधा. तुमच्या पैकी कोणीही याला जिंकून ब्रह्मीष्ठ नाही होणार." खरे तर वादविवादाची पद्धत कशी नसावी याच हे जिवंत उदाहरण. म्हणजे, वाद जिंकायच्या आधीच बक्षीस ताब्यात घेणे! आणि दुसरं अस की, कोण प्रश्न विचारू

लागलं तर त्याला दम भरणे अथवा खबरदार, जीव प्यारा आहे का नाही? असा हिंसक ईशारा देणे. गार्गीने सुरुवातीला गप्प बसून आपला जिव वाचवला आणि मग उगीच पुढे दुसर्या विषयावर प्रश्न विचार्जन वादाची औपचारिकता पूर्ण केली.

बिच्चारी गार्गी काय करणार होती एकटी! याजवल्क्याची ज्ञानाच्या क्षेत्रातील ही पुरुषी दंडेलशाही आजही संपलेली नाही. घरी असो की दारी स्त्रीया पुरुषांना लांजिकली नडू लागल्या की, पुरुषांचा तिळपापड होतो. ते स्त्रीयांना वटवट बंद कर. चुरुचुरु बोलू नको. किंवा मग बास कि आता! लय शेवटायला/तासायला/..../..../आलीस काय? थांब तुला दाखवतो! वगैरे म्हणत स्त्रीयांना लैंगिकतेच्या भूमिवर खेचून गारद केले जाते. कधी सभांमध्ये चांगलं बोलणार्या स्त्रीयांना अनुल्लेखाने मारले जाते. कधी मुद्देसूद न बोलणार्या पण सभाध्यक्ष महाराजांची स्तुती करणार्या स्त्रीयांना अथवा पुरुषांना उगीच अध्यक्षीय आषणात महत्व देऊन मुद्देसूद बोलणार्या स्त्रीचे खच्चीकरण करण्याचा प्रयत्न केला जातो. किंवा अशा विचारी स्वायत बाईला पुन्हा कोणी व्याख्यानाला न बोलाण्याचे राजकारण केले जाते. किंवा ती बाई आपल्या जात समूहाची असूनही दुसर्या जात समूहांच्या प्रश्नांना महत्व देते. चौकटीबाहेरचं पण लांजिकली बोलणारी, वागणारी स्त्री म्हणजे पुरुषी अहंकारावरील हल्लेखोरच असते. (खरं म्हणजे हा मुद्दा ज्ञान व्यवहारातील सत्ताकारणाशी निंगडीत असतो. मग तीथे प्रस्थापित झालेल्या स्त्री अभ्यासक, विचारवंत सुध्दा यामध्ये कमी जास्त फरकाने दुर्लक्षीण्याचे, डावलण्याचे अथवा खोडण्याचे कूर राजकारण करत असतातच!) 19 व्या शतकात ताराबाई शिंदे आणि पंडितांचे रमाबाई यांना स्वायतपणे पुरुषसत्ताक ज्ञानव्यवहाराला प्रश्नांकित करताना दमन, अवमूल्यन, बहिष्कृतता आणि दहशतीचा सामना करावा लागला होता. पंडीता रमाबाईसारखी ब्राह्मण स्त्री संस्कृतात बोलू लागली तेव्हा ब्रिटिशराज्याद्वारे होणारा हिंदूवरील मागासलेपणाचा आरोप धूळून काढायची संधी मिळाली, म्हणून ब्राह्मण सुधारक, वैदिक पुनरुज्जीवनवादी खूश होते.

रमाबाईच्या वडीलांना बायकोला संस्कृत शिकवल्या कारणाने ब्राह्मण जातीतून बहिष्कृत केले होते. रमाबाईंनी आंतरजातीय विवाह केला होता. रमाबाई मनुस्मृतीला आणि शंकराचार्याना जुमानत नव्हत्या तरीही रमाबाईंचा कलकत्याला होणारा गौरव लक्षात घेऊन पुण्यातील सुधारकांनी त्यांना पती निधनानंतर महाराष्ट्रात बोलावले. मात्र विचारांनी स्वतंत्र असलेल्या रमाबाईंना नंतर सनातनी आणि सुधारकांमधील पुरुषी अहंकाराचा सामना करावा लागला. जेव्हा त्या स्निश्चन झाल्या तेव्हा भल्या भल्या सुधारकांना त्यांच्या निर्णयाचे अपचन झाले. सनातनी मंडळींनी तर कहरच केला. रमाबाईंना पुणे सोडून पुण्याबाहेर आपला मुक्काम हलवावा लागला होता. रमाबाईंना आई वडिलांसह, भाऊबहिण आणि नवर्याला खाणारी, अपशकुनी, धर्म बुडवी आणि प्रायोगिक लग्न केलेली अशा विशेषणांनी रमाबाईंचे चारित्र्यहनन करणार्या प्रवृत्ती आपल्याला आजही जशाच्या तशा दिसतात. (ताराबाई आणि रमाबाई या दोर्धींची पाठ्राखण करणारे जोतिबा फुले हेच खरे एकमेव समतावादी आपल्याला दिसतात.) गौरी लंकेश यांच्या खूनाचे समर्थन आणि त्यांची व्यक्तीगत बदनामी करणार्या निर्लज्जांची संख्या पाहिली की, आपण 19 शतकातील इतिहास तर जगत नाही ना? असा प्रश्न पडतो. दाभोळकर, पानसरे, कलबुर्गी यांच्या खूनाचे इतक्या मोठ्या प्रमाणात हिन, कूर पातळीवर जाऊन उघडपणे समर्थन केले गेले नाही. हे तीनही

पुरुषांचे खून खरोखरच निंदनिय आहेत, समताधिष्ठीत समाज निर्माणाच्या चळवळीची हानी करणारे आहेतच. तरी सुदृढा या तीन खूनांच्या तुलनेत गौरी लंकेश यांचा खून हा पितृसत्ताक धर्मव्यस्था आणि भांडवलशाहीच्या साट्यालोट्यामुळे खूपच अभ्यानक रूप धारण करतो. आपल्याला आंदाज करवत नाही, पण गार्गीचा इतिहास सुध्दा सोयीचा लिहला गेला असेल. असो. त्यात वैदिक काळाचे पुनरुज्जीवन करण्याचा चंग बांधलेल्याची प्रतिष्ठा गार्गीसारख्या निवडक उदाहरणांनी ब्रिटीशांपुढे थोडी तरी वाचली. पण आज जेव्हा विचावंतांचे, विरोधकांचे खून होत आहेत आणि त्यातही गौरी लंकेश यांच्या खूनाचे ज्या प्रकारे समर्थन केले जात आहे. हे पाहून जग भारतावर थंकत असेल, नाही? (प्रतिगामी तर स्त्रीसमतेविरोधातच आहेतच पण पुरोगामी चळवळीचा व्यवहार सुध्दा फारसा लिंगभावी समतेच्या पायावर उभा नाही. आपण स्वपरिक्षण कधी करणार आहोत? बाहेर मनुला धोपटणारे आतला मनु कधी मारणार हाही तेवढाच चिंतेचा विषय आहे.)

गौरी लंकेश खरोखरीच गार्गीच्या तुलनेत भारतीय स्त्रीवादी चर्चाविश्वात विचारस्वातंत्र्यासाठी प्राणाची बाजी लावणार, गार्गीने केलेली तडजोड तसूभरही न करणार, जान आणि व्यवहारातील तळपतं व्यक्तीमत्व होत. खरोखरच भावनिक भाषेत बोलायचे झाले तर गौरी ही गार्गीपेक्षा सरस ठरते गौरीसारखी बाई बोलते, तर जग हालते. आज अशा निर्भय स्त्रीयांना पुरोगामी चळवळी तरी जपणार आहेत का? स्त्रीयांचे अनुभव आणि दृष्टीकोन चळवळी अधिक व्यापक, मुक्तीदायी बनवतील यात शंका नाही. गौरीने हिंदूत्ववादी आणि भांडवलशाही युतीच्या राजकारणाला कोंडीत पकडलं होत. आपल्याला ज्या ज्या मार्गाने हिंदूत्ववादी राजकारणाला शह देता येईल ते ते मार्ग प्रशस्त करण्याचा प्रयत्न करू या....

कांबळे व निमगडे परिवाराकडून धम्मचक्र प्रवर्तन

दिनाच्या मंगल कामना

-सदेच्छुक-

नितेश संभाजी कांबळे

सुरेखा नितेश कांबळे

कांबळे परीवार दीक्षाभूमीवर आपले स्वागत करित आहे.

"Death of Rationalism : A Threat to Democracy"

Adibh Gadpayle

Cont. No. 8552840456

You might have perplexed by thinking that how the murder of rationalism in a democratic country maybe a common feature of society. But it is as big the fact, as is the grievous is. And more grievous than it, is that read the part of such a abominable society. We have witnessed one such incident on 5th September comma at the darkness comma when the Lighthouse of conscience was darken with the murder of Activist, senior Journalist, Editor and more the Rationalist Gauri Lankesh at her home in Bengaluru. Now the question arises whether it is the first instance, if not so, what is the reason that the rationalist, activists, writer's are being killed. Though we don't know who has done it, it is very evident. Gauri Lankesh opposed the totalitarian politics of BJP and it's twisted interpretation of Hinduism. She was the lady who stood against caste system, inequality and gender discrimination. Among her many crusades, facilitating surrenders of moist, who wanted to give up their weapons hand join mainstream, was one. She is the one who endorsed the demand for separate religious tag for the Lingayat Community, the follower's of Basavanna, who rejected Caste system and scorned temple and idol worship. A vocal critic of both Congress and right wing forces, including BJP, Gauri Lankesh give numerous examples of attack against Muslims and Dalit's.

The quelling of voice of Gauri was as same as the voice of other rationalists like Narendra Dabholkar, Pansare and Karnataka scholar M.M.Kalburgi was quelled. These were the personalities who raised their voice to break shackle of traditionalism, religious orthodoxy's and superstition. Now, the New Era has begin Where Death of rationalism, birth of Intolerance, the murder of freedom of thought and assassination of free speech became a feature of Indian society. And thinkers/ writer's assassination is in itself an indicator that there are Fundamentalist and fascist among us who want to quell all rational voices with violence. Who brought this democracy to this level is very evident. Gauri is neither a first nor will be the last, Rationalist's will be killed and state will do nothing as he did so far. It is indeed the State who don't want to let the Democracy to be a congenial one. It has been said again and again and I am saying it again that none democracy in the world can be succeed without its criticism. And freedom of expression is indeed far essential in its respect. As the Irish patriot Denniel O'Connell said, no Nation can be grateful at the cost of its Liberty, it is the time to stand against such social odds. Now it is the question to us whether we shall remain dumb and silent or raise the voices to defend our Constitution and Democratic Rights.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे तरुणाईला मोलाचे मार्गदर्शन

डॉ. राहुल बापुराव
कांबळे

नागपूर – ४४००१०
भ्रमणधनी : ९९६०२५८७३९

सप्रेम जय भीम.....

प्रज्ञासूर्य डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची भाषणे ही नेहमी तरुणांना स्फूर्तिदायक असतात. बाबासाहेब तरुणांचा आत्मविश्वास वाढविताना म्हणतात की आपल्या अंगिकारलेल्या कार्यात प्रथम अपयश मिळाले तरी हरकत नाही. परंतु आपण आपल्या ध्येयापासून कधीही अलिस होता कामा नये. त्यांचे तत्कालीन लेखन व विचार आजही आपल्या युवा वर्गाच्या सध्याच्या परिस्थितीला तंतोतंत लागू होतात. महामानवाचा किती मोठा हा दूरदृष्टीकोन. त्यांच्या लेखणीतून निघालेली प्रत्येक गोष्ट आज खरी होते आहे. म्हणून बाबासाहेबांनी आपल्या तरुणाईला, विध्यार्थ्यांना केलेले बहुमूल्य मार्गदर्शन आपल्यासाठी प्रगतीचे मार्ग ठरत आहेत.

विध्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्व विकासाच्या दृष्टिकोनातून बघताना, तरुणाईने दीर्घोद्योग व कष्ट करण्यानेच यशप्राप्ती होते. नुसत्या पदव्या मिळविण्याने काही होणार नाही कारण पदव्या म्हणजे ज्ञान नसून शिक्षकांच्या मदतीशिवाय ज्ञानार्जन करण्यास जमवलेली साधन सामग्री होय. विश्वविद्यालयाच्या पदव्या व बुद्धिमत्ता याचा काहीही संबंध नाही. प्रज्ञेबरोबरच आपल्यात शील पाहिजे. शीलाशिवाय प्रज्ञा कामाची नाही कारण प्रज्ञा एक शस्त्र आहे. एखाद्याजवळ प्रज्ञेचे शस्त्र असेल व तो शीलवान असेल तर त्यायोगे तो एकाचे संरक्षण करील, तर तोच व्यक्ती शीलवान नसेल तर प्रज्ञेच्या शस्त्राने दुसऱ्याचा घात करेल. प्रज्ञा ही तलवारीसारखी आहे परंतु तिचे महत्त्व तिला धारण करणाऱ्यावर अवलंबून राहील. कारण अडाणी मनुष्य कोणास फसवु शकत नाही, फसवावे कसे हेच त्याला उमगत नाही. परंतु शिकल्या सवरलेल्या लोकांच्या ठिकाणी कोणास कसे फसवावे व फसवण्यासाठी लागणारा युक्तिवाद असल्याने खच्याचे खोटे व खोट्याचे खरे ते भासवु शकतात. लबाडी करण्यास चातुर्य व बुद्धी लागते परंतु चातुर्य व बुद्धी हिला सदाचाराची अर्थात शीलाची जोड मिळाली तर तो लबाडी व फसवाफसवी करू शकणार नाही आणि म्हणुन शिकल्या सवरलेल्या लोकांत शीलाची अत्यंत आवशक्यता आहे. "शीलाशिवाय जर शिकले सवरलेले लोक निपजू लागले तर त्यांच्या शिक्षणातच समाजाचा व राष्ट्राचा नाश आहे, तेव्हा शीलाची शिक्षणापेक्षा अधिक किंमत आहे."

डॉ. आंबेडकर संघटनांचे, चळवळीचे महत्त्व अधोरेखित करतात. शिक्षण पूर्ण केल्यावर आजकालचा युवा सर्वसाधारणपणे प्रज्ञेचा उपयोग पोट भरण्यापलीकडे करत नाही. विद्यार्थ्यांनी आपल्या विद्यार्थीदेशेत विद्या प्राप्त करण्यासाठी कसून झटावे ही उत्कृष्ट समाधानाची गोष्ट आहे परंतु त्याचबरोबर आपल्या संघटनेच्या कार्याची अंशतः धुरा त्यांनी आपल्या खांद्यावर घेतलीच पाहिजे. आपल्या सान्यांच्या इच्छा तृप्त करण्याचे सामर्थ्य आपल्या कुणातच नाही आणि म्हणुन ज्यांनी त्यांनी आपल्या आकांक्षा पुन्या न झाल्या तर लगेच फटकून वागण्यात आपण आपला आत्मनाश करून घेत आहोत. तेव्हा या गोष्टी डोळ्यांपुढे ठेवुन व्यक्तीगत स्वार्थपेक्षा समाजाच्या फायद्याकडे आपण अधिक लक्ष दिले पाहिजे.

जर आपण एकजुटीने वागलो तर काहीतरी करू. आपल्या समाजावर हजारो वर्षांपासून होत असलेल्या जोर जुलूम व अन्याय निवारण करण्याचे कार्य आजच्या पिढीने स्वखुशीने आपल्या शिरावर घ्यावयास हवे. आपल्या समाजात ऐक्याची अत्यंत जरुरी आहे व ऐक्यामुळेच आपण हे कार्य करू शकणार. या बाबतीत शिस्त अत्यंत कठोरपणे पाळती तरच काहीतरी होऊ शकेल. नाहीतर सर्वत्र बजबजपुरी माजून समाजनाश व निःसंघटन होईल. तरी अशावेळी योग्य ती खबरदारी सर्वांना घ्यावी लागणार आहे. शेवटी आपल्यात संघटना, शील व शिस्त वाढवावी लागणार अन यामुळेच समाज उन्नतीस त्याचा फायदा होणार. (पुणे येथील अस्पृश्य विद्यार्थ्यांचे ११ वे संम्मेलन; संदर्भ: डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर लेखन आणि भाषणे, १८/२, पा. नं. १८८ ते १९६)

तरुणाईने शिक्षण घेतल्यावर नोकरी लागल्यावर समाजापासून फारकत ना घेता समाजाशी नाळ टिकवून ठेवली पाहिजे. नोकरी केल्यावर काय फायदा आहे याचे उत्तर देताना बाबासाहेब मोठ्या मार्मिकतेने सांगतात की, ज्यांच्याजवळ पैसा आहे त्याच्याच हातात खरी सत्ता आहे. याचे विश्लेषण करताना पुढे म्हणतात, नोकरीमुळे पगार हातात येतो. ज्या समाजाला सरकारी नोकऱ्या नाहीत, जो समाज अधिकाराच्या जागेवर नाही, त्याची उर्जितावस्था होणार नाही.

बाबासाहेब युवा वर्गाला समज देताना म्हणतात शिकलेल्या माणसात काही दोष असतात, शिकल्यावर नोकरीच्या पाठीमागे लागणे हा दोष नव्हे, ते दोष व अवगुण तुमच्या अंगात शिरणार नाहीत याची खबरदारी घ्यायला हवी. पहिली गोष्ट शिक्षण पुरे झाल्यावर मनुष्य स्वार्थी बनतो. मनुष्य स्वार्थी असणे स्वाभाविकच आहे, परंतु शिकलेला मनुष्य स्वतःचे हित पाहतो, समाजाचे पाहत नाही. तो आपल्या बायको-पोरांची व स्वतःच्याच हिताची काळजी घेतो. मँझिनी चे उदाहरण देताना सांगतात, "लोकांत पसरते, माणसे शिकली तरी त्यांच्यात कर्तव्यापेक्षा हक्कांची जाणीव जास्त उत्पन्न होते" म्हणून आपले कर्तव्य कोणते याची भावना जागृत होत नाही हा एक शिकलेल्या माणसाचा दोष आहे. (मुंबई येथील अस्पृश्य विद्यार्थ्यांच्या संम्मेलनात उद्देशुन; संदर्भ: डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर लेखन आणि भाषणे, १८/२, पा. नं. २३४ ते २३७).

म्हणून आजच्या युवा वगनि योग्य शिक्षण घेतल्यानंतर, नोकरीवर लागल्यानंतर समाजाशी आपल्याला काही देणे आहे या वृत्तीने काम केल्यास आपल्या समाजाची प्रगती होण्यास कुठलीच अडचण होणार नाही. तेव्हाच आपण बाबासाहेबांच्या स्वप्नातला प्रबुद्ध भारत निर्माण करू शकणार. शिक्षणाचे महत्व सांगताना बाबासाहेब म्हणतात "आपण राजकीय चळवळीला जितके महत्व देतो तितकेच महत्व शिक्षण प्रसाराला दिले पाहिजे कारण शिक्षणाशिवाय आपल्याला मान्याच्या जागा काबीज करता येणार नाहीत आणि जोपर्यंत मान्याच्या जागा आपण काबीज करीत नाही तोपर्यंत खरीखुरी सत्ता आपल्या हाती आली असे म्हणता येणार नाही ". आता आंबेडकरी तरुणाईला चळवळीचा हा डोलारा सांभाळायचा आहे. बौद्धिक पातळी वाढल्यानंतर संघटित होऊन योग्य राजकीय निर्णय घ्यायची आज गरज निर्माण झाली आहे. गटातटातल्या राजकारणाचा जनतेला वीट आलेला आहे. एक योग्य सच्चा नेता निर्माण करण्याची गरज भासत आहे, जी आपल्याला आपल्यातूनच पूर्णत्वास न्यायची आहे. बाबासाहेबांनी आखून दिलेल्या मार्गावर मार्गक्रमण केल्यास ही जबाबदारी आपण पूर्ण करू शकणार. सर्व धम्म बांधवांना धम्मचक्रप्रवर्तन दिनाच्या हार्दिक मंगलकामना.....

जय भीम.....

बा भीमा तु नसतास तर...

बा भीमा	नसता दिला आमचा	अंधकारात जर
तू नसतास तर....	एकही वंश वाहू.....	कधी सापडलीच नसती
नसती कळली आम्हा	बा भीमा	तुझी प्रकाशाची वाट....
जाणीव गुलामगिरीची	तु नसतास तर...	बा भीमा
जगलो असतो तेच	नसते समजले आम्हाला	तु नसतास तर
जीते अच्छुतांचे	महत्व शिक्षणाचे	नसते आम्हाला
कारण तेव्हा आम्हा	असतो आजही	कुठलेच हक्क,
नसतीच जाणीव	निरक्षर दुबळे	जगलो असतो
जीवनाची.....	जगलो असतो	शोषीतांचे जीते नेहमी
बा भीमा	बनुनी लाचार.....	बघून मानूसकीपण
तु नसतास तर.....	बा भीमा	झाली असती
आजही असते	तु नसतास तर	शरमसार....
आमच्या मानेवरती खापर	कधिच आली नसती	बा भीमा
आणि हातात तोच झाडु,	आमच्या आयुष्यात	तू नसतास तर...
पुसले गेले असते	ही नवी पहाट	असित धनविजय
प्रत्येक पदचिन्ह,	आजही असतो	९४०५७१७०१२

दीक्षाभूमीवर येणाऱ्या सर्व धम्म बांधवांना धम्मचक्र

प्रवर्तन दिनाच्या मंगल कामना

-सदेच्छुक-

बैरी. राजाभाऊ खोब्रागडे
प्रतिष्ठान, नागपूर

-विनित-

प्रा. गौतमी डोंगरे-खोब्रागडे
अध्यक्षा

वसंतराव खोब्रागडे
उपाध्यक्ष

एन. टी. मेशाम
सचिव

भीमराव वैद्य
सहसचिव

सुखदेव नारनवरे
कोषाध्यक्ष

व्ही. एस. रामटेके
विश्वस्त

निरंजन खोडे
विश्वस्त

हेमलता खोब्रागडे
विश्वस्त

प्रविण खोब्रागडे
विश्वस्त

नितीन राजत
विश्वस्त

बावनगडे परिवाराकडून धम्मचक्र प्रवर्तन
दिनाच्या मंगल कामना

- सदेच्छुक -

डॉ. हरीश मुरगरी बावनगडे
नागपूर

आणि समस्त बावनगडे परिवार

झाडे परिवाराकडून धम्मचक्र प्रवर्तन
दिनाच्या मंगल कामना

- सदेच्छुक -

प्रविण झाडे

आणि समस्त झाडे परिवार

नाईक परिवारकडून व आश्रमशाळा खासनचसु येथील शिक्षक

तथा शिक्षकेतर कर्मचारी वृंद कडून सर्वाना

धम्मचक्र प्रवर्तन दिनाच्या मंगल कामना

- सदेच्छुक -

प्रा. अमित शं. नाईक

ज्युनिअर कॉलेज लेक्चरर

शासकीय माध्यमिक व उच्च माध्यमिक कन्या

आश्रमशाळा, खासनचेरू, ता. अहेरी, जि. गडचिरोली

मो. ८७९३०२५४७३, ९८२३६९६७८०

- शिद्याण -

एम. ए. (अर्थशास्त्र, इतिहास, राज्यशास्त्र - सेट, तत्त्वज्ञान - सेट), एम. एड.,
सीटीईटी, नेट (शिक्षणशास्त्र), पीएच. डी. (शिक्षणशास्त्र सुरु)

प्रा. सोनल पंचभाई आणि मीत्र परिवारकडून धम्मचक्र प्रवर्तन दिनाच्या मंगल कामना

प्रा. सोनल पंचभाई

आशिष पंचभाई

नितीन पंचभाई

शेळ नागदेवते

अमित पोपटे

कुंजन लिलारे

वाकल वासीय बौद्ध बांधवांकडून समस्त जनतेचे दिक्षाभुमी

नागपूर येथे सहर्ष स्वागत

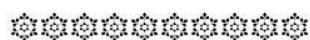
देकाटे परिवाराकडून धम्मचक्र प्रवर्तन दिनाच्या

मंगल कामना

-सदेच्छुक-

प्रा.प्रशांत भास्कर डेकाटे
रावसाहेब ठवरे कनिष्ठ महाविद्यालय,
नविन बाबुलखेडा, नागपूर

देकाटे परीवार दीक्षाभूमीवर आपले स्वागत करित आहे.

मेर्शाम परिवाराकडून धम्मचक्र प्रवर्तन
दिनाच्या मंगल कामना

-सदेच्छुक-

श्रीलवंत अनमोल मेर्शाम
एम.एड., एम. एस्सी. भौतिकशास्त्र,
आणि मेर्शाम परिवार

बाबोले परिवाराकडून धम्मचक्र प्रवर्तन
दिनाच्या मंगल कामना

- सदेच्छुक -

रंजित बंगबोरे

आणि समस्त बाबोले परिवार

दीक्षाभूमीवर येणाऱ्या सर्व धम्म बांधवांना
धम्मचक्र प्रवर्तन दिनाच्या मंगल कामना

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर
विद्यार्थी संघटना
नागपूर

दीक्षाभूमीवर आपणा सर्वांचे स्वागत करीत आहोत

येसनकर परिवारकडून धम्मचक्र

प्रवर्तन दिनाच्या मंगल कामना

Praful A. Yesankar
Probationary Officer in
Bank of India

Ahanti Yesankar

Swapnil A. Yesankar
Jr. Security Officer
MSEB

समस्त येसनकर परिवार, सेलसुरा, ता. जिल्हा- वर्धा

मो. नं. - ८००७४६९९७७, ९७६४०९९३०

बिरला परिवार की ओर से धम्मचक्र

प्रवर्तन दिन की मंगल कामनाएँ

LIFE INSURANCE
CORPORATION OF INDIA

MR. KISHOR S. BIRLA
Divisional Manager Club
Member Agent

LAKSHYA MULTIPURPOSE
SERVICES

A Dedicated Of Cleaning/ Parking/ Security
/ Insurance & Other Maintenance Service

Mrs. MALTI KISHOR BIRLA
LIC Agent
Code No. : 01986990

-ADDRESS-

Off:- LIC of India, CAB Br.990,
Mount Road, Sadar, Nagpur-440001.
Resi. Gangashankar Nivas, Plot No. 14, Agresen Nagar,
Bhilgaon, Teh.- Kamptee, Dist. Nagpur
Ph. Off. 2558662, 2551773, Mob. 9372394474, 8446550056

बन्सोड परिवाराकडून धम्मचक्र प्रवर्तन

दिनाच्या मंगल कामना

-सदेच्छुक -

अॅड. अभय राजकुमार बन्सोड

निर्देशक (विधी)

पंचायत राज प्रशिक्षण केन्द्र, नागपूर

मो. ९४२३४८५६६५

आयु. योगिता अभय बन्सोड

सहायक व्यवस्थापक,

सिंडीकेट वैक, नागपूर

आणि समस्त बन्सोड परिवार

मंगल कामना

प्रवर्तन दिनाच्या मंगल कामना

-सदेचुक-

Dr. Prashant, Dr. Nilkamal, Ashant,
Ashish, Ankoosh, Sandeep,
Meshram Family and Friends

मंगल कामना

प्रवर्तन दिनाच्या मंगल कामना

-सदेचुक-

अॅड. राहुल एम. वासनिक

मो. न. ९६७३६१४५८४

वासनिक परीवार दिक्षाभूमिवर आपले सहर्ष
स्वागत करित आहे

बन्सोड परिवारकडून धम्मचक्र प्रवर्तन

दिनाच्या मंगल कामना

महेश बन्सोड
शांता बन्सोड (आई)
गोपीचंद बन्सोड (वडील)

आयु. निहार संगीता अविनाश वासनिक

वासनिक परीवार दीक्षाभूमीवर
आपले स्वागत करित आहे

झोडापे परिवारकडून धम्मचक्र प्रवर्तन

दिनाच्या मंगल कामना

रुद्रा टी स्टॉल
लॉ कॉलेज, नागपूर

- शुभेच्छूक -
रुद्रपाल झोडापे
राष्ट्रपाल झोडापे

मो. ८४२११०५८८५

झोडापे परीवार दीक्षाभूमीवर
आपले स्वागत करित आहे

शेंडे परिवाराकडून धम्मचक्र

प्रवर्तन दिनाच्या मंगल कामना

-सदेचुक-

गौरव चिंतामण शेंडे

संशोधक विद्यार्थी वनस्पतीशास्त्र
आणि शेंडे परिवार

शेंडे परिवार दीक्षाभूमीवर आपले
स्वागत करित आहे

वाघमारे परिवाराकडून धम्मचक्र

प्रवर्तन दिनाच्या मंगल कामना

-सदेचुक-

स्नेहल वाघमारे

माजी अध्यक्ष, BASO
आणि वाघमारे परिवार

पुण्यक उमाठे आणि परिवार दीक्षाभूमीवर
आपले स्वागत करित आहे

मश्राम परिवाराकडून धम्मचक्र

प्रवर्तन दिनाच्या मंगल कामना

-सदेचुक-

रवी मेश्राम

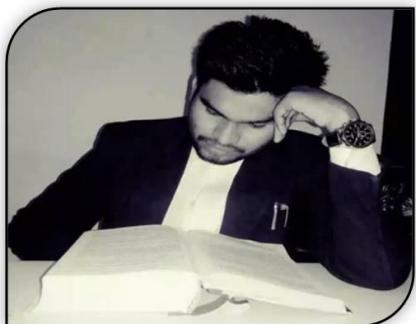
मो. नं. ९८२२७२४६२८

माऊली अन्जपूर्णा मेस ॲन्ड कॅन्टीन

मेस क्र. १ विद्यापीठ विद्यार्थी वस्तीगृह अमरावती
रोड, नागपूर.

चन्नेवार परिवाराकडून धम्मचक्र

प्रवर्तन दिनाच्या मंगल कामना

-सदेचुक-

ॲड. अमित चन्नेवार

चन्नेवार परिवार दीक्षाभूमीवर

आपले स्वागत करित आहे

उदापूरे परिवारकडून धम्मचक्र प्रवर्तन
दिनाच्या मंगल कामना

रामभाऊ टी स्टॉल

लॉ कॉलेज, नागपूर

- सदेच्छुक -

सचिन उदापूरे

उदापूरे परीवार दीक्षाभूमीवर आपले
स्वागत करित आहे.

बागडे परिवारकडून धम्मचक्र
प्रवर्तन दिनाच्या मंगल कामना

- सदेच्छुक -

डॉ. रक्षीत मदनजी बागडे

बागडे परिवार दीक्षाभूमीवर आपले
स्वागत करित आहे

निर परिवारकडून धम्मचक्र प्रवर्तन
दिनाच्या मंगल कामना

- सदेच्छुक -

मंगेश निर

सांख्यकीय अधिकारी
गडचिरोली

आणि समस्त निर परिवार

झाडे परिवारकडून धम्मचक्र प्रवर्तन
दिनाच्या मंगल कामना

- सदेच्छुक -

प्रविष झाडे

आणि समस्त झाडे परिवार

चवरे परिवारकडून धम्मचक्र प्रवर्तन
दिनाच्या मंगल कामना

- सदेच्छुक -

जितेंद्र गोविचंद चवरे
गडचिरोली

आणि समस्त निर परिवार

बागडे परिवारकडून धम्मचक्र प्रवर्तन
दिनाच्या मंगल कामना

- सदेच्छुक -

अमित बागडे,
सुशिल बागडे

आणि समस्त बागडे परिवार

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર વિદ્યાર્થી સંઘટના,

રા. તુ. મ. નાગપૂર વિદ્યાપીઠ, નાગપૂર

અ.ક્ર.	સંઘનેસ લાભલેલે અધ્યક્ષ	કાર્યકાળ	સંપર્ક ક્ર.
૧	મા. વિશવનાથ મેઢે	૧૯૮૧-૧૯૮૨	—
૨	મા. ડૉ. પ્રદિપ આગલાવે	૧૯૮૨-૧૯૮૬	૧૮૮૧૨૬૨૬૦૬
૩	મા. મુનાભાऊ કાટકર	૧૯૮૬-૧૯૮૭	—
૪	મા. સિદ્ધાર્થ તેલંગ	૧૯૮૭-૧૯૮૮	—
૫	મા. રાજેશ અલોને	૧૯૮૮-૧૯૮૯	—
૬	મા. અશોક જાંભુળકર	૧૯૮૯-૧૯૯૦	૧૮૫૦૫૧૧૭૪૮
૭	મા. જ્યોતિક ઢાલે	૧૯૯૦-૧૯૯૧	૧૪૨૩૬૧૮૫૭૪
૮	મા. પ્રકાશ કાતકર	૧૯૯૧-૧૯૯૨	—
૯	મા. હરીશ શામકુવર	૧૯૯૨-૧૯૯૩	૧૪૨૧૮૦૩૨૨૬
૧૦	મા. અડ્ડ. કવિતા મોહારકર	૧૯૯૩-૧૯૯૪	૧૪૨૧૭૩૦૧૬૭
૧૧	મા. કાર્તિક પાટીલ	૧૯૯૪-૧૯૯૬	૧૦૯૬૯૦૩૫૩૪
૧૨	મા. અડ્ડ. પ્રદિપ વાઠોળે	૧૯૯૬-૧૯૯૭	૧૪૨૨૧૦૪૬૫૬
૧૩	મા. દેવેન્દ્ર ઘરડે	૧૯૯૭-૧૯૯૮	૧૯૮૭૫૪૦૩૫૮
૧૪	મા. રમેશ ધાબડે	૧૯૯૮-૧૯૯૯	—
૧૫	મા. સંજય પંડાગળે	૧૯૯૯-૨૦૦૦	—
૧૬	મા. પ્રશાંત ભગત	૨૦૦૦-૨૦૦૧	—
૧૭	મા. ભૂષણ લાંજેવાર	૨૦૦૧-૨૦૦૨	૧૩૭૦૨૫૯૩૨૨
૧૮	મા. વિનય લાંક્રે	૨૦૦૨-૨૦૦૩	૧૧૨૨૪૦૧૧૨૫
૧૯	મા. શિષીર ભડકે	૨૦૦૩-૨૦૦૪	૧૬૩૧૦૮૧૪૫૯
૨૦	મા. સંજય તાંબાગડે	૨૦૦૪-૨૦૦૫	૧૭૬૩૮૦૬૧૭૦
૨૧	મા. અનમોલ શેંડે	૨૦૦૫-૨૦૦૬	૧૪૦૪૧૨૦૪૦૯
૨૨	મા. સચિન ઘરડે	૨૦૦૬-૨૦૦૭	૧૯૮૭૫૪૦૩૫૮
૨૩	મા. પ્રશાંત ગાયકવાડ	૨૦૦૭-૨૦૦૮	૧૪૨૩૬૦૮૧૭૨
૨૪	મા. નિતેશ મોટઘરે	૨૦૦૮-૨૦૦૯	૧૦૪૧૧૩૮૬૮૫
૨૫	મા. પ્રમોદ ચિમૂરકર	૨૦૦૯-૨૦૧૦	૧૦૨૩૪૦૧૨૭૬
૨૬	મા. અમોલ શેંડે	૨૦૧૦-૨૦૧૧	૧૦૦૩૧૮૭૧૪૩
૨૭	મા. મગેશ જુનઘરે	૨૦૧૧-૨૦૧૩	૧૮૬૦૮૦૦૪૦૩
૨૮	મા. પ્રકાશ તુરે	૨૦૧૩-૨૦૧૪	૧૭૩૦૩૧૨૩૧૭
૨૯	મા. પ્રમોદ કાનેકર	૨૦૧૪-૨૦૧૬	નિષ્કાસીત
૩૦	મા. સ્નેહલ વાઘમારે	૨૦૧૬-૨૦૧૭	૧૮૫૦૪૫૮૨૩૯